МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА, ПСИХОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

ҐЕНЕЗА ДЕРЖАВИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ

Матеріали учасників
заочної науково-практичної конференції
30 квітня 2020 року

УДК 34
ББК 67

Рекомендовано до друку
засіданням кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка» (протокол № 12 від 10 березня 2020 року)
та
засіданням вченої ради
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка» (протокол № 19/20 від 16 березня 2020 року)

Упорядник –
Сливка Степан Степанович
доктор юридичних наук,професор,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»

Ґенеза держави : філософсько-правова концепція : матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 30 квітня 2020 р.). – Львів: ННІППО НУ «Львівська політехніка», 2020. – 156 с.

У збірнику містяться тези виступів учасників заочної конференції (30 квітня 2020 р.) – працівників кафедри, молодих науковців, аспірантів Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка», науковців інших навчальних закладів, працівників державних установ.

Матеріали присвячено висвітленню сучасних проблем та перспектив розвитку держави і права та філософсько-правові аспекти їх дослідження державно-правових явищ.

Матеріали опубліковано в авторській редакції

УДК 34
ББК 67

© Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка», 2020

ЗМІСТ

Ортинський В.Л.
ВСТУПНЕ СЛОВО 8

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Жаровська І.М.
ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я
ЯК ВАЖЛИВА ДЕРЖАВНА ГАРАНТІЯ 10

Кельман М.С.
ПРАВОЗАКОННІСТЬ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ 12

Романова А.С.
ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР ЯК СПЕЦИФІЧНА
ФОРМА СОЦІОПРИРОДНОГО ПРОСТОРУ 16

Сливка С.С., Сливка Б.С.
ЗНАННЯ ЛЮДИНИ:
АНТИЧНО-ПРИРОДНА АРГУМЕНТАЦІЯ 18

Токарська А.С.
НАВІТНІ ІДЕЇ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА:
НОВА ПРАЦЯ Д.Ю.Н. Н.В. КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА 23

Ярмол Л. В.
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ 26

СЕКЦІЯ

ҐЕНЕЗА ДЕРЖАВИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ

Андрусяк І.П.
ЧОЛОВІЧА ТА ЖІНОЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ 29

Баран А.В.
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ АКМЕОЛОГІЇ
ПОЗИТИВНОГО ПРАВА.....33

Березович І.Ю., Корнелюк Ю.І.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ І ПРАВОВОЇ
КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ 35

Бігун Н. І., Дицьо Д. В., Корнелюк Ю.І.
МІСЦЕ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ
В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ.....39

Біляк Я.Я., Коваль І.М.
ПРИЙНЯТТЯ ХРИСТИЯНСТВА І ЗАКРІПЛЕННЯ
ВІДНОСИН КИЇВСЬКОЇ РУСІ І ЦЕРКВИ 42

Богайчук Т.В., **Ярмол Л.В.**
ПРАВО НА ВИКОРИСТАНННЯ ЗБРОЇ: ЗА І ПРОТИ 45

Брик А.В.,Чорнобай О.Л.
ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ
У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 48

Бродик М.-І. А., Коваль І.М.
ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПОДАТКОВЕ ПРАВО:
ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА 54

Вдовиченко С.В., Корнелюк Ю.І.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
МІЖ ПОКОЛІННЯМИ В УКРАЇНІ 57

Вітвіцька Л.І., Баран А.В.
ДЕРЖАВНА ВЛАДА: ПОНЯТТЯ, РИСИ ТА ЇЇ ПРОЯВИ 60

Гамарський А.І., Корнелюк Ю.І.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА
МОРАЛІ 62

Ганик В.В. Коваль І.М.
СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА.....65

Горбатюк О.П., Корнелюк Ю.І.
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО
АРБІТРАЖУ ЯК ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СРСР 68

Григорчук О.О.,Коваль І.М.
СВОБОДА ЯК ВИТОК ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ 71

Гриців В.Ю.,Чорнобай О.Л.
КОРПОРАТИВНІ НОРМИ У ГАЛУЗЯХ ПРАВА УКРАЇНИ.....74

Дубіль І.М., Чорнобай О.Л.
СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ПРО ПРАВО
ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ 80

Заремба Х.Т., Корнелюк Ю.І.
КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ 86

Ільчук Р.О., Коваль І.М.
ЗАКОНОДАВЧЕ ОФОРМЛЕННЯ ІДЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЦЕНТРАЛІЗМУ І РЕГІОНАЛЬНИХ ПРИВІЛЕЇВ
В ІСПАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 89

Колич О.І.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИННОСТІ
ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА.....93

Королишин Х.М., Чорнобай О.Л.
ПОНЯТТЯ ОСОБЛИВОГО СУБ'ЄКТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....97

Костюкевич К.С.,Корнелюк Ю.І.
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА 103

Лаганяк Н.Я., Чорнобай О.Л.
ПОНЯТТЯ ОРГАНІЧНИХ ЗАКОНІВ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА 107

Левицька О.В.
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДНІСТЬ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ГЛОБАЛЬНИМ КРИТЕРІЯМ СВОБОДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ 112

Макашутін І.В., Коваль І.М.
ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 116

Парута О.В.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО КОНФОРМІЗМУ В ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ 119

Сковронський Д.М.
ПРАВИЛА ПІДГОТОВКИ ВИСТУПУ ЗАХИСНИКА В СУДІ 122

Смірнова М.Р., Беліченко О.В.
ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ ФАШИЗМУ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСУПІЛЬСТВА 125

Терлюк І.Я.
ҐЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ:НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ (1990-ті рр.) 130

Турянський Ю.І.
МЕЖІ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: НА ПРИКЛАДІ ГЕНОМУ ЛЮДИНИ 137

Чень А.Р., Цебенко С.Б.
ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ЗАРОДЖЕННЯ ЄВРОПИ 139

Чорнобай О.Л.
НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ І КРИТИЦИЗМ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ 142

Шай Р. Я.
РОЗВИТОК ПРАВА
В УМОВАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 146

Шандрук А.М., Баран А.В.
ВЗАЄМОЗВ`ЯЗОК ДЕРЖАВИ З ПОЛІТИЧНИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ
СУСПІЛЬСТВА 148

Шинкар А.А., Баран А.В.
ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА ЛЮДИНИ:
ПОНЯТТЯ, ВИДИ. МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ
ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 150

Щербай І.Р., Сливка С.С.
ГІДНІСТЬ ЯК ОДНА З ПОЗИТИВНИХ РИС ЛЮДИНИ 153

ВСТУПНЕ СЛОВО

Беззаперечною є актуальність проведення науково-практичної конференції на тему: «Ґенеза держави: філософсько-правова концепція». У процесі еволюції людство вибрало державну форму існування в межах природно-правового простору. Сучасне розуміння прогресу державності висуває на перший план «людський вимір», тобто ту якість життя людини, яку забезпечує держава. Свобода особистості, сприятливі матеріальні умови, можливість творчого самоствердження, наявність прав – ці та інші складники «людського виміру» перетворюють його на основний критерій оцінки прогресу держави.

Важливо пам’ятати про те, що одним з найважливіших завдань держави є забезпечення гармонійного існування людини і держави. Для цього важливо правильно побудувати соціальну взаємодію держави і людини. Класична теорія держави і права традиційно декларує цю проблематику так, що завдання держави і права полягає в тому, щоб юридично закріпити права й обов’язки особи, забезпечити їх охорону.

Сучасний період розвитку нашого суспільства акцентує увагу на необхідності враховувати особливості правової культури українського суспільства котрі полягають в тому, що панівними соціальними цінностями є пріоритети колективної справедливості, недостатнє розуміння цінності індивідуальної свободи, надія на державне втручання і допомогу, очікування харизматичного лідера суспільства і держави, схильність до вирішення конфліктів силовими, а не правовими методами. Ці особливості ментальності людини має враховувати правова система. Тому правокультурні властивості українського суспільства потребують постійного вдосконалення і зміни. Загальним напрямом тут є зміцнення соціальної свободи, набуття демократичних навичок, впровадження в масову свідомість цінностей соціальної відповідальності, консенсусних технологій, контролю влади тощо.

Важливо зрозуміти, що особливістю змісту відносин «держава – людина» є існування людини не для держави, а «для себе», «у своїх інтересах» – на основі правових установок держави. Держава повинна надати умови вільного індивідуального вибору особистості, але не стільки в межах моральної дихотомії «зло – добро», скільки в одній окресленій межі «добра». Відмінності можливі лише в рівні, глибині реалізації «добра».

Очевидно, що державотворення є комплексним довготривалим процесом, що спрямований на утворення держави та включає культурні, політичні, моральні, релігійні та інші чинники, що проявляються у стосунках між людьми. Тому необхідно відшукати, відродити ціннісні орієнтири, які б сприяли консолідації людства навколо ідеї збереження миру, духовності національної самобутності кожного народу, нації.

У сучасному цивілізованому суспільстві для відносин держави і людини повинна стати типовою нова модель взаємодії. Йдеться про перехід від патерналістської до субсидіарної системи взаємин. Це означає доступність і безоплатність для всіх громадян базових соціальних послуг, насамперед освіти й охорони здоров'я. Саме ці сфери становлять головні умови збереження людини як біологічного виду і важливість держави у цьому процесі є незаперечною.

Варто пам'ятати, що в Україні без самоорганізації громадян, різноманіття громадських ініціатив неможливим є по-справжньому ефективне функціонування суспільних механізмів, їх розвиток, а отже, повноцінне, щасливе життя людини. Тому правова база, що створена державою, має відповідати деякій сукупності принципів взаємодії людини і держави, вироблених світовою демократичною теорією і практикою.

Однозначно, для нормального розвитку відносин між державою і людиною необхідна свобода. Свобода людини може виступати як її право, тобто нормована, врегульована свобода. Віднайти гармонію у взаємодії людини і держави можна завдяки глибокому осмисленню значення права та держави для людини і ролі людини у правотворенні і державотворенні, що сприятиме формуванню громадянського суспільства і правової держави.

Саме тому привертаємо увагу науковців до висвітлення питань генези держави крізь призму філософсько-правового підходу; розвитку свобідної волі як міри можливої самореалізації людини в державі; забезпечення добровільності суспільних об'єднань; ідейного плюралізму і терпимостів до поглядів будь-якої людини, що висловлюються вільно і правомірно які можуть вивести суспільство із руйнівних процесів; антропологічних та ментально-культурних чинників виникнення і загострення конфліктів у глобалізованому світі; створення механізмів діалогу й налагодження ефективної взаємодії недержавних інститутів і держави.

В.Л. Ортинський
директор Навчально-наукового Інституту
права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Жаровська Ірина Мирославівна –
д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ЯК ВАЖЛИВА ДЕРЖАВНА ГАРАНТІЯ

Громадське здоров'я - це наука про охорону та покращення здоров'я людей та їх громад.

«В сучасному світі розробка ефективної політики в сфері громадського здоров'я набуває все більшої актуальності. Зв'язок між незадовільним станом системи та низьким рівнем здоров'я населення країн пострадянського простору є очевидним. Однак досвід функціонування систем охорони здоров'я в країнах з відносно високим рівнем благополуччя та тривалістю життя населення вказує на існування ряду суттєвих проблем, серед яких можна відзначити такі: постійне неконтрольоване збільшення витрат, зменшення доступності медичних послуг, виникнення неочікуваних наслідків реформування тощо» [1, с.81].

Успіх в забезпеченні громадського здоров'я досягається пропагандою здорового способу життя, дослідженням захворювань та попередження травм, а також виявленням, попередженням та реагуванням на інфекційні захворювання.

Загалом, охорона здоров'я охоплює охорону здоров'я всього населення. Працівники громадського здоров'я намагаються запобігти виникненню або повторенню проблем через впровадження освітніх програм, рекомендуючи політику, надаючи послуги та проводячи дослідження - на відміну від таких клінічних фахівців, які зосереджуються в основному на лікуванні людей. Отож громадське здоров'я потребує первинних превентивних, профілактичних заходів. Вони включають широкий комплекс заходів: щеплення дітей та дорослих, щоб запобігти поширенню захворювання, інформаційна політика про ризики алкоголю та тютюну; встановлення стандартів безпеки для захисту працівників; розроблення

програм шкільного харчування, щоб забезпечити дітям доступ до здорової їжі; відстеження спалахів захворювань, запобігання травматизму.

Багато аспектів охорони здоров'я охоплюють нормативні акти природоохоронного характеру, що сприяють чистоті атмосферного повітря, запобігання надмірних шумів, вживання екологічно чистих продуктів та питної води, безпечне поводження з токсичними речовинами. Як вказує ВООЗ «зосереджуючись на зменшенні факторів ризику для навколишнього середовища та соціального ризику, можна запобігти майже чверті глобального тягаря захворювань»[2].

За статистикою ВООЗ причиною смертності в Європі номер один серед людей віком від 5 до 29 років є саме ДТП. Щорічно 84 тисячі людей гинуть внаслідок аварій, причому 39% з них - пішоходи, мотоциклісти та велосипедисти. Згідно оцінкам ВООЗ, економічні витрати від дорожньо-транспортного травматизму складають щорічно 518 мільярдів доларів США у світі, а це приблизно 2% ВНП [3]. Тому превентивні комплексні заходи, включаючи використання ременів безпеки також є державної гарантією подолання проблем громадського здоров’я.

Особливо чутливими викликами для системи охорони здоров’я, та й сього державного управлінського апарату є спалахи захворювання. Таким глобальним викликом для глобальної системи управління стало поширення COVID-19. Спалах короновірусу продовжує розвиватися. За останніми даними, станом на початок березня захворіли понад 90 000 осіб у понад 70 країнах, померли понад 3000 людей.

Державні заходи повинні включати дві складові - заходи, щодо нерозповсюдження вірусу, які полягають в примусовій ізоляції хворих, підтримці державних та місцевих управлінь охорони здоров'я; логістика, комунікації та управління даними; особливі потреби для тих, хто перебуває в карантині або затриманий у подорожі тощо; та інформаційні заходи – робота з громадськістю повинна відбуватися фахово. Не можливо допустити паніку з боку громадян, оскільки вказане призведе до надмірної тривожності в державі. Акцентуємо увагу, що первинний інформаційний потік в демократичній цивілізованій державі повинен відходити від спеціалізованого органу – Міністерства охорони здоров’я України, а не від різного роду засобів масової інформації. Тому підґрунтям для негативного казусу, який відбувалася в нашій державі через розміщення евакуйованих з Китаю людей у селищі Нові Санжари, де місцеві жителі 19-20 лютого влаштували масові протести та сутички з поліцією, є в першу чергу відсутність комунікації між органами державної влади та громадськістю.

1.Жалінська І. В. Сучасні підходи до оцінювання громадського здоров'я як складової соціально- економічної політики *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 81-90 .
2.World Health Organization. Public Health, Environmental and Social Determinants of Health URL: https://www.who.int/phe/en/
3.Всесвітня організація охорони здоров'я провела семінар з безпеки на дорозі URL: http://medtransvp.com.ua/vsesvitnya-organizaciya-oxoroni-zdorovya-provela-seminar-z-bezpeki-na-dorozi/

Кельман Михайло Степанович – д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВОЗАКОННІСТЬ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Забезпечення реалізації у вітчизняному правозастосуванні ідеалів правової держави є досить складною проблемою, сьогоднішні цей постулат не викликає у правознавців сумнівів. Це обумовлює необхідність вирішення питання про те, які чинники найбільш відчутно впливають, стаючи перепоною на шляху впровадження у правозастосовну діяльність конституційно закріпленого положення про правовий характер Української держави. Неефективність практичних заходів спонукає шукати вихід із такої ситуації.

Встановлено, що в результаті аналізу специфіки взаємозв'язків дотримання вимог до правозастосування очікуваний ефект може бути досягнутий тільки за умови послідовної реалізації алгоритму, який включає чотири відносно самостійні стадії.

Першою стадією є створення суб'єктивних передумов формування правової держави за допомогою заходів, спрямованих на трансформацію суспільної свідомості. Визнання відповідної діяльності необхідне і першочергове у вирішенні завдань, пов'язаних з реалізацією ідеалів правової держави у правозастосуванні. Саме це має значно більше значення порівняно з іншими чинниками. По перше, воно надто важливе, бо відсутність такої діяльності не може бути компенсована навіть використанням юридичних засобів. По друге, її наявність сама по собі виступає однією із значущих стимулів виникнення будь яких інших передумов забезпечення правового характеру правозастосування, як загальних, так і спеціальних, як об'єктивних, так і суб'єктивних. Однак це значною мірою залежить від ефективних заходів, цілеспрямовано

спрямованих на подолання недостатності об'єктивних умов реалізації у правозастосуванні вимог, які ставляться до нього.

Другою стадією алгоритму виступає створення специфічних, суб'єктивних умов для реалізації у правозастосуванні ідеалів правової держави. Доцільність такої діяльності саме на другій стадії полягає у тому, що на той час вже існують необхідні суб'єктивні умови для забезпечення правового характеру правозастосування, а це істотно мотивує намагання успішно виконати поставлене завдання.

Третя стадія передбачає утворення юридичних гарантій, компенсуючи відсутність тих окремих спеціальних об'єктивних передумов, які є через різні причини не вдалося створити на попередньому етапі.

На загал ефективність діяльності досягається в умовах, коли вже здійснено комплекс заходів, спрямованих на утворення системи передумов, що сприяють практичному втіленню ідеї правової держави. Таким чином появляється можливість моніторингу цієї системи в дії.

Отже, точно визначити, питання про те, недостатність яких конкретно чинників негативно позначається на рівні реалізації вимог, що ставляться до правозастосування, і які гарантії справді можуть таку недосконалість компенсувати.

Четверта стадія–утворення системи юридичних гарантій, що забезпечують оптимальне функціонування системи правозастосування. Цю стадію слід розглядати як підсумкову, оскільки слід з'ясувати наскільки умови для реалізації у правозастосуванні пред'явлених до нього високих правових вимог можуть дієво впливати на окремі проблеми, що обумовлюють зниження ефективності такої реалізації. Наявність юридичних гарантій в умовах, коли необхідні передумови для забезпечення правового характеру правозастосування відсутні, ні в якій мірі не сприяє реалізації конституційно закріпленого положення про правовий характер держави України.

Аналіз наукової літератури з проблеми, яка розглядається дозволяє зробити висновки про те, що протягом останніх більш як двадцяти семи років вирішуються з урахуванням вимог, які обумовлені визнанням України правовою державою, проблеми підвищення якості правозастосовної діяльності. Учені переважно це пов'язують з удосконаленням її нормативно-правових засад [1, с. 45-54]. Реалізація наукових рекомендацій на практиці дозволила створити розгалужену систему різноманітних за своїм змістом і спрямованістю юридичних гарантій. Водночас завдання побудови правової держави в Україні стало орієнтиром, що визначив

характер реформування судової системи і системи адміністративних органів.

Проте організаційні реформи далеко не завжди приносять відчутний позитивний ефект, а побудована система юридичних гарантій практично працює не належному рівні. Причиною є те, що юридичні засоби об'єктивно не можуть бути універсальним інструментарієм, здатними сприяти вирішенню будь-яких проблем, які пов'язані з відсутністю передумов для реалізації ідеалів правової держави. Система юридичних гарантій може бути ефективною тільки за умови наявності необхідних загальних суб'єктивних умов формування правової держави, та на жаль саме такі умови в Україні якраз не склалися.

Підтвердженням тому є те, що специфіка української правосвідомості – це такий чинник, який не сприяє, а навпаки є перепоною вирішення завдань, пов'язаних з реалізацією ідеалів правової держави у правотворчості, правозаконній і правозастосовній діяльності держави. І ця фіксація факту є безпідставною і не поодинокою, адже можна для прикладу навести лише деякі, найбільш типові характеристики, що підтверджуються численними фаховими публікаціями. Отже, виходячи із догматичних міркувань, констатуємо наступне:

- по-перше, відмінною рисою української правосвідомості, є нігілізм, який сягає до повної зневіри у можливість забезпечити справедливість засобами права, саме ця особливість суспільної правової свідомості стає не здоланною перешкодою, у раціональному сприйнятті ідеології правової держави;

- по-друге, для української правосвідомості традиційно характерна схильність до колективістських цінностей, у той же час реалізація ідеалів правової держави вимагає автономності суджень та дій особистості;

- по-третє, в Україні глибоко укорінено переконання про необхідність сильної держави, і це почуття традиційно служить виправданню свавілля влади, яке несумісне з ідеєю правової держави, і стає передумовою для формування стану несвободи, що як наслідок, спричиняє відсутність правової активності;

- по-четверте, для української правової свідомості характерне ототожнення справедливості скоріш з правдою, аніж з правом, причому намагання шукати правду, а не відстоювати право, причому намагання шукати правду, а не право призводить до формування звички добитися задоволення власних інтересів неформальними засобами, що також виключає високу толерантну правову активність особи;

- по-п'яте, українська суспільна правова свідомість характеризується традиціоналізмом (сам по собі він не є негативною рисою) хоча заперечує вплив на вирішення завдань, пов'язаних із реалізацією ідеалів і принципів правової держави внаслідок того, що схильність до архаїчних норм та моделей, що виявляється чинником, який знижує ефективність ідеологічного впливу на суспільну правосвідомість.

Слід зазначити, що перелічені якісні характеристики української суспільної правосвідомості, слід розглядати як традиційно притаманні йому ментальні риси. Той факт, що вони мають далеко не довершений характер, зокрема, вказує на те, що описуються українськими філософами першої половини XX століття, визнаними спеціалістами у сфері вивчення вітчизняної правосвідомості [2,с. 97].

Специфіка української правосвідомості обумовлює об'єктивні складнощі, у формуванні розвинутого, ефективно функціонального громадянського суспільства, а також повільну трансформацію, взаємин між державою і суспільством, що досі базуються на етатистських і патерналістських традиціях. Зазвичай ті заходи, ті правові властивості, якими характеризується громадянське суспільство і саме по собі, і у його взаєминах з державою, дають підстави вести мову про відсутність необхідних передумов для формування правової держави.

За відсутності загальних суб'єктивних умов реалізації ідеалів і принципів правової держави не складаються і спеціальні передумови, необхідні для приведення системи правозастосування у відповідність з вимогами, що ставляться до нього у правовій державі. Правосвідомості суб'єкта правозастосування властиві різноманітні деформації. Не наділена необхідними для забезпечення реалізації у правозастосуванні високих морально-правових вимог і правосвідомості осіб, які виступають іншими учасниками правозастосовного провадження. Якість законодавства залишається низькою, а її правовий характер може розглядатися лише як благі наміри, а ніж умовами забезпечення дотримання вимог, які ставляться до правозастосування у правовій державі.

---

1. Козюбра М. І. Суд і правотворення в Україні / М. І. Козюбра // Юридична методологія – основа гармонізації законодавства України до законодавства ЄС :матеріали Міжнар. семінару (м. Київ, 13–14 листопада 2003 р.) – К. : Українсько – європейський консультативний центр з питань законодавства, 2003. – С.30–31.

2.Шишко В.Й. Правотворення і застосування права: проблеми на етапі державотворення. Матеріали учасників міжнародної заочної науково- практичної конференції (Львів, 17 травня 2018 р.) – Львів: ННІПП «Львівська політехніка», 2018. – 164 с.

Романова Альона Сергіївна –
д.ю.н., доцент,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА СОЦІОПРИРОДНОГО ПРОСТОРУ

Право здійснює розумово-моральне регулювання суспільного життя, тобто за допомогою розуму, орієнтованого на принципи моралі, а тому можна зробити висновок, що будь-яке вчення щодо належного стану суспільства і механізмів його регулювання буде цілком релевантним щодо праворозуміння.

Право, правовідносини, правова діяльність природно впливають на свідомість людей у вигляді певних знань і оцінок, почуттів і звичок, що сукупно утворюють особливу форму суспільної свідомості – правосвідомість. У ній відображаються уявлення окремої соціальної групи або конкретного індивіда не тільки про саме право, але й про інститути держави, що забезпечують існування права: держава, правосуддя, законність тощо. Тож ступінь розвиненості правосвідомості є одним з найважливіших показників загального правового стану суспільства, його правової культури загалом.

Соціальний інститут права, безсумнівно, належить до регулятивної сфери життя суспільства, бо головне його призначення – це регулювати і контролювати поведінку індивідів, укладати цю поведінку в певні рамки, форми, прийнятні для суспільства загалом. Іншими словами, право покликане регулювати взаємовідносини людей, аби забезпечити громадський правопорядок.

Можливість існування різноманітних просторових форм дозволяє говорити про існування природно-правового простору, який є специфічною формою соціоприродного простору.

Поняття «природно-правовий простір» є генезисом трьох ключових самостійних елементів: природа, право і простір, тому природно-правовому простору властива необхідність правомірної поведінки людини [1].

Оскільки все соціальне життя людини протікає в природно-правовому просторі, то їй потрібно враховувати просторові відносини, спільні для всіх форм орієнтації у світі, аби регулювати правову діяльність

суспільства. Природно-правовий простір можна розуміти як форму існування соціального буття права. Тому потрібно говорити про поняття природно-правового простору як про філософську категорію, що відображає форму існування вищого структурного рівня організації буття, тобто суспільства. Природно-правовий простір, будучи формою існування вищого структурного рівня організації буття права, є основним механізмом підтримки соціальних зв'язків і відносин соціальних суб'єктів.

Новою тенденцією збереження гармонійної цілісності природно-правового простору є глобалізаційні процеси щодо позитивно-правових полів, тісно пов'язані з глобалізацією соціального простору в межах соціоприродного [2, с. 143].

Природно-правовий простір проводить розмежування між свободою і свавіллям, формує і нормує свободу. Людська свобода не може проявлятися поза умовами, в яких протікає буття людини. Природно-правовий простір передбачає, безсумнівно, створення правової держави в позитивно-правовому полі. Створюючи правову державу, організовуючи громадянське суспільство, людство об'єктивно перебуває в пошуку нової гуманістичної моделі соціального устрою, в центрі якого має стати людина.

Свобода людини в буттєвому просторі означає такий стан людини, який характеризується наявністю в неї соціоприродних та природно-правових можливостей для всебічного розвитку, творчої активності у створенні умов, що відповідають її потребам та інтересам, а також інтересам існування і розвитку буття загалом.

Свобода людини, будучи характеристикою всього прогресивного розвитку людства, його основою, є також показником розвитку самої особистості [3, с. 216]. Міра пізнання необхідності, міра можливого оволодіння цією необхідністю, можливість діяти відповідно до цієї необхідності не тільки визначають ступінь досягнутої свободи, але й породжують в людині відповідальність за свої вчинки, усвідомлену необхідність чинити, насамперед, згідно з нормами природно-правового простору, тобто нормами, що є ідеальними для людини.

1.Сливка С. С. Філософія права : навч. посіб. К. : Атіка, 2012. 256 с.

2.Кули Ч. Х. Человеческая природа и социальный порядок : пер. с англ. М. : Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. 320 с.

3.Кузнєцов В. І. Філософія права. Історія та сучасність. К. : Стилос : Фоліант, 2003. 382 с.

Сливка Степан Степанович –
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Сливка Богдан Степанович –
асистент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗНАННЯ ЛЮДИНИ: АНТИЧНО-ПРИРОДНА АРГУМЕНТАЦІЯ

Знання – форма представництва будь-якого буття для свідомості, середня ланка між свідомістю та дійсністю, що передбачає єдність процесів пізнання та усвідомлення істини; знання – це основна форма представлення предметного змісту дійсності в людській свідомості [4,с.404], це особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання (процесу відтворення дійсності), яка характеризується усвідомленням їх істинності. Сумнів в істинності пізнавального результату заперечує можливість зведення його до знання та перетворює на гадку. Знання як право на істину відповідальне перед зовнішнім (матеріально-практичним) і внутрішнім (логічна аргументація та моделювання) досвідом [9,с.228-229], це володіння досвідом і розумінням, які є правильними і в об'єктивному відношенні і на основі яких можна побудувати судження і висновки, які видаються достатньо надійними, для того, щоб розглядалися як знання. Знання є учасником в конкретному бутті сущого, передумовою якого є участь, яка трансцендує справжнє буття [8,с.165]. Існує значна кількість й інших дефініцій знання, але всі вони зводяться до узагальненого досвіду людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука [10,с.554].

Із наведених дефініцій зробимо висновок, що знання є надбанням людини в результаті обов'язкової культурологічної діяльності. Людина вникає у духовну сферу з різною інтенсивністю і з різними інтересами, але те, що вона засвоїла, належить їй як власність. Фактично, знання не є простою інформацією для людини. Цю інформацію вона повинна переосмислити, співставити із своїм внутрішнім світом, тобто з екзистенцією.

На нашу думку, основними визначниками знань людини є: аргументація, свідомість, дійсність, пізнання, істина, досвід, розуміння, правила, ідеї та ін. Ці визначники випливають із різноманітних філософських, педагогічних, правових, соціальних та інших теорій, які скеровані на світосприйняття, на орієнтацію та активну участь людини спочатку в духовній, а потім у матеріальній сферах. Людина протягом всього життя здобуває знання, розвиває своє мислення, реалізовує засвоєні результати у своїй життєдіяльності. Для цього вона ціле життя вчиться.

Аргументацією знань людини є природні чинники, які відображають світову закономірність та участь у цій закономірності людини. Іншими словами, знання людини випливають з того як людина розуміє світ, світобудову, як сприймає навколишнє середовище і т.д. Для активної людини важливим є та аргументація, яка стосується реалізації (дотримання, виконання, використання, застосування) знань. Адже знання набуваються для реалізації, (а не просто заради накопичення інформації) для посильної участі в продовженні творіння світу в справі його збереження та правомірній поведінці людини. Досвідом у реалізації є земне життя Ісуса Христа, апостолів, святих отців та їх вчення.

Другою аргументацією набуття та реалізації знань є людська практика у різних земних цивілізаціях. Зупинимося на античній цивілізації, яку висвітлює антична філософія.

Антична філософія, висунувши та розробивши багато ідей, являє собою колиску не лише європейської філософії, а й європейської культури загалом. Відповідно, вона є фактором всесвітнього культурно-історичного процесу. Саме антична філософія вперше набула статусу самостійної сфери духовного розвитку людства, набувши багато у чому класичних рис та яскравих виявлень. Тому, вивчаючи вихідні ідеї античної філософії, можна простежити розвиток людського мислення від простої єдності до диференційованої багатоманітності та свідомої предметної деталізації. Ідеї античної філософії донині пронизують та живлять науку, філософію, духовне життя суспільства [4,с.56]. Вчення античних філософів, мудреців для земного життя є дороговказом. Незважаючи на те, що тоді панувала язичницька віра, відомі філософи зуміли знайти правильну дорогу до дійсних природних знань, зуміли пізнати істинність. Для сучасних поколінь важливим є успадкувати античний досвід.

Досвід – це важливий, історично наскрізний елемент пізнавальної і практичної діяльності; одна з форм фіксації, збереження й передавання знання в процесі комунікації. Виділяється кілька значень досвіду, що

мають однаково важливий, з філософського погляду, сенс. По-перше, досвід є реакцією органів чуття людини на механічні, фізичні та інші впливи зовнішнього світу, а також усе, що відбувається з людиною в процесі її життя (світовідчуття, самопочуття, чуттєвий досвід, відчуття тощо). По-друге, досвід є емпіричним знанням, здобутим у процесі життєдіяльності, практики, виробництва; дорефлексивна основа знання, яка додає достовірності науковим твердженням (емпіричні дані, життєвий і практичний досвід). Про досвід можна вести мову як про інтуїтивно експліковане з практики знання, як про систему навичок до певної діяльності і підсумковий результат цілеспрямованої діяльності, яка потім використовується як загальна світоглядно-теоретична й методологічна основа суб'єкт-об'єктної взаємодії. Досвід виступає як гармонійна єдність знань та вмінь, як спроможність втілити знання в практичні результати [9, с.169-170].

Античний досвід у набутті знань в основному полягає в умінні пізнавати природу істини. Адже знань без природної істини не буває. Те, що людина пізнала, дає можливість співставити із законами природи. Тоді не буде омани неповноти, хибності тощо. Верифікація (перевірка) знань повинна здійснюватись постійно. Успіхи в цьому очевидні в античних філософів.

Бажання зрозуміти, що таке знання і чим воно відрізняється від інших продуктів людської свідомості, характерно для філософів античності, які поставили і намагались вирішити проблему: чим знання відрізняється від думки. Якщо коротко резюмувати погляди Ксенофана, Геракліта, Парменіда, Платона і Аристотеля з цього питання, то можна сказати, що античні мислителі відносили думку до чуттєво-мінливого світу, а знання – до розумного першого світу вічних сутностей. Думка може бути істинною або фальшивою, чого не можна сказати про знання. Це обумовлено тим, що чуттєво сприймаючі речі, мінливі і будь-яке твердження, істинне для них в даний момент, через деякий час може стати фальшивим [7,с.285-286]. Тобто спочатку виникає думка, судження, гадка у свідомості людини в процесі сприймання навчальної чи наукової інформації, а потім цю гадку необхідно верифікувати на онтологічність. Будь-який прояв мисленного судження потребує перевірки чи він відповідає буттю, чи людина не придумала чи не вигадала щось суперечливе природі. Звичайно, якщо такі не верифіковані гадки не відповідають онтологічності, значить вони не можуть відноситися до галузі знань. Такий досвід ми черпаємо в античних філософів.

Деякі автори ділять знання на два типи за рівнем його функціонування: повсякденне (щоденне) знання і спеціалізоване (наукове, релігійне, філософське і т.д.). Розрізняють також структури явного, пред'явленого, раціонально (або іншим чином) оформленого (вираженого), і неявного (латентного) знання, яке локалізується в структурах накопиченого соціокультурного досвіду і підсвідомості суб'єктів. Також існують і метазнання (це знання про знання і можливості роботи зі знаннями). Деякі практики, які вникають у метазнання, але й інколи і в знання «предметні», презентує методологія. Показово, що «дроблення» знання призводить (в результаті) до втрати цілісного бачення відображуваних в знаннях областей і об'єктів, «не вловлюванню» глибинних основ пізнавальної активності [2,с.373-374]. Тому, коли мова йде про антично-природну аргументацію знання людини, то видається, що особливий інтерес міститься у спеціальних знаннях і метазнаннях.

На нашу думку, знання людини доцільно поділяти на два типи: *канонічно-правові* і *метаатропологічні.*

Розглядаючи канонічно-правовий тип знань, наголосимо, що їх основу складає фундаментальне уявлення про божественне начало соціальних порядків як частини загальної світобудови, враховуючи (і підпорядковуючи) собі і все земне (людське), і небесне. Основними принципами цього пристрою були ідеї божественної розумності соціального і в цілому світового порядку, визначеності діючих в ньому подій і неминучості відплати за правопорушення внаслідок загальної гармонії світу, коли довільні незадоволення і відхилення тягнуть за собою еквівалентні контрзаходи для встановлення порушеного порядку [1,с.98]. Такі думки панували в античному світі, які формували основу спеціалізованих знань. В даний час є можливість вдатися до канонічно-правової думки, яка поступово проникає в наукові знання.

Вважаємо, що до *канонічно-правового типу знань* належать переконливі уявлення людини про створений Богом світ, онтологічне місце людини у підтриманні світопорядку та її потенційні надприродні можливості у набутті необхідних чеснот. Тобто людина повинна знати про себе, що вона є образ Божий, який прямує до подоби Божої канонічно-правовим (тобто дозволеним) шляхом.

Метаатропологічні знання слід розглядати у трьох вимірах: *ордологічному, екзистенціальному і трансцендентальному. Онтологічні знання* потрібні для практичного життя людини на землі, для наведення звичайного порядку у своїх діях, для впорядкування комунікації, для

онтологічного обґрунтування своїх дій і взагалі для побутових потреб. Буденні знання найчастіше пов'язані з практичним досвідом, здоровим глуздом і традиціями.

Екзистенціальні знання випливають із вчень античних філософів про душу, яку дав людині Бог. Душа має світову потужність і визначає місце людині в житті. Наприклад, Геракліт вчив про співпадіння долі, необхідності і розуму, що все залежить від долі [5,с.82]. Тобто душа людини складається з таких визначників як екзистенціали, які визначають життя людини. Тому своїм розумом людина повинна усвідомити свою долю і необхідність її проявів в тому чи іншому випадку. В цілому треба навчитися прислухатися до вимог своєї душі, серця що й становить основу екзистенціальних знань.

Трансцендентальні знання як правила латентні (приховані), оскільки людина не завжди впевнена у своїх знаннях про позамежовий простір, про вічне життя у потойбічному світі і т.д. Ці поняття є надприродними і підпорядковані вмінням природи. Тільки віра в надприродне, сприйняття богословських теорій про абсолютну істину може збагатити знання людини. Не дивно, що такі думки панують у Греції, де тільки 0,2 % є атеїстів, а нові релігійні рухи вкрай малочисельні. Домінуючою релігією є християнство, представлене переважно православ'ям, яке сповідують 94,7 % [6,с.355].

Отже, античні філософи заклали основу поклонінню природі, набуття знань про закони природи. Як писав Антифонт, що приписи людських законів випадкові, а приписи природи – необхідні. Тому те, що випливає із природи, – виросло, а не виникло за згодою. А все, що випливає із людських законів, – це сковування природи, а що випливає з природи – звільнення [3,с.137]. Тому знання людини потрібно здобувати із природних джерел, які хоча таємничі, приховані, але надійні.

1.Антология мировой правовой мысли. В5т. Т.1. Античный мир и Восточные цивилизации / Нац. обшеств. – науч. фонд; Руководитель науч. проекта Г.Ю. Семичин. М.: Мысль, 1999.750с.

2.Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А-А. Грицанов. М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001.1312с.

3.Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посібн. К.:Вища шк. Т-во «Знання», КОО, 1999. 543с.

4.Петрушенко В. Філософія (всуп до курсу історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) : навч. посібник / Віктор Петрушенко. – 2-ге вид., випр. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.- 596с.

5.Правовая мысль : Антология / Автор-составитель В.П. Малахов. М.: Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 1016с.

6.Православная энциклопедия : многотомное издание. Т.12. М.: Церк.- науч. центр «Православ. энцикл.», 2005. 752с.
7.Философия : Энциклопедический словарь / Под ред. А-А. Ивина. М.: Гардорики, 2004. 1072с.
8.Философский словарь : Основан Г. Шмідтом. – 22-е,новое, переработ. изд. под ред. Г. Шишкоффа / Пер. с нем. / Общ. ред. В.А. Малинина. М.: Республика, 2003. 575с.
9.Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744с.
10.Фіцула М-М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. 3-тє вид., стер. К.: Академвидав, 2009. 560с.

Токарська Антоніна Семенівна –
д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

НАВІТНІ ІДЕЇ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА: НОВА ПРАЦЯ Д.Ю.Н. Н.В. КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА

Монографія Н. В. Кушакової- Костицької, доктора юридичних наук - професора кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ присвячена дослідженню філософсько-правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Актуальність обраної теми дослідження, як слушно зауважує автор, обумовлюється тим, що, не зважаючи на значну кількість публікацій, питання, пов’язані із дослідженням історичних передумов та послідовності формування інформаційного суспільства з метою виявлення перспективи його трансформації, все ще лишаються малодослідженими. Це знижує рівень філософсько-правової аналізування проблеми.

На початку XXI століття інформація займає культове місце в житті людини і суспільств,які змагаються між собою у найгіршому сенсі цього слова. Засоби масової інформації здебільшого (на відсотків 70-80) втратили свою благоетичну функцію: простір захопили інформаційні технології, які займаються жорсткою ворожою пропагандою задля завоювання свідомості і маніпулювання нею. Тому для подолання дезінформаційної функції актуалізується ідея трансформації інформаційного суспільства у суспільства знань, до якого має змагати людство. Основою такого суспільства було б виробництво й споживання не товарів і послуг, а інформації, цінність якої визначається корисністю та здатністю її забезпечити суб'єкта необхідними умовами для досягнення ним поставленої мети.

До однієї з основних характеристик авторка відносить інформаційну достовірність, тобто здатність об'єктивно відображати процеси та явища, що відбуваються в навколишньому світі. Як правило, це інформація, яка несе у собі безпомилкові та істинні дані, тобто такі, зміст яких неможливо оскаржити або заперечити. На жаль,через низьку освіченість і таку ж правову культуру такими принциповими вимогами не оперують журналісти. Однак це не єдина причина. На руйнування інформації, яка має відповідати вимогам сьогодення (поточного часу або певного часового періоду), спрямовані усі підривні технології.

Цікаві аналогії Кушакова-Костицька Н.В. наводить як аргумент до роздумів: інформація не має двох головних властивостей матеріальних об'єктів — заряду і маси. Вона не є матерією, але формує матеріальні сутності — об'єктивні реальності: предмети і явища природи. До інших характеристик інформації авторка відносить її суспільну та мовну природу, дискретність та властивість старіння інформації, тобто втрату актуальності. Однак тут можна зауважити щодо останньоі характеристики. Часто одна кричуща маніпуляція старіє, однак вона не зникає назавжди, а стає «гіперболізацією» у численних дискурсах (наприклад, розп‘ятий хлопчик чи інше «розчулення» жінок із Донецька).

У дослідженні визначені філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні, а також основних рис, особливостей та характеру впливу інформаційного суспільства на українську громадськість. Йдеться про закономірності, які обумовили стрімкий та невпинний прогрес інформаційно-комунікаційних сфер та їх вплив на філософські, правові, соціальні, економічні, політичні, етично-моральні, культурно-освітні та інші виміри життєдіяльності соціуму.

Своєчасною й потрібною акцентуацією в Н.В. Кушакової-Костицькоі є право на отримання достовірної інформації як одного із основоположних прав людини і громадянина. Це право аргументоване Конституцією України та конституціями інших країн; національним і зарубіжним законодавством в галузі інформації; міжнародно-правовими актами щодо права на інформацію. Освоєна з цього приводу спеціальна література з теорії та історії інформаційного права, конституційного та інформаційного права, філософіі права та соціальної філософії, інформатики; матеріали Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, Європейського Суду з прав людини.

У цьому контексті наукова новизна дослідження полягає, зокрема, у тому, що у ньому в вітчизняній науці проведено такий комплексний зріз

філософського-правових вимірів у теорії та практиці функціонування інформаційного суспільства. Тут можна осягнути в цілому авторські оцінки означених питань, а також зрозуміти сміливість пропозицій щодо вдосконалення їх наукового виміру та обґрунтування й удосконалення філософсько-правових вимірів вітчизняного інформаційного суспільства. Роздуми авторки ґрунтуються на ретельному та змістовному аналізі досвіду не тільки найбільш технологічно розвинутих країн, а й тих, які порівняно недавно приєдналися до світового інформаційного простору.

На відміну від сталої практики вітчизняних фахівців у інформаційній галузі, Н.В. Кушакова-Костицька не обмежилася дослідженням організації діяльності так би мовити «патріархів» інформаційного суспільства, а саме США, Японії Франції, ФРН та інших технологічно розвинутих країн. Вона зробила детальний аналіз стану справ з цих питань у країнах, які лише порівняного недавно приєднались до світового інформаційного простору. Не менш ретельно за просторовими ознаками були досліджені питання також філософського обґрунтування функціонування інформаційного суспільства.

Традиційним для такого масштабного й фундаментального дослідження є науковий наратив, у якому поєднано думки видатних філософів античності та Середньовіччя з науковими концепціями та юридичними позиціями сучасних вчених і практиків у галузі інформатики Європи, Азії, Африки, Австралії, Південної та Латинської Америки.

Новітніх праць подібного змісту філософи права продукують не так часто. Отже, є для нас нова пожива для розуму.

1.Н.В. Кушакова-Костицька. Становлення і розвиток інформаційного суспільства. Київ. 2019. 456с.

Ярмол Лілія Володимирівна –
д.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Результати наукового дослідження, поява нових наукових знань вирішальною мірою залежать від методологічного інструментарію науковця. Для вивчення теми визначальними є його світоглядні позиції, переконання, погляди тощо, які, власне, і спрямовують його до обрання, пошуку тих чи інших методів пізнання.

Перший крок у науковому дослідженні становить вибір проблеми дослідження. У зв'язку з цим, О. Александров стверджує, що правознавство є різновидом мистецтва – це означає, що правознавцеві треба писати про те, що його найбільше хвилює в даний момент. З огляду на це, перед ним неминуче постають такі важливі питання: хто є суб'єктом і що є об'єктом дослідження [1, с. 203].

Дослідження того чи іншого об'єкта зумовлене насамперед необхідністю його пізнання. Відомий дослідник Б. Кістяківський слушно зауважив: щоб зрозуміти що-небудь що відбувається, необхідно насамперед встановити, наскільки воно необхідне, тобто, в якому причинному зв'язку перебуває. Категорія необхідності – це елемент конструктивної діяльності нашого мислення, котра є засобом для отримання істини [2, с. 105–107]. Дослідник наголошував також, що усі соціальні явища відбуваються завжди і лише між людьми, відповідно, про все, що їх стосується і здійснюється серед них, можна і необхідно судити з моральної точки зору, встановлюючи справедливість чи несправедливість того чи іншого явища. Тому для будь-якого нормального члена суспільства існує відомий примус не тільки судити про справедливість чи несправедливість того чи іншого соціального явища, а й визнавати, що ідея справедливості повинна реалізуватися в соціальному світі [2, с. 109–111]. Справедливість належить до найкращого виду благ, який і сам по собі, і через свої наслідки повинна цінувати кожна людина, якщо вона прагне бути щасливою [3, с. 42].

Отже, принципи необхідності та справедливості неодмінно повинні бути покладені в основу дослідження соціальних явищ, зокрема, державно-правових.

У широкому розумінні методологія дослідження охоплює цілу низку елементів пізнавального процесу: принципи організації дослідження, мету, завдання, гіпотези, методологічні підходи, методи, прийоми пізнання, вчення про них тощо.

Серед вітчизняних та зарубіжних розвідок з питань методології юридичної науки, методології права, у тому числі методології дослідження прав людини, виокремлюються праці таких учених: О. Александрова, С. Алексєєва, С. Добрянського, М. Кельмана, Д. Керімова, Б. Кістяківського, А. Козловського, М. Козюбри, О. Лукашевої, Р. Лукича, С. Максимова, М. Панова, А. Полякова, О. Пунченка, П. Рабіновича, В. Шафірова, Ю. Шемшученка.

Сучасна методологічна ситуація у вітчизняному правознавстві, як і у суспільствознавстві України загалом, характеризується позитивною тенденцією – переходом від єдиної, «одержавленої» методології до різноманітних методологічних підходів, засад, способів.

Д. Керімов стверджує, що методологія, будучи пізнавальним базисом всієї системи наукового знання, складається з низки компонентів. Причому йдеться не тільки про систему методів, а й про вчення про них, не тільки про визначену світоглядну позицію дослідження, а й про всезагальні теоретичні принципи, не тільки про загальнонаукові, а й про спеціальні наукові методи пізнання. Структурно методологія має декілька рівнів: діалектико-світоглядний (вищий); загальнонауковий (міждисциплінарний) (середній); спеціальнонауковий (нижчий рівень) і перехідний пізнавально-теоретичний до практично-перетворюючої діяльності [4, с. 48–49].

М. Кельман розглядає методологію у доволі широкому сенсі: «Це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ» [5, с. 42]. Поняття методу учений визначає як необхідний шлях дослідження [5, с. 435].

Дещо інший підхід щодо розуміння методології, зокрема, методології права, розкрив Р. Лукич, наголосивши, що йдеться про методи, якими користуються дослідники, студіюючи право в теоретико-пізнавальних чи практичних цілях [6, с. 25]. Погоджуємося з Д. Керімовим, що поєднання наукових і практичних методів в єдиній методології права є недоречним. Наукові методи – це не що інше, як теоретичне узагальнення практичних методів, а останні – продовження, розгортання, конкретизація перших [6, с. 13]. Щодо поняття методу, то Р. Лукич його також трактує розширено, а саме як дію, спрямовану на досягнення певної мети і як спосіб її здійснення [6, с. 34].

А. Козловський, досліджуючи гносеологічні константи права, зазначає: «Гносеологія завершується у методі. Є певна таємниця методу. Метод визначає все… Кожна концепція, чи то юриспруденція понять, природне право, чи позитивне право – це певний метод» [7, с. 273].

Важливу складову методології дослідження становить понятійно-категоріальний апарат. Погоджуємося з М. Пановим, що чим глибше і досконаліше розроблені правові поняття і категорії юридичної науки, тим досконаліше саме позитивне право, тим точніше і якісніше воно здатне регулювати відповідні суспільні відносини [8, с. 51].

Фундаментальну методологічну основу дослідження державно-правових явищ становлять *філософсько-правові (концептуальні) підходи.* Концептуальний підхід передбачає побудовану на гранично загальних (філософських) категоріях світоглядну аксіоматичну ідею, яка постулює загальну стратегію дослідження, чіткий відбір досліджуваних фактів та роз'яснення результатів дослідження [9, с. 15].

Отже, методологія дослідження державно-правових явищ – це система концептуальних підходів, методів та способів дослідження державно-правових явищ, а також знання про закономірності їх застосування

1.Александров О. Антиметодологічна розвідка про ефективне і справедливе у праві. *Право України.* 2014. № 1. С. 203–211.

2.Кистякивский Б. А. Философия и социология права / сост., примеч., указ. В. В. Сапова. Санкт-Петербург: РХГИ, 1999. 800 с.

3.Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 335 с.

4.Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. Москва: Аванта +, 2001. 560 с.

5.Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.

6.Лукич Р. Методология права / пер. с сербскохорват. В. М. Кулистикова; под ред. и с вступ. Ст. Д. А. Керимова. Москва: Прогресс, 1981. 305 с.

7.Козловський А. А. Право як пізнання. Вступ до гносеології права. Чернівці: Рута, 1999. 295 с.

8.Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України.* 2014. № 1. С. 50–60.

9.Філософія права: проблеми та підходи: навч. посіб. для студ. спец. «Правознавство» / П. М. Рабінович, С. П. Добрянський, Д. А. Гудима, О. В. Грищук, Л. В. Ярмол та ін.; за заг. ред. П. М. Рабіновича. Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. 290 с.

Секція

ГЕНЕЗА ДЕРЖАВИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ

Андрусяк Ірина Павлівна –
к.ю.н.,доцент
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЧОЛОВІЧА ТА ЖІНОЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Система прав людини виділяє дві складові прав жінок: загальні та специфічні. Визначаючи поняття «загальні права жінок» отримаємо такий перелік ознак: права людини, є обов'язковими для всіх, надаються з народження, захист цих прав є обов'язком держави. Жінки наділені усіма правами та свободами людини протягом усього життя, однак суспільні стереотипи призводять до того, що жінкам відмовляють у вимогах на рівність в контексті людських прав. До специфічних прав жінок відносимо права і свободи, які обумовлені виконанням ними репродуктивної ролі (вагітність , дітонародження й материнство). Складовими цього поняття є: право на вільний репродуктивний вибір; право на запобігання й штучне переривання небажаної вагітності (аборт); право на вільний доступ до інформації про засоби планування сім'ї; право на стерилізацію; право на охорону репродуктивного здоров'я; право на материнство право на особливі умови праці та на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами; право на відшкодування шкоди в разі позбавлення жінки її репродуктивної функції; право на використання допоміжних репродуктивних технологій (штучне запліднення, виношування дитини для іншої сім'ї) та ін. [1, с. 132-134].

Ґендерна рівність не нівелює природні відмінності між чоловіками і жінками, їхніми фізіологічними відмінностями. Саме ці відмінності формують основу жіночих прав, тобто тих прав, які можуть мати тільки жінки з огляду на їхню природну здатність до репродуктивної та інших,

пов'язаних з цим функцій, як от: годування грудьми чи потреби, пов'язані з плануванням сім'ї. Захист і забезпечення цих прав є одним з ключових завдань як систем охорони здоров'я, соціального захисту, освіти (розвиток дошкільних навчальних закладів), так і законодавчого регулювання гарантій трудових та інших прав жінок, пов'язаних зі створенням та забезпеченням умов для ефективного поєднання материнства і трудової діяльності.

Якщо для забезпечення ґендерної рівності потрібна позитивна дискримінація як тимчасовий захід, то для забезпечення жіночих прав потрібне постійне і різноаспектне зростання та розширення передбачених і забезпечених законодавством можливостей для збереження репродуктивного здоров'я жінки, реалізація нею свого права на материнство та планування сім'ї, оскільки воно безпосередньо пов'язане з забезпеченням прав дітей, охорону їхнього здоров'я. Застосування імперативних норм у цій сфері можливе тільки з огляду на права та інтереси жінки, з розумінням материнства як її права, а не обов'язку, виконання якого може бути регламентоване на законодавчому рівні. Тобто заборона праці вагітних жінок на шкідливих чи небезпечних умовах праці повинна бути безумовна, але заборона доступу жінок до професії з огляду на вплив умов цієї професії чи виду занять на її репродуктивні функції може бути як виняток, а не як правило.

Розмежування ґендерної рівності та жіночих прав має бути чітко окреслене в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Забезпечення ґендерної рівності, як і рівності всіх громадян без «обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24 Конституції України), є завданням усіх державних органів та органів місцевого самоврядування і потребує передусім уваги щодо неприпустимості дискримінаційних практик та розроблення заходів щодо її забезпечення. При цьому ефективність, повнота та швидкість досягнення результатів зумовлені, головно, доброю волею, рівнем правової та загальної культури представників цих органів, а також активністю та моніторингом зазначених питань з боку громадських організацій, передусім правозахисних і жіночих.

На відміну від ґендерної рівності, специфічні жіночі права забезпечуються «спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам

можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» (ст. 24 Конституції України). Тобто забезпечення жіночих прав є глобальною і різнобічною проблемою, яка тісно пов'язана з правами дітей, вирішенням демографічних проблем, загальною перспективною існування і розвитку суспільства. Тому в цьому напрямі потрібна системна і систематична діяльність держави, пріоритетність фінансування, створення системи спеціальних державних органів, наділених відповідними повноваженнями для ефективного, своєчасного та повного вирішення всіх проблем, які виникають у цій сфері.

Політичні сили, економічні інтереси, еволюція моралі, преса, медіа – саме ці чинники призвели до зміни щоденних зв'язків між статями. Були часи, коли жінки не користувалися в громадському й державному житті однаковими правами з чоловіками. Довга й уперта боротьба вирівняла цю соціальну несправедливість і ми тепер є свідками того, як згадане явище відходить у небуття. Від старих ієрархій відбувся перехід до епохи змішаних соціальних динамік. Однак, в сучасному світі, спостерігається явище чоловічої тривоги через неточність і нестабільність місця кожного індивіда в суспільстві.

Сучасний французький історик Андре Рош, досліджуючи зміни та кризи чоловічої ідентичності, міркує про еволюцію ґендерних ролей, про кризу чоловічого домінування, колись оголошеного ще в Декларації прав людини 26 серпня 1789 р. Чоловіче панування похитнулось внаслідок незворотних змін. Ще зовсім недавно монополія чоловіків у професійному житті тримала жінок у матеріальній і соціальній залежності. Саме чоловіки, як стверджує Рош, представляли усю сім'ю, оскільки забезпечували щоденне грошове отримання родини. Жінки опирались але, назагал, зрідка атакували власне принцип чоловічої сили і влади. Змінились норми поведінки. Розрив між чоловіками і жінками стає соціально дискредитованим, а умовності починають виглядати необґрунтованими, такими, що порушують принципи демократії [2].

Однак, в Україні, вивчення ґендерної проблематики перебуває на зародковому рівні, тому соціальні стереотипи про домінуючу роль чоловіків у суспільстві відкидають ідею про потребу формування інституту прав чоловіків у системі прав людини. Дослідниця Ніна Аніщук стверджує, що коли йдеться про права чоловіків, то також доцільно їх розглядати з двох позицій: загальні права та специфічні. Специфічність

прав чоловіків, також як і прав жінок, пов’язана з репродуктивною функцією людини. Репродуктивні права чоловіків зводяться до батьківства. Н.В. Аніщук зазначає, що батьківство – це насамперед здатність до зачаття дитини. Правова охорона батьківства як завдання держави вперше була сформульована в Конституції України [1, с. 139-140].

Великим кроком до забезпечення прав чоловіків, до посилення ролі батька у вихованні дитини є закріплення у чинному законодавстві України механізму надання батькові відпустки по догляду за дитиною. Чинне українське законодавство дозволяє батькові брати відпустку, щоб доглядати дитину до трьох років. У Законі України "Про відпустки" і в частині 7 статті 179 Кодексу законів про працю йдеться про те, що відпустка з догляду дитини до досягнення нею трирічного віку може бути використана повністю або частково як матір'ю, так і батьком дитини, бабусею, дідусем чи іншим родичем. «В Україні чоловікам можуть дозволити йти у 10-денну відпустку в зв’язку з народженням дитини» - такі інформаційні заголовки нещодавно появились в медіа просторі [3]. «У зв'язку з народженням дитини, батькові, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, на підставі свідоцтва про народження надається оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів", - йдеться у проекті закону «Про внесення змін до статті 17 Закону України "Про відпустки".

Норвегія запровадила двотижневу декретну відпустку для тата ще у 1994 році. А от у сусідній з нею Швеції чоловіків до догляду за дитиною стали залучати ще з 70-х років. Зараз там батько не просто може виявити бажання, а зобов’язаний взяти аж 90 днів для догляду за дитиною (при цьому зберігаючи 80% зарплати), інакше усі 480 днів загального декрету для сім’ї не зарахуються. У Великій Британії теж цікавий підхід – там існує загальна відпустка, тривалістю в 50 тижнів, упродовж якої батьки можуть по черзі залишатися з дитиною. Подібна система і в Польщі. Там перші 14 тижнів річного оплачуваного декрету призначені лише для жінки, та після цього терміну її може замінити чоловік. Але при цьому за чоловіком закріплені обов’язкові два тижні догляду за дитиною. А в Ісландії у перші три місяці можуть одночасно піти в декрет обоє батьків, при цьому отримуючи 80% зарплатні, що дозволяє їм провести час разом з дитиною без відчутного удару по сімейному бюджету [4].

На розгляді проблеми закріплення правового і соціального статусу чоловіків, які, в силу певних обставин, виховують дітей самі, тобто є «батьками-одинаками», слід акцентувати увагу більш детально. Якщо раніше діти майже завжди лишалися з матір’ю, то зараз набирає обертів

захист батьків та сприяння їхній участі в житті дитини. В Україні є зареєстрована громадська організація «Об'єднання батьків-одинаків України», яка спрямовує свою діяльність на підтримку неповних сімей. Сьогодні в Україні батько, який виховує дитину один, є безправним і соціально незахищеним - немає жодного нормативного акту, який би визначав поняття «батька-одинака» та положення цієї категорії. Не визначено право на допомогу на дитину для самотнього батька, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, але визнав своє батьківство і забрав дитину для проживання та виховання з пологового будинку [5].

Для впровадження ґендерно-чутливої політики слід звернути увагу на врахуванні чоловічого фактору, щоб запобігти порушенню рівноваги у становищі жінок і чоловіків. Чинне законодавство України яке стосується ґендерної проблематики, здебільшого спрямоване на забезпечення і захист специфічних потреб жінок.

1. Аніщук Н.В. Основи гендерного права України: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Н.В. Аніщук. Одеса : Фенікс, 2013. 208 с.

2. Рош, Андре. Перша стать. Зміни та криза чоловічої ідентичності / Андре Рош. Переклад з французької Ірини Славінської. К.: Основи, 2018. 248 с.

3. В Україні чоловікам можуть дозволити йти у 10-денну відпустку в зв'язку з народженням дитини. / [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://prm.ua/v-ukrayini-cholovikam-mozhut-dozvoliti-yti-u-10-dennu-vidpustku-v-zv-yazku-z-narodzhennyam-ditini/

4. Юлія Горбань. 10 днів відпустки для татуся чому це важливо. / УКРІНФОРМ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2666967-10-dniv-vidpustki-dla-tatusa-comu-ce-vazlivo.html

5. Юрій Барський. Батьки-одинаки – правовий статус в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.facebook.com/189284017817792/posts/595075830571940/

Баран Анастасія Василівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ АКМЕОЛОГІЇ ПОЗИТИВНОГО ПРАВА

Трактувань методології права існує досить багато, оскільки чи не кожен автор обстоює свою позицію. Слово «методологія» застосовують, зокрема, до права, юридичної науки, юридичної діяльності, професійного становлення тощо. Тому, на мою думку є відмінність між поняттями,

наприклад, «методологія права» і «методологія юридичної науки». Це пояснюється тим, що саме поняття права охоплює не тільки чужі регулятивні елементи поведінки людини, а й реакцію, одобрення чи заперечення цих регуляторів цією людиною. Тобто провідну роль у методології відіграє антропний принцип, який властивий одній людині.

Антропний принцип потрібен і в методології юридичної науки. Але він узгоджується з принципами інших дослідників. І тільки врахування антропних принципів кожного дослідника утворює юридичну науку.

Інша ситуація зі становленням права, а точніше зі становленням акмеології позитивного права. Потрібно знайти відповідну методологію, яка й забезпечила акмеологію позитивного права. Здійснюють цю генерацію забезпечення суспільство і держава. Саме суспільство може довести позитивне право до акмеологічної точки, але держава його може сприйняти, не санкціонувати. Проте сама держава без суспільства досягнути справжніх, цінних вершин позитивного права не може. Тобто для досягнення акмеології позитивного права потрібне відповідне узгодження, синхронізація суспільства і держави, вироблення необхідного алгоритму послідовності, впорядкованого процесу, за допомогою чого можна досягнути вершини у праві. Такий алгоритм науковці назвали методологічним.

На думку А. Романової, «методологічний алгоритм – це множина онтологічно обґрунтованих метаантропологічних, антропологічних, еволюційних, інтелігібельних і сенсибельних методологічних атитюдів з індивідуальними методами й методиками реалізації, які спрямовані на правомірну поведінку людини у просторі» [1, с. 10]. Йдеться про все набуття людини, яке алгоритмічно регулює її поведінку.

На мою думку, методологічний алгоритм формується історично. Кожен прожитий день вносить корективи у вибраному способі життя, що є закономірним явищем, яке підпорядковане природному праву. В результаті появляється методологічна історія, побудована на природному праві.

У життєдіяльності людина реалізовує методологічну історію права, зокрема конотативні (як ознака відношення до онтологічних явищ) правові явища в денотованому (як ознака реального явища) правові або онтологічні явища в деонтологічних. Адже історія права насичена методологічними установками, прикладами з історії взятих для порівняння та доказу, які потрібно за допомогою природних методів і методик втілювати в реальне життя людини. Засади методологічної історії містяться в таких парадигмах: онтологія природи, онтологія людини, деонтологія людини, стиль життя

людини, визнання християнської теорії світобудови (для християн), культури правосвідомості тощо. Усі ці методологічні засади взяті з прикметникової історії права як помітні, виділені з-поміж інших питань події [2, с. 144–145].

Використання методів потребує певних правил, які загалом іменуються методикою. Без відповідних методик метод може спотворити засадничу установку, не привести її у суспільну дію [3, с. 9]. Йдеться про методику формування позитивного права, яку реалізовує держава. Цей процес повинен здійснюватися планомірно, під контролем суспільства. Суспільство в цьому випадку здійснює корекцію методики формування позитивного права. Така корекція наближена до природної, яка скерована контролювати витвір людини в системі законотворчої діяльності.

1.Романова А. С. Людина у природно-правовому просторі: інтелігібельний і сенсибельний вимір: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів: ННІПП НУ «Львівська політехніка», 2016. 41 с.

2.Сливка С. С. Деонтологічно-правовий світ: засади методологічної історії. Місцева влада й самоврядування в Україні та державах світу: історія та сучасність (аспекти права). На вшанування пам’яті Юрія Панейка: матер. Шостої всеукр. наук.-теорет. інтернет-конф., 30 трав. 2017 р. / укл. І. Я. Терлюк; ІНПП НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2017. С. 144–146.

3.Сливка С. С. Філософія права: навч. посіб. Київ: Атіка, 2012. 256 с.

Березович Ірина Юріївна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Студентство повинно займати своє місце в економічній і політичній палітрі українського громадянського суспільства, а суспільство повинно здійснювати відповідну молодіжну політику, яка б сприяла активізації молодих людей у всіх сферах діяльності, особливо у формуванні й розвитку громадянського суспільства.

Науково-теоретичні й методологічні засади національного виховання втілено в Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти,

затвердженій Міністерством освіти у 1996 році, яка стала практичним документом для організації виховної роботи в навчальних закладах усіх рівнів. Однак динамічні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують постійного вдосконалення системи виховної роботи і наближення її форм та методів до потреб сьогодення. Формування творчої особистості шляхом підсилення організаційно-виховної, культурно-освітньої роботи серед студентів у новій національній моделі вищої освіти стало можливим у зв'язку з відродженням нації, розвитком національної самосвідомості, демократизацією і гуманізацією суспільства, поглибленням самоуправління народу.

Згідно Концепції, основною метою виховання має стати набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина України, духовності, художньо-естетичної, правової, екологічної, гендерної культури [4].

Зростаюча роль суб'єктивного фактора у формуванні правосвідомості і правової культури студентів може активніше проявлятися в оволодінні кожною особою правовими знаннями, що дають змогу об'єктивно розібратися у відповідній ситуації. Студенти не просто репродукують у своїх діях те, що моделюється у правових нормах, а оцінюють, переосмислюють їх у свідомості і співвідносять зі своїми поглядами на правове, обов'язкове, необхідне. В аспекті правової підготовки студентів необхідно виділити напрямок формування комплексу специфічних особливостей: формування правової переконливості (проміжна мета); формування мотивів і навичок правомірної соціально активної поведінки (кінцева мета) [2].

Своєрідність такого процесу полягає в тому, що правосвідомість ніби покладається на вже сформовані потреби, нахили, навички, інтереси, цінності, поглинає їх і набуває власних правових цінностей. Слід звернути увагу на те, щоб кожний студент оволодів не тільки умінням здійснювати правовиховний вплив на інших, але й виробив у собі здатність зберігати його протягом тривалого часу. Адже більша частина суспільних відносин регулюється саме через правовідносини. Для забезпечення належного правового регулювання створюються передумови, упорядковані суспільними відносинами, які враховують обставини життєдіяльності суспільства поза зв'язками між суб'єктами права [1, с. 24].

Поряд з процесами, які відбуваються у масштабах всього суспільства, суттєвий вплив на зміст правосвідомості молодої людини робить конкретне соціальне середовище регіону, де вона живе, іншими словами, те, як на рівні того або іншого суб'єкта (регіону) вирішуються "молодіжні" проблеми.

Формування правосвідомості студентів відбувається у процесі морально-правової соціалізації, в результаті якої у них виховуються відповідні (бажані) моральні й правові цінності, ідеали. Чим повніше суб'єкти даного процесу будуть знати об'єкт впливу, враховувати його особливості, тим ефективніший буде процес морально-правової соціалізації.

Тому ми вважаємо, що формування правосвідомості студентів не може здійснюватись поза вихованням моральності, оскільки, як відомо, існує діалектичний взаємозв'язок між правом і моральністю.

Рівень формування правової культури – це не тільки знання і розуміння необхідності виконання правових приписів, а й ступінь сформованого відношення до закону як до цінності, визначеної демократичним суспільством. Яку цінність суб'єкт права обере, який інтерес переможе, чи спрацює його вольовий механізм припинення протиправного спонукання – все це буде проявом правової підготовки суб'єкта. Акцентуючи увагу на формах, засобах, можливих методах впливу, необхідно значне місце приділити роз'яснювальній роботі, поглибленню правових знань та розширенню правового світогляду студента. Певний обсяг конкретних правових знань дасть змогу виробити у його свідомості загальне уявлення про право, закон та здатність для об'єктивної оцінки поведінки, цілісних узагальнень в галузі права [3].

Завдання викладача при формуванні правової культури студентів полягає у використанні правових компонентів змісту навчальних дисциплін та застосування їх у міжпредметних зв'язках у процесі правового навчання.

У процесі навчальної діяльності досягається основна мета правової підготовки – формування правової культури шляхом накопичення правових знань, формування правових переконань, установок, навичок, правомірної поведінки.

Загальним принципом правової підготовки студентів є науковий підхід, зв'язок з життям, доступність та конкретизація. Загальна методична спрямованість підготовки студентів вищих навчальних закладів залежить, по-перше, від теоретичного засвоєння конкретних знань із законодавчих актів, а, по-друге, від загальної та правової педагогіки. Основною базою для оволодіння правової культури є наукові праці фахівців цієї галузі, в яких чільне місце відведено значенню соціальних явищ та ролі особистості.

Необхідно максимально враховувати і позитивно використовувати особливості особистісної вразливості, здатність до сприйняття певних фактів правової дійсності. Право регулює відносини між людьми і тісно пов'язується з розвитком думок, почуттів, умінь, уявлень про справедливість соціальних і особистісних взаємин у навколишньому житті [2].

При формуванні правової культури студента значну роль відіграють твори мистецтва з відповідною тематикою, література правознавчого характеру. Ця художня сфера предметно і наочно допоможе усвідомити значення права. Особливо слід акцентувати увагу на емоційних відчуттях, що виникають від перегляду кінофільмів та від прочитаної літератури, залишаючи в уяві образ позитивного чи негативного. Під впливом побаченого та прочитаного відкриваються великі можливості для формування правового переконання.

Формування правової культури студента вищого навчального закладу полягає в усвідомленні культури як прогресу творчої діяльності і визнанні її як специфічного способу людської діяльності, що реалізується в ідеях культуроцентристської концепції освіти, особистісно-діяльнісного підходу, гуманізації і гамунітаризації освіти [4].

Важливе наукове та практичне значення має такий аспект правосвідомості, як громадянськість. Мова йдеться про вивчення масової правосвідомості законослухняних громадян і її особливостей у різних верств населення.

Значення названого аспекту дослідження визначається зв'язком між соціально-політичним і правовим положенням особи в суспільстві. Завдання держави із забезпечення соціально схвалюваної поведінки громадян не вичерпуються досягненням пасивної законослухняності. Необхідним є ще й досить високий рівень суспільного інтересу особи до реалізації демократичних правових інститутів і гарантій, перетворення цього інтересу в соціально корисну правову активність громадян [3].

1.Алексеев С. С. Теория права. М. : Логос, 1995. 474 с.

2.Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. 1440 с.

3.Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Д. Богачова та ін. Харків : Право, 2002. 432 с.

4.Соломаткин А. С., Яковлева Н. М. Формирование правовой культуры учителя. Челябинск : ЧГПИ, 1990. 85 с.

Бігун Наталя Ігорівна–
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Дицьо Діана Володимирівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

МІСЦЕ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ

В правовій системі України традиційно на вершині ієрархії джерел права особливе місце посідають правові акти, а саме закони та підзаконні нормативно-правові акти. Оскільки Україна належить до романо-германської правової сім'ї, то судовий прецедент належить до вторинних джерел в українському праві. Він може застосовуватися для врегулювання тих суспільних відносин, що недостатньо або зовсім не регулюються на законодавчому рівні. Нормативне закріплення такої тенденції міститься в ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», де вказано, що практика Європейського суду, а саме його прецедентне право офіційно визнане джерелом права України [1].

Дослідники Тихий та Євграфов, що визначали місце судового прецеденту в національному законодавстві говорять, про те, що щорічно Європейський суд з прав людини, інтерпретує нормативні положення та утворює якісно нові правові позиції з приводу інтерпретації конвенційних норм. Нові загальні та загальноприйняті позиції з приводу розуміння нормативних положень мають загальну дію. Така дія виступає у вигляді поширення на невизначене коло осіб і на необмежену кількість подібних ситуацій, що можуть статися у майбутньому [2, с. 82].

Що стосується використання рішень національних судів як джерела права, то однією із найважливіших проблем української судової системи є те, що при вирішені схожих спорів одні і ті самі норми можуть трактуватися судами по-різному. Як наслідок відбувається неоднакове

застосування норм законодавства судами різних інстанцій, що в свою чергу призводить до довготривалого перегляду справ на всіх сходинках ієрархічної системи українського судочинства та як наслідок супроводжується її перенавантаженням. Особливою компетенцією при вирішенні таких ситуацій наділений Верховний Суд України. Він у своєму рішенні формулює власне розуміння правової норми, що була застосована по-різному, висловлює свою позицію з певного правового питання. Саме таке розуміння Верховного Суду є обов'язковим для всіх судів при вирішенні подібних справ, а також для інших суб'єктів, що застосовуватимуть цю норму права у майбутньому. Іншими словами правова позиція, викладена у рішенні ВС України, прийнятому за результатами перегляду з підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права в подібних правовідносинах, і є своєрідним аналогом, що у розумінні західної доктрини лежить в основі судового прецеденту [3, с. 19].

Невипадково саме на сучасному етапі розвитку національної правової системи в Україні розпочинаються професійні дискусії стосовно можливостей існування в якості джерела права судового прецеденту, визначення ролі судової влади в формуванні та реалізації правової політики держави, механізмів формування однакової судової практики, нового визначення ролі Верховного Суду України у спрямуванні процесів правозастосування [4].

Судовий прецедент утворюється судовим органом, який спеціальними правотворчими повноваженнями не наділений, на відміну, від парламенту. Суд здійснює правосуддя і є одним із органів правозастосування, результатом діяльності якого є акти застосування права (рішення, ухвали, вироки тощо). Разом з цим, судові органи при відсутності нормативно-правової регламентації здійснюють нормотворення, необхідне для розв'язання конкретної юридичної справи. Хоча норма права, створена судом, стає прецедентом лише при розв'язанні наступних аналогічних справ. А в разі багаторазового використання стає джерелом права.

Правовий прецедент повинен характеризуватися наступними ознаками:

1) бути формально обов'язковим волевиявленням правозастосовчого суб'єкта (судового органу), який водночас може здійснювати і нормотворчі функції; містити норму чи принципи права;

2) мати письмову та юридичну зовнішню форму виразу, властиву актам суб'єкта нормотворення;

3) виникати при відсутності нормативноправової регламентації (наявності прогалин);

4) застосовуватися при розгляді аналогічних справ;

5) забезпечуватися державою (державами);

6) поширювати дію лише на суб'єктів та відносини в аналогічних справах;

7) мати обов'язковий характер, як правило, для суб'єктів застосування права [5].

Після створення Конституційного Суду України на законодавчому рівні за ним було закріплено функцію нормоконтролю. Дуже часто обговорюється питання щодо юридичної природи рішень Конституційного Суду України. Існують різні точки зору стосовно цієї проблеми. Одні вважають, що рішення Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) законів, постанов Верховної Ради України, указів та розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим є складовою частиною чинного законодавства і за юридичною силою мають пріоритет перед законами, тобто в ієрархії нормативно-правових актів займають місце після Конституції України. Інші не визнають нормотворчих повноважень Конституційного Суду України і вважають, що рішення Конституційного Суду України є специфічним судовим прецедентом, який не може мати юридичної сили вищої від законів України, оскільки це не відповідає Конституції України.

Аналізуючи рішення судів, які мають чи можуть мати прецедентний характер, необхідно зазначити, що в Україні існує потреба у судових прецедентах як джерелах права. Неякісна система нормативно-правових актів з прогалинами, дублюваннями, колізіями та необхідність збереження сутності судової гілки влади, яка покликана не тільки забезпечити розгляд справ по справедливості, захист інтересів особи, а й створити цілісну, ефективну судову систему та відповідний механізм захисту спричиняють потребу і у створенні судових прецедентів та визнанні нормотворчих функцій Конституційного Суду України та Верховного Суду України [6].

Виходячи з наведеного вище, ми вважаємо, що в Україні давно назріла потреба впровадження судового прецеденту в систему національних джерел права. Судовий прецедент є досить ефективним способом забезпечення єдності судової практики, що в свою чергу надає можливість ясно відстояти права та інтереси людини і громадянина в суді. Отож, необхідно нормативно закріпити основні положення, що

стосуватимуться функціонування судового прецедента як джерела права в Україні. Такими, на нашу думку, є закріплення судового прецедента як додаткове джерело права і застосування його у випадках прогалин у праві та відсутності правової норми, якою можна вирішити спір; визнання судових рішень прецедентами тільки після їх перевірки в апеляційній та касаційній інстанції та оприлюднення в друкованому виданні Верховного Суду України.

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23 лютого 2006 р., № 3477-IV / ВВР України. 2006р. № 30. С. 260.

2. Євграфов П. Б. Правотлумачення ЄСПЛ і його значення для національного конституційного судочинства / Вісник Конституційного Суду України. 2005 р. № 6. С. 82–84.

3. Шацька Б. В. Судовий прецедент в Україні: тенденції новітньої практики / Теорія держави і права. 2012р. № 1. С. 18-21.

4. Алєксєєв А. Вісник Центру суддівських студій. 2006 р. № 6. С. 3.

5. Коваленко Ю. О. Судовий прецедент як джерело права. 2019р. С. 9.

6. Луць Л. А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права в Україні / Вісник Центру суддівських студій. 2006 р. № 6. С. 9-15.

Біляк Ярослав Ярославович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРИЙНЯТТЯ ХРИСТИЯНСТВА І ЗАКРІПЛЕННЯ ВІДНОСИН КИЇВСЬКОЇ РУСІ І ЦЕРКВИ

Уся історія розвитку вітчизняної культури виявляється як глибокий і постійний зв’язок із православ’ям. Відомо, що культура завжди розвивається і залежить від культу, у ньому вона зароджується і ним вона визначається, як утілення глибинного релігійного задуму. Вирішальним для долі Русі був вибір віри, зроблений святим князем Володимиром, що визначив неповторність релігійної і національної культури східнослов’янських народів.

Відповідно до літописного оповідання християнство у формі православного віровчення офіційно було визнано державною релігією Київської Русі у 988 р. Цю подію у вітчизняній літературі прийнято вважати початком правових відносин між церквою і державою [6, с. 143].

В літературі достатня увага приділялася причинам запровадження християнства як державної релігії. При цьому неодноразово підкреслювався не виключно релігійний, а релігійно-політичний характер реформи [11 с. 181]. З погляду розвитку структури державної влади релігійна реформа князя Володимира може бути розцінена як справжня революція [9]. Справа в тому, що церковне будівництво, що збіглося за часом із державним, синергетично підсилило і прискорило його. Київська Русь до прийняття християнства фактично не була державою у тому розумінні, яке склалося на той час у Візантії та Західній Європі. У Візантії церква від початку свого існування діяла в умовах сильної держави, інколи навіть деспотичної. На Заході Європи папський престол як інституція складався в умовах зруйнованої державності. На Сході Європи церква діяла в умовах становлення державності. Саме тому вона змогла виступити як суб'єкт державотворення; в особі церковних ієрархів вона брала активну участь у формуванні більшості визначальних елементів державності.

У своїй державотворчій діяльності православна церква в Київській Русі використовувала багатовіковий досвід християнської церкви, досвід її гармонійного (у «симфонії») взаємодії з державною владою, і зокрема ту взаємозалежність, погодженість державного закону і церковного канону, що склалася у Візантійській імперії. Руська православна церква, одержавши свій початок у Кафолічній Східній церкві, від неї ж прийняла основні засади свого внутрішнього і зовнішнього устрою. Руська православна церква стала фактично своєрідним каналом, за допомогою якого знання і досвід століть приходили на Русь і засвоювалися великокнязівською владою спочатку в Києві, потім Володимирі і Москві [4, с. 112] і, певною мірою, із застереженнями – Литовсько-Руською державою. Перший етап становлення і розвитку Великого князівства Литовського відбувався під значним впливом саме православної традиції [2, с. 17].

Нормативною основою державного і церковного будівництва на Русі виступило візантійське право. С.С. Алексєєв підкреслює, що саме воно стало серцевиною самобутньої російської цивілізації. Це право спирається на догми православ'я і має за змістом позитивні риси (схильність до

примирливих процедур) [1, с. 78]. У сфері релігійного життя візантійське право характеризувалося найтіснішим союзом держави і церкви [5, с. 42].

Наявні джерела дозволяють судити про те, що до цього часу слов'янською мовою було перекладено два корпуси церковних норм: 1) Номоканон Іоанна Схоластика і 2) Номоканон патріарха Фотія, – які використовувалися у вигляді «Кормчої книги» (від слів «кормити», «кермо») [10, с. 114]. Крім того, безсумнівний авторитет мали постанови соборів, синодів і патріархів Константинопольської церкви, а також церковні грамоти по справах Руської митрополії. До зазначених джерел входили канонічні норми Всесвітньої церкви, а також постанови візантійських імператорів по церковних справах, які церква вважала за можливе визнати керівними [8, с. 19].

Отже, запровадження християнства на Русі за своїм значенням цілком може бути названо релігійно-політичною революцією: цей акт означав заміну традиційної структури князівсько-жрецьких взаємин новою моделлю церковно-державних відносин. Наступна рецепція візантійського церковного права відрізнялася значною своєрідністю. Основною метою цієї рецепції в історичних умовах Київської Русі було не правове регулювання вже сформованих суспільних відносин в умовах правового вакууму і прогалин у праві, а створення нової моделі церковно-державних відносин.

Серед особливостей візантійської культури дуже значимим є відокремлення православної форми християнства, оскільки задовго до поділу християнської церкви (1054) на західну (римсько-католицьку) і східну (греко-православну) у надрах релігійно-суспільного життя візантійської імперії зародилися, одержали розвиток і були сформульовані основні принципи і положення православного вчення. Традиції візантійської культури мають для українського суспільства особливе значення, оскільки Візантія була наставницею слов'янського світу [3, с. 21]. Вона дала йому писемність, етичні принципи, політичну фразеологію, моральні норми. Можна погодитися з розумінням візантизму і його впливом на розвиток суспільства, яке висловив К.Н. Леонтьєв: «Візантизм, тобто Церква і Цар, прямо чи опосередковано, але, у всякому разі, глибоко проникають у самі надра нашого суспільного організму» [9, с. 45].

Слід зазначити, що українська політико-правова думка в особі В. Липинського зовсім по-іншому оцінювала вплив візантизму на Київську Русь та створену в ній державно-церковну систему. В. Липинський, будучи прихильником поєднання західних і східних традицій державотворення,

висловлював жаль щодо невикористаних Володимиром та його нащадками західних перспектив, зазначаючи: «Цей вибір, узалежнивши вповні релігію і культуру од світської влади, фатально відбився... на будучині української нації» [7, с. 7].

1.Бальжик І.А. Стосунки держави і церкви: зміна акцентів. Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. Вип. 16. С. 79-81.

2.Бєлоглазов Р.М. Політика Радянської влади щодо релігійних конфесій у 1920-і роки (за матеріалами Кримської АСРР): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2002. 17 с.

3.Голубицький П.В., Мойсеєнко Н.І., Хижняк З.І. Петро Могила (1596-1647): Бібліогр. покаж. Редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. К., 2003. 284 с.

4.Євсєєва Т. Українська та православна ідентичність як історичний чинник формування і збереження української нації. Історія релігії в Україні: Наук. щорічник. Кн. ІІ. Львів: Логос, 2005. 877 с.

5.Золотухина Н.М. История политических и правовых учений России: Учебник. 2-е изд. М.: Юрист, 2003. 415 с.

6.Зом Р. Церковный строй в первые века християнства. Заозерский Н.А. О сущности церковного права против воззрений проф. Рудольфа Зома. СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2005. 320 с.

7.Лафитский В.И. Воскресение права. Ч.1. Дни созидания. М.: Б.и., 2007. 142 с.

8.Міма І.В. До проблеми співвідношення церкви і держави. Юридичні читання молодих вчених: Зб. мат. Всеукр. наук. конф. 23–24 квітня 2004 р. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. С. 19-25.

9.Патриарх Никон. Труды. Научное исследование, подготовка документов к изд., сост. и общ. ред. В.В. Шмидта. М., 2004. 1264 с.

10.Пащенко В. Православна церква в тоталітарній державі. Україна 1940 – початок 90-х. Полтава: АСМІ, 2005. 630 с.

11.Тимошина Е.В. Теория «Третьего Рима» в сочинениях «Филофеева цикла» Правоведение. 2005. № 4. С. 181-208.

Богайчук Тетяна Василівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Ярмол Лілія Василівна –
д.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВО НА ВИКОРИСТАНННЯ ЗБРОЇ: ЗА І ПРОТИ

У законодавстві багатьох держав світу проголошується право на використання зброї, наприклад, у США, Швейцарії. Так, у Другій поправці до Конституції США 1791 р. закріплено право народу зберігати та носити зброю [1].

У Конституції України не проголошено право громадян на використання зброї, однак законодавство України дозволяє певним суб'єктам, при певних умовах використання певного виду зброї. Так, у Постанові Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. визначено спеціальний порядок набуття права власності на певні об'єкти, зокрема, на вогнепальну мисливську гладкоствольну й нарізну зброю, револьвери та патрони до них, холодну та пневматичну зброю [2].

Право використовувати зброю в кожній державі, зокрема і в Україні, мають працівники правоохоронних органів з метою виконання своїх повноважень.

У тлумачному словнику знаходимо декілька визначень поняття «зброя»: 1) це знаряддя для нападу чи оборони; 2) уживається, як символ військової справи; 3) засіб для боротьби з ким -, чим-небудь, для досягнення якої-небудь мети [3]. Наведені поняття зброї, на нашу думку, є доволі широкими.

Ще в 1939 р. Верховний Суд США виніс своє перше рішення про тлумачення Другої поправки до Конституції США. Суд постановив, що право на використання зброї – це індивідуальне право на володіння вогнепальною зброєю для традиційно законних цілей, таких, як самооборона [4].

У Конституції України в ст. 27 проголошено: «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Обов'язок держави – захищати життя людини». Отже, право на оборону визнано Конституцією України одним із фундаментальних прав людини. Засоби оборони можуть бути різноманітні, серед них і зброя, використання якої дозволено в окремих державах світу.

У Кримінальному кодексі України (2001 р.) проголошено, що кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади (ч. 2 ст. 36 КК України). Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає (ч. 52 ст. 36 КК України).

В окремих законах України передбачена можливість використання зброї спеціальними суб'єктами. Наприклад, у Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. передбачено, що поліція під час виконання повноважень уповноважена застосовувати певні заходи примусу, серед яких і вогнепальна зброя (ст. 42) [5].

Детальний порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів регламентується в Україні спеціальним нормативним документом – Інструкцією, затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. [6].

Як свідчать офіційні дані, незаконний обіг зброї в Україні стрімко зростає. За даними Arms Survey – швейцарського центру досліджень обігу зброї, на чорному ринку в руках українського населення перебуває майже 5 мільйонів одиниць незареєстрованої зброї, а легальної – 2 мільйони [7].

Українське суспільство досить неоднозначно ставиться до реалізації права на використання зброї. Одні стверджують, що недостатність державного захисту спонукає до того, що зброя зможе убезпечити себе та близьких і знизить рівень злочинності. Зокрема, як це відбулося в Грузії та Молдовії, коли вулична злочинність знизилася майже на 50-70%. Інші вважають, що реалізація права на використання зброї призведе до того, що незначні міжособистісні конфлікти вирішуватимуться за допомогою зброї, у наслідок чого, зросте кількості жертв від зброї.

Ті, хто проти легалізації зброї вважають, що український менталітет не готовий до нового кроку, відсутнє правильне розуміння поводження зі зброєю та певні вміння користування нею.

Ми вважаємо, що використання зброї є небезпечним і не завжди зможе захистити людину належним чином. Не всі суб'єкти можуть її застосувати правильно, без фатальних наслідків та й за необхідності не завжди є можливість її застосувати. Вважаємо, що насамперед необхідно підвищувати рівень правової свідомості громадян щодо порядку використання зброї. Також необхідно забезпечити населення високим рівнем безпеки та охорони. Використання різних засобів новітніх технологій сприятиме, на нашу думку, зменшенню використання вогнепальної та інших видів зброї.

1.USA. 1791 'Second Amendment to the Constitution.' *Constitution of the United States, The Bill of Rights;* Article II. Washington, DC: Congress of the United States of America. 15 December. URL: https://www.archives.gov/founding-docs (дата звернення 04.03.2020).

2.Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12 (дата звернення: 28.02.2020).

3.Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000. уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

4.Luis Acosta. United States: Gun Ownership and the Supreme Court. *The Library of Congress.* July 2008. URL: https://www.loc.gov/law/help/usconlaw/second-amendment.php#books (дата звернення 02.03.2020).

5.Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 28.02.2020).

6.Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98 (дата звернення: 28.02.2020).

7.Мартинюк А. Дослідження незаконних потоків. URL: http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine-UKR.pdf (дата звернення 21.02.2020).

Брик Анастасія Василівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі розвитку суспільства та держави поняття "демократія" та "права людини" розглядаються як взаємопов'язані явища. Не можна не погодитися з думкою, що "демократизм будь-якої держави визначається її ставленням до прав і свобод людини і громадянина" [1, с. 123]. Відповідно права людини, котрі виступають центральною ланкою державно-правового життя, безпосередньо пов'язані з демократією, одним

із атрибутів якої є участь громадян у здійсненні державної влади. Правознавці, історики, політологи, соціологи розглядають демократію в різних аспектах: як принцип організації та діяльності суб'єктів політичної системи, метод управління суспільством та державою, форма держави тощо. Немає єдиного ідеалу демократії. Однак це явище звичайно розглядається у зв'язку із владою, адже буквальне розуміння демократії (грец. demos-народ та kratos-влада) зводиться до народовладдя, положення про яке випливає з текстів конституцій майже всіх зарубіжних країн. Безперечно, демократія залишається найкращим способом узгодження різноманітних інтересів, найбільш справедливою формою державної влади, котру потрібно вдосконалювати як у теорії, так і на практиці, адже вона не позбавлена вад.

Передусім необхідно звернутися до визначення прав людини та прав громадянина, політичних прав. Дослідження інституту прав та свобод людини і громадянина починається із з'ясування співвідношення права та особистості через вивчення правового статусу особи.

Категорія правового статусу – порівняно нова в науці. До 60-х років XX ст. вона, як правило, прирівнювалася до правоздатності і не розглядалася в якості самостійної. З розвитком юридичної думки у 70–80-х роках XX ст. категорія правового статусу отримала досить широку розробку, сформувалася як проблема і як одне з ключових понять правознавства, зафіксована у законодавстві.

Правовий статус визначається в науці як юридично закріплене положення особи в суспільстві. В основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини в даній системі суспільних відносин. Соціальний і правовий статуси співвідносяться як зміст та форма.

Правовий статус – комплексна, інтеграційна категорія, що відображає взаємовідносини особистості та суспільства, громадянина та держави, індивіда і колективу, інші соціальні зв'язки.

Розрізняють багато видів правового статусу, але в теоретичному плані найбільш суттєве значення мають такі його три види, як загальний правовий статус, спеціальний або родовий статус та індивідуальний [2, с. 78]. Крім того, варто розрізняти правовий статус людини та правовий статус громадянина. Останній передбачає певний зв'язок між людиною і державою, з якого випливають додаткові права, обов'язки та гарантії.

Фундаментом правового статусу, поряд із обов'язками, виступають права людини і громадянина. Незважаючи на те, що інтерпретацій змісту

прав людини досить багато, ми схиляємося до визначення, яке найбільш повно характеризує права людини як певні нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості, котрі виражають її свободу і є невід'ємними та необхідними способами й умовами її життя, її взаємовідносин із суспільством, державою, іншими індивідами [3, с. 254].

Ряд додаткових елементів у структурі правового статусу слід вважати або передумовами правового статусу (наприклад, громадянство, загальна правоздатність), або елементами, вторинними по відношенню до основних (так, юридична відповідальність вторинна по відношенню до обов'язків, без обов'язків немає відповідальності), або категоріями, що далеко виходять за межі правового статусу (система гарантій) [3, с. 255]. Гарантії реалізації прав і обов'язків, істотно впливаючи на зміст і соціальне значення правового статусу особи, є лише факторами реалізації правового статусу особи, а не елементами структури його системи [4, с. 552].

Незважаючи на різні підходи до структури правового статусу, вчені одностайні в тому, що його основу складають права та обов'язки. Саме через них та завдяки ним людина, особа, громадянин займають певне становище у суспільстві, державі, взаємодіють з іншими суб'єктами, серед яких є окремі індивіди, держава в особі відповідних органів, реалізують можливості, закладені в цих правах, несуть відповідальність за невиконання обов'язків, вдаються до захисту, охорони та відновлення своїх прав за допомогою системи гарантій.

Варто підкреслити, що однією з головних закономірностей розвитку правової держави і правового статусу громадян є розширення і забезпечення прав та свобод людини і громадянина за принципом: громадянам дозволено робити все, що не забороняється законом. Водночас робити можна лише те, що не завдає шкоди іншим людям, самому собі, державі й суспільству, незалежно від того, є закон чи немає закону про те, що дозволено, а що заборонено. В антидемократичних або тоталітарних державах і суспільствах існував інший принцип: дозволене лише те, що дозволяє закон. Таким чином, перший принцип значно розширює правове поле діяльності громадян у демократично-правовій державі, а другий – обмежує [5, с. 27].

Не варто розмежовувати держави на демократичні та недемократичні за таким критерієм. Недосконалість нормотворчості, прогалини у чинному законодавстві та його колізії за умови абсолютизації принципу "дозволено робити все, що не забороняється законом" можуть призвести до значних порушень прав та свобод людини і громадянина.

Права громадянина охоплюють сферу відносин індивіда з державою, в якій він розраховує не лише на захист своїх прав від незаконного втручання, але й на активне сприяння держави в їх реалізації [3, с. 254].

Отже, права людини і права громадянина співвідносяться між собою як загальне та особливе, що обумовлюється різними статусами їх суб'єктів у суспільстві та державі. Безумовно, права людини притаманні всім і кожному, а права громадянина – лише тій людині, особі, що знаходиться у постійному правовому зв'язку з конкретною державою.

Стосовно співвідношення політичних та інших (зокрема соціально-економічних) прав у науковій літературі існують дві точки зору. Суть першої наукової позиції полягає в тому, що, не дивлячись на формальне заперечення теорією та практикою соціалістичних країн ієрархічної побудови системи прав та свобод, підкреслення безперспективності і в цілому неприйнятності постановки питання про пріоритет одних прав перед іншими, не раз наголошувалося, що лише гарантованість найважливіших соціально-економічних прав дозволяє говорити про реальність та нормальну реалізацію політичних і особистих прав і свобод [6, с. 131].

Друга точка зору зводиться до розуміння політичних прав і свобод в якості важливої категорії суб'єктивних прав і свобод громадянина. Їх цілком правомірно розглядати як забезпечену людині законом і публічною владою можливість участі (як індивідуально, так і колективно) в громадсько-політичному житті держави і здійсненні державної влади. Тим самим долається відчуження громадянина від держави. Політичні права громадян є обов'язковою умовою функціонування всіх інших видів прав, оскільки вони складають органічну основу системи демократії і виступають як цінності, якими влада повинна обмежувати себе і на які повинна орієнтуватися [3, с. 254].

Термін "права першого покоління" означає історичну першість у закріпленні в нормативних актах, а не пріоритет по відношенню до інших прав. Всі види прав людини та громадянина пов'язані між собою, взаємозалежні та взаємообумовлюючі, тому автор схиляється до думки, що не варто вести мову про первинність чи вторинність однієї категорії прав відносно іншої. Повага, захист, охорона, гарантування одних має супроводжуватися таким же ставленням і до інших. А втілення в практику суспільних відносин всіх прав людини і громадянина, проголошених у національному законодавстві та міжнародних документах, дає підстави

стверджувати про реальність положення про найвищу соціальну цінність – людину, її права та свободи.

Варто відзначити, що в демократичній, соціальній, правовій державі політичні права повинні сприйматися як одна з базових гуманістичних цінностей, найважливіший інститут національного права, що потребує розробки ефективних механізмів реалізації кожного з так званих прав "першого покоління", якими в юридичній науці традиційно називають політичні та особисті права.

Влада є авторитетною силою, вольовими відносинами між людьми, у яких ті, хто має владу, визначають програму поведінки підвладних осіб. Державна влада – це влада, що здійснюється тільки державою і характеризується суверенністю, універсальністю і здатністю владопримусового впливу на поведінку усіх людей та їх організацій, що забезпечується державно-правовими методами. Політична і державна влада – поняття не тотожні, тому існують різні точки зору на їх співвідношення. Державна влада завжди є владою політичною, до того ж такою, що здійснюється головним суб'єктом політичної системи – державою, але в умовах формування громадянського суспільства і правової держави, а тим більше, в умовах їх реального функціонування, найбільш широкі можливості у здійсненні політичної влади повинні бути свідомо надані інститутам громадянського суспільства, тобто політичним партіям, громадським організаціям і рухам, трудовим колективам й іншим недержавним організаціям. Отже, політична влада – поняття більш широке, ніж державна влада, за рахунок того, що здійснюється більшим колом суб'єктів політичної системи [7, с. 34-35].

Відносини влади, держави, права, закону мають досить складний характер. Держава видає закони, але щоб бути справжнім правом, а не узаконенням свавілля, правові норми повинні відповідати певним вимогам, передусім – загальнолюдським, гуманістичним цінностям (ідеї добра, справедливості, прав людини, демократії тощо). Державна влада функціонує на підставі закону, але, в свою чергу, вона також вимагає узаконення, легалізації.

Безумовно, щоб можливості, закладені в праві громадян на участь у здійсненні державної влади, перетворилися на реальність, потрібен такий важливий компонент, як довіра до влади, яка сама по собі виникнути не може. Щоб пересічний громадянин довіряв владі, котру обрав, вона повинна функціонувати відкрито, прозоро, інформувати про свої дії, які мають бути спрямовані на добробут всіх і кожного. Це важливо як під час проведення

виборів, які повинні відповідати загальновизнаним міжнародним та національним стандартам, так і після оголошення їх результатів, коли новообраний склад парламенту, глава держави, сформовані ними органи виконавчої влади почнуть працювати в напрямку втілення передвиборчих обіцянок в практику. Адже: "у політиці проголошене – ніщо. Зроблене – все. Отже, в очах народу значною, сильною постає лише та влада, слова якої не розминаються з ділом, хто переконливо демонструє свою здатність втілювати намічене в життя" [8, с. 46].

Цікавими є думки про силу влади, яка є "ніщо інше, як самогідне її існування. В її основі – духовно-моральний авторитет влади, її поважність, визнаваність усіма її гідності, її здатність імпонувати громадянам, одержувати підтримку з їхнього боку. Справжня сила влади – в її здатності кликати, не погрожуючи, і зустрічати щирий відгук в народі, серед людей. Державна влада сильна своєю гідністю, своєю власною сильною і популярною політикою, своєю волею і відгуком народу, тобто його дотриманням закону, довірою, повагою і готовністю творчо брати участь у справах і починаннях влади. В цьому і тільки в цьому запорука її успіху, перешкода руйнівній анархії" [8, с. 44].

Основна проблема державної влади – як діяти ефективно, щоб організувати всю систему життєзабезпечення країни. Механізм поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову саме і покликаний цьому сприяти.

1.Коростей В. Правові проблеми національної демократії. Право України. 2003. № 1. С. 123-126.

2.Жадан І., Кисельов С., Кисельова О., Рябов С. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: Методичний посібник. К.: Тандем, 2004. 80 с.

3.Снігур І.Й. Діалог між владою та громадянами в контексті реалізації права на участь у здійсненні державної влади. Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: Зб. тез наук. доп. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспірантів (17-18 бер. 2006 р.). Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. С. 254-255.

4.Давидова М.В. Концепція прав людини і громадянина в сучасних теоріях демократії. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. Вип. 13. С. 552-558.

5.Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти. Право України. 2003. № 8. С. 25-29.

6.Снігур І.Й. Юридичні гарантії прав та свобод людини і громадянина як необхідна умова їх реальності. Юридичні читання молодих вчених: Збірник матеріалів всеукраїнської наукової конференції 23-24 квітня 2004 р. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. С. 131-135.

7.Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.

8.Гнатюк М.Д. Норма права як основна ланка реалізації права. Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. К.: ІДП НАН України, 2004. Вип. 23. С. 44-50.

Бродик Маркіян-Іван Андрійович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПОДАТКОВЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

Аналіз перебігу та етапів формування ідеї "єдиної Європи" і відповідної правової системи дозволяє, на нашу думку, зробити висновок, що йдеться про створення явища нової якості – об'єднання європейських країн на засадах федералізму, що дозволяє говорити і про формування нової системи права, яка може називатися "Європейське право", що властива Європейському співтовариству. При цьому, звичайно, слід взяти до уваги неоднозначність і динамічність цього поняття.

У широкому значенні під європейським правом розуміють звичайно правове регулювання відносин в Європі, які охоплюють організацію та діяльність практично усіх європейських міжнародних організацій, усю сукупність економічних, соціальних, політичних, наукових та культурних відносин. Отже йдеться про регіональне право, котре є у своїй основі міжнародним правом.

У вузькому значенні Європейське право – це право європейських співтовариств, доповнене певною мірою правовим регулюванням усього Європейського співтовариства. Таке право, вважає він, вже багато в чому відійшло від міжнародного права і являє собою особливий правовий феномен.

Європейське право у вузькому значенні, як право співтовариств, являє собою окреме, особливе право, що має не лише свої межі, але й власну специфічну природу. Воно є новим правом, що істотно відрізняється від традиційного міжнародного права. Та обставина, що співтовариства зі своїм правом входять до Європейського союзу, не змінює суті справи: адже правове регулювання, котре доповнює в межах Європейського союзу право співтовариств, це право іншого характеру. Воно охоплює ділянки міждержавного співробітництва, яке виходить за межі співтовариств. А головна відмінність полягає в тому, що за своєю природою таке "додаткове право" є ні чим іншим, як міжнародним правом [2].

Потребує уточнень, на його думку, і поняття права співтовариств, котрі існують як три окремі структури: Європейське об'єднання вугілля і сталі, Європейське співтовариство (колишнє Європейське економічне співтовариство – ЄЕС) [1] і Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Провідне поміж трьох названих співтовариств Європейське співтовариство є широким інтеграційним об'єднанням, що має загальноекономічний характер. Що стосується Європейського об'єднання вугілля і сталі та Євратома, то вони забезпечують інтеграцію країн-учасниць лише в окремих секторах економіки. Хоча формально інтеграція в цих секторах не входить до завдань Європейського співтовариства, але його загальна координаційна функція слідує з призначення співтовариства і тому є постійно відчутною.

Саме тому в країнах, що входять до Європейського союзу, Європейське право є предметом повсякденного практичного застосування і стало майже таким самим важливим і необхідним, що й внутрішньодержавне (національне) право. При цьому застосування Європейського права не обмежується регіоном, на території якого воно безпосередньо діє. Воно активно використовується також у галузі відносин між Європейським союзом та іншими країнами [2].

Таким чином, в основу загальних принципів права ЄС покладений пріоритет прав особистості, що закріплений у Європейській конвенції, і до того ж випливає з конституційних традицій європейських держав. Ці ж традиції визначають подальший розвиток національного права держав - членів Європейських Співтовариств [3].

З врахуванням сказаного, під Європейським правом можна розуміти систему юридичних норм, які формуються у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, що застосовуються на основі і відповідно до установчих договорів і загальних принципів права.

Що стосується визначення поняття "Європейське податкове право" і встановлення його співвідношення з Європейським правом в цілому, то тут, на нашу думку, мають бути враховані такі обставини.

Отже, як згадувалося вище, під Європейським правом мається на увазі система юридичних норм, що сформувалася у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, які застосовуються на основі і відповідно до установчих договорів і загальних принципів права.

Звідси слідує висновок, що для позначення європейської локальної правової системи у процесі її дослідження можна використовувати як термін “Європейське право”, так і термін “правова система Європи”. Однак, маючи метою з’ясування характеру та структури цієї категорії, можемо користуватися і терміном “Європейське право”, оскільки нас у даному випадку цікавить саме структурна сторона останнього.

Приступаючи до аналізу структури європейської правової системи, маємо виходити з того, що під такою структурою в теорії права звичайно мають на увазі стійку єдність елементів правової системи, їх зв’язків, цілісності, зв’язків елементів з цілим [2].

Візьмемо до уваги, що в теорії права “система права” визначається як науково-організована сукупність правових норм, розподілених по групам – правовим інститутам, зібраним у підгалузі, які у свою чергу складають галузі – цілісні нормативні утворення.

Відмінність правової системи від системи права полягає в тому, що остання є правовою категорією, яка означає внутрішню побудову права, внутрішню структуру права будь-якої країни [2].

Отже варто зазначити, що визначення структури системи права означає поділ на галузі права в межах певною країни (держави). Коли ж йдеться про Європейське право, то ми маємо справу з більш високим рівнем узагальнення: предметом дослідження виступає не система права якоїсь країни, а наднаціональна правова система. Отже і поділ на галузі має проводитися не в межах класифікацій, що стосуються права якоїсь держави, а на підставах, що прийнятні для усієї локальної правової системи – Європейського права.

Тому для того, щоб з’ясувати структуру Європейського права, зручніше використати класичну дихотомію «приватне право - публічне право».

При цьому слід мати на увазі, що вказана конструкція певною мірою є умовною і призначення її головним чином полягає в тому, щоб встановити головні засади регулювання тієї або іншої групи суспільних відносин.

1.Terra B., Wattel P. European Tax Law. London-Boston: The Hague, 1997.

2.Колосовская Ю.К. Рим и мир племен на Дунае. I-IV вв. н.э. М.: «Наука», 2000. 288 с.

3.Сравнительное изучение цивилизаций: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов вузов. Сост., ред. и вступ. ст. Б.С. Ерасов. М.: Аспект Пресс, 2001.

Вдовиченко Сергій Валерійович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ ПОКОЛІННЯМИ В УКРАЇНІ

Тип суспільства та його правового життя, безперечно, став фундаментальним чинником правового статусу дитини та норм права, які його формували. Правовий статус дитини у давньоруському суспільстві не виходив за межі сімейно-родової організації. Основним джерелом правового регулювання відносин між батьками та дітьми було звичаєве право, яке виростало із стародавніх сімейно-шлюбних обрядів [13, с. 106]. Обґрунтованими видаються твердження авторів колективної монографії «Правовий звичай як джерело українського права IX – XIX ст.» про те, що у Київській Русі відносини у сфері сім'ї та моральності, а також статус особи продовжували регулюватися правовими звичаями навіть після появи позитивного права [9, с. 161]. Зауважимо лише, що, на нашу думку, правовий звичай теж є своєрідною формою позитивного права.

На регулювання відносин між батьками та дітьми певною мірою впливало також візантійське право, яке дійшло до Русі у вигляді Кормчих книг (Номоканона) [8, с. 208], Мойсеєве право, джерелом якого було Святе Письмо а також, за твердженням Е. Аннерса, опосередковано, й вавилонське право [4, с. 43].

Аналіз норм сімейно-шлюбного права Київської Русі дозволяє зробити висновок про те, що дитина не розглядалась як суб'єкт права.

Дитинство тієї епохи було добою залежності, що виразилося, серед іншого, в походженні та значенні тих слів, якими позначався вік дитинства. У правових пам'ятках Київської Русі та інших державних утворень, які виникли після її розпаду, дитина позначалася словами «отрок», що означало особу, яка не говорить, не має права слова. Фактично, це калька латинського слова «infans» (дослівно – безмовний). Цим же терміном позначали рабів і в Київській Русі, й у південнослов'янських мовах. Зокрема, він зустрічається в сербському Законнику Стефана Душана [11, с. 85, 87, 91]. Російське слово «ребенок» теж етимологічно походить від слова «раб».

Разом із тим, походження дитини (у шлюбі чи поза ним) у найдавніші часи не мало юридичного значення для визначення її статусу. Позашлюбні діти могли опинитись і на великокнязівському престолі (прикладом чого був Володимир Великий, син князя Святослава від наложниці-раби) [10, с. 2-3].

Залежне становище дитини знецінювало вік дитинства як пору в житті людини. На нашу думку, для давньоруського суспільства було властиве таке ставлення до дітей та дитинства, яке відмічене у типологічно близькому франкському суспільстві, де дитинство сприймалось як стан, який якомога швидше треба пройти [2, с. 13-21].

Що стосується статусу «законних» та «незаконних» дітей, то із наверненням до християнства ця дихотомія, освячена церковним та світським правом, стала вирішальною для долі дітей. Так, ст. 98 Поширеної редакції Руської Правди вказує на те, що діти господаря, народжені його рабинею, не є законними і, відповідно, не мають права на частку у спадщині. Статут князя Ярослава (Коротка редакція) встановлював покарання за народження незаконної дитини у вигляді ув'язнення у монастирі, причому це стосувалось як заміжніх, так і незаміжніх жінок [3, с. 42].

Норми візантійського права були більш жорсткими щодо незаконних дітей, що частково перейшло і в норми слов'янського права, особливо там, де правова акультурація була безпосередньою, наприклад, на Балканах. Так, зокрема, відомі, хоча й не застосовувані на Русі норми Закону судного людям – правової пам'ятки за походженням, ймовірно, моравської, але за застосуванням – переважно болгарської, вимагали негайного вигнання незаконних дітей, які походять від наложниці: «Той, хто має двох дружин, має вигнати молодшу та її дітей, і його треба покарати побиттям, а постувати йому сім років» [11, с. 263].

О.М. Нечаєва говорить, що визначити мотиви церкви у закріпленні поділу дітей на законних та незаконних досить важко [12, с. 11]. Можна припустити, що основним мотивом було бажання церкви встановити контроль над найбільш інтимними сторонами життя людини та владні повноваження у цій сфері людського життя, тим більше, що держава поки що до них не втручалась. Слід погодитись із думкою Я.М. Щапова, який зазначав: «Церква на Русі у X-XII ст. спромоглась нащупати ці сфери права, які держава, князівська влада залишила поза своїх інститутів, і накласти руку на велику групу суспільних інститутів, не зустрівши з боку держави перешкод» [7, с. 99]. Але все-таки, як уявляється, найбільш

стійким мотивом було якомога швидкіше подолання язичницьких традицій, серед яких була полігамія і відповідні її наслідки.

Для правової історії дитинства важливим є визначення вікових віх, адже досягнення дитиною певного віку мало і має певні юридичні наслідки. У традиційному суспільстві, яким, безперечно, було давньоруське, етапи дорослішання визначалися постановами звичаєвого права. Саме так регулювалося завершення віку немовляти, що виражалось в обряді посаження на коня або постригу (як правило, у три роки), який за звичаєм відбувався на початку осені у день шанування святого Симеона Стовпника (1 вересня за юліанським календарем). Цей звичай залишався принаймні у вищих колах суспільства до періоду високого середньовіччя [5, с. 19], а в селянських – і того довше [6, с. 160-161]. Постанови звичаєвого права не містили чіткого визначення поняття повноліття і воно визначалось настанням статевої зрілості – 12-14 років. Водночас це був вік, коли дитина в традиційному суспільстві практично вже завершувала свою соціалізацію, тобто мала трудові та інші соціальні навички.

Отже, у стародавньому праві ми можемо побачити сліди (але уже однозначно засуджувані як правосвідомістю, так і правовими нормами) інфантицидного стилю у ставленні до дитини, який практично був витіснений протягом процесу християнізації та утвердження державності за доби Київської Русі.

1.Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. К. : Атіка, 2004. 240 с.

2.Бутько О. В. Правовой статус ребенка: теоретико-правовой анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; История учений о праве и государстве». Краснодар, 2004. 27 с.

3.Валеев А.А. Развитие теории и практики свободного воспитания в зарубежной педагогике (XX в.) : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Казань, 2007. 42 с.

4.Ведерникова О. Н. Современные тенденции развития ювенальной юстиции за рубежом. Российская юстиция. 2005. № 3. С. 43-47.

5.Ведяхин В.М. Понятие и классификация принципов права. Право и политика. 2002. № 4 (28). С. 19-28.

6.Великова Е.А. Проблемы современной ювенальной юстиции в РФ: основные подходы и место в правовой системе. Право и политика. 2001. № 9. С. 77-81.

7.Кідіна Н. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність неповнолітніх. Право України. 2000. № 2. С. 97-100.

8.Колодій А.М. Принципи права України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

9.Крестовська Н.М. Щодо концепції навчальної дисципліни «Ювенальне право». Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. 2003. № 2. С. 161-165.

10.Кулачок Л.В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально–правового захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Х., 2003. 20 с.

11.Кыпчакско–польская версия Армянского Судебника и Армяно–кыпчакский Процессуальный кодекс 1519–1594 гг. Алматы : Дешт-и-Кыпчак, Баур, 2003. 792 с.

12.Левківський Б.К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2004. 20 с.

13.Лещева Р.В. Англосаксонские и континентальные модели действующего ювенального судопроизводства. Актуальные проблемы международного ювенального права : материалы Всероссийской научно-практ. конф., г. Волгоград, 15 марта 2006 г. Волгоград, 2006. С. 106-109.

Вітвіцька Ліна Ігорівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Баран Анастасія Василівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНА ВЛАДА: ПОНЯТТЯ, РИСИ ТА ЇЇ ПРОЯВИ

Влада – це особлива можливість та вміння впливати на чужі дії, думки завдяки власному авторитету чи високому статусу в суспільстві, проте державна влада це дещо інший вид керівництва суспільством, адже тут використовується опора на спеціальний апарат примусу та інші важливі механізми без яких нормальне, дієве функціонування та організація державної влади є практично неможливим.

Отже, державна влада – це система відносин керівництва та підпорядкування, концентроване вираження розуму, волі і сили визначених соціальних прошарків або усього народу, що містять політико-правові повноваження і відповідальності і реалізуються компетентними державними органами [2].

Українська держава постійно розвивалась та прагнула вдосконалень, а коли стала на шлях реальної побудови незалежної, суверенної, демократичної держави, то авторитет принципу розподілу влади зріс . Суть принципу полягає в розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, кожна з яких діє незалежно, самостійно, у взаємодії з іншими гілками влади, що відображається в статтях Конституції України.

У Конституції України як Основному Законі встановлено, що Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної

влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу (ст.5). Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1].

Отже, основним суб'єктом влади в нашій країні є народ, а значить кожен громадянин повинен розуміти, що наділений можливістю брати активну участь у здійсненні державної влади. Ніхто не може бути позбавлений чи обмежений у своїх політичних правах без відповідного рішенням суду. Усі громадяни, які досягли вісімнадцятирічного віку повинні залучатись до політичного життя країни та користуватись своїм активним виборчим правом на виборах, щоб таке явище як абсентеїзм (ухиляння виборців від виборчого процесу) не поширювалось в Україні.

Народовладдя в Україні ділиться на безпосередню (пряму) (ст.69 Конституції України) та представницьку (опосередковану) демократію. Перша полягає в тому, що вся сила влади зосереджується в руках народу і його волевиявлення. Сюди входять: референдум (ч.2, ст. 72), вибори (ст. 70-71), збори, мітинги, походи, демонстрації (ст.39), народні законодавчі ініціативи, громадські слухання. Представницька демократія полягає в управлінні державою не безпосередньо народом, а вже через попередньо обраних депутатів, призедента, органів місцевого самоврядування [1].

Важливо зазначити основні проблеми у механізмі державної влади України та шляхи їх вирішення. По-перше, надмірна концентрація повноважень в центральних органах виконавчої влади і вирішення: децентралізація влади. По-друге, відсутність належної нормативно-правової бази з регулювання діяльності органів державної влади та неефективне використання існуючої, вирішення: вдосконалення нормативно-правої базу з регулювання діяльності органів державної влади. По-третє, наявність некваліфікованих кадрів в системі державного управління і вирішення: створення системи відбору управлінських кадрів і системи перевірки рівня їхніх знань. По-четверте, проблема політичної неосвіченості населення і вирішення: підйом рівня політичної освіченості громадян. Крім цих є й безліч інших проблем на які владі та українцям варто звернути увагу [3].

Очевидно, що перспективи розвитку держави та самого суспільства залежать від ефективності організації структури державної влади. Не

можна стверджувати, що наявна система влади є цілком ефективною, адже в деяких випадках вона є суперечливою та відірваною від громадян, існує безліч правових прогалин та колізій. Тому нагальні проблеми в системі державної влади є гігантською перепоною на шляху розвитку України і потребують рішучих дій від влади і суспільства. Звичайно на вирішення цих проблем потрібен час та гроші, але головне, щоб народ України обирав тих людей, які справді зможуть відповідально управляти державою і представляти інтереси громадян на міжнародному рівні. Важливо, щоб влада не стала засобом маніпуляції суспільством, а булла засобом організації рівноправної, злагодженої та справедливої життєдіяльності народу.

1.Конституція України (поточна редакціявід 01.01.2020) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254

2.Короткий курс лекцій з дисципліни «Теорія держави і права» URL: https://studme.com.ua/180602038612/pravo/gosudarstvennaya_vlast.htm

3.Кудінова М.М., Лазарєва К.О., Мугдусієва Н.К. «Державна влада Укаїни: проблеми та визначення подальших векторів розвитку державного управління» с.50 URL: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/149684/48-50.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Гамарський Андрій Іванович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА МОРАЛІ

У регулюванні суспільних відносин право взаємодіє з мораллю. Для з'ясування правових норм необхідний не тільки їхній всебічний аналіз з урахуванням ідей правосвідомості суспільства, соціальної групи, але й виявлення взаємозв'язків норм права з принципами та нормами моралі, з моральною свідомістю суспільства [2, с. 41]. Застосування норм права вимагає глибокого вивчення моральної оцінки життєвих відносин, обставин у конкретній юридично значимій справі. Аналіз моральних відносин, їхня оцінка мають особливо важливе значення при розгляді шлюбно-сімейних, а також багатьох цивільних та кримінальних справ.

У моралі виражені уявлення людей про добро та зло, справедливість, гідність, честь, працьовитість, милосердя тощо. Норми моралі – продукт історичного розвитку людства, вони сформувалися у боротьбі зі злом, за утвердження добра, людинолюбства, справедливості, щастя людей. На розвиток моралі впливають соціальні відносини, інші форми суспільної свідомості. Моральні принципи та норми в решті-решт визначаються економічними умовами життя суспільства. У розвитку людства відзначається моральний прогрес, зростання ролі моральної культури. Однак моральний розвиток людства зазнає певних протиріч. Загальнолюдське в моралі стикається з проявами групової моральної свідомості, відбувається взаємодія класового і загальнолюдського. Значний вплив на мораль, утвердження загальнолюдських норм моралі у свідомості, в поведінці людей справляє релігія. Загальнолюдський зміст моральності виявив свій вираз у „золотому правилі", що говорить: „Поводься по відношенню до інших так, як ти хотів би, щоб вони поводилися по відношенню до тебе". Принципи моралі — це основи, вихідні вимоги, що охоплюють суспільне та особисте життя людини. Вони конкретизуються у вигляді норм, що регулюють поведінку людей у певних життєвих ситуаціях. Норми моралі тоді стають основою моральної поведінки людини, коли вони затверджуються в її самосвідомості, набувають якості переконання, зливаються з її почуттями.

Історія розвитку цивілізації свідчить, що право та мораль як складові частини духовної культури суспільства органічно взаємопов'язані. Правова система державно-організованого суспільства закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги моралі, моральні настанови [3, с. 29–37]. Законодавча влада у роботі по вдосконалюванню права враховує стан суспільної моралі, моральну культуру населення країни, виходить з того, що моральна основа права є найважливішою складовою величиною загальної регулятивної потенції права, що право має бути моральним, закони повинні бути справедливими й гуманними.

Найбільшу моральну цінність являють собою основні права людини – юридичне вираження її свободи та гідності [2, с. 41]. Фактична реалізація цих прав є умовою придбання людського щастя, тому що права людини, власне кажучи, є його прагненням до щастя, визнані законом. На тісний зв'язок між правом та мораллю вказують історичні пам'ятки права стародавнього світу, середніх віків та нового часу. Про це ж свідчить застосування морально-етичних понять при оцінці змісту законів та інших джерел права. Вислів стародавніх людей „Jus est ars boni et gegui" („Право

є мистецтво добра і справедливості”) розкриває органічний зв’язок права та моралі. В роботі Г. Гегеля “Філософія права” питання права трактуються в органічному зв’язку з моральністю, мораллю. У гегелівському вченні трьома основними рівнями розвитку поняття права є: абстрактне право, мораль та моральність. „Правове і моральне не можуть існувати кожне саме по собі, і вони повинні мати своїм носієм і своєю основою моральне, тому що праву бракує моменту суб’єктивності, а мораль, знов-таки, одностороння, тому що має виключно суб’єктивність, і, таким чином, обидва моменти самі по собі не володіють дійсністю” [1, с. 177].

Зв’язок права та моралі знаходить вираження й у теорії права, в інтерпретації ряду юридичних проблем. Наприклад, питання про співвідношення права та закону, яке має давню історію, можна правильно зрозуміти й вирішувати виходячи з органічного взаємозв’язку права та моралі. У пізнанні якості закону аксиологічний підхід передбачає в оцінці змісту закону застосування категорій справедливості та гуманності. Закон може виявитися невідповідним до цих соціально-філософських та етичних категорій. У цьому випадку закон не може бути визнаним істинним правом, він не є право. Однак, розрізняючи право й закон, не можна догматично протиставляти їх один одному. Слід виходити із презумпції: закон є право. Це зміцнює престиж закону, правопорядок і суспільну моральність.

На дію моралі впливає весь уклад життя суспільства, саме соціальне спілкування індивідів; установи культури виховують громадян у дусі правової та моральної свідомості суспільства. На нашу думку, активну роль у вихованні моральної культури особистості відіграє позитивний приклад співгромадян. Він сприяє тому, що вимоги моралі стають елементом, складовою частиною самосвідомості людини, її переконанням і моральною позицією. Поряд із розвитком культури, свідомості громадян зростає ефективність правового регулювання суспільних відносин, виконання норм права сприймається громадянами як обов’язок перед державою і суспільством, поширюється і поглиблюється взаємодія права та моралі.

1.Общая теория государства и права : академический курс : в 3 т. отв. ред. М. Н. Марченко. М. : НОРМА, 2007. Т. 3 : Государство, право, общество. 2007. 712 с.

2.Кравчук М. В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. 2-е вид., змін. і доп. К. : Професіонал, 2004. 400 с.

3.Ладиченко В. В. Гуманістичні основи організації державної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12. 00. 01 “Теорія держави і права; історія політичних і правових учень”. К., 2008. 41 с.

Ганик В'ячеслав В'ячеславович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Як нам відомо, Україна відноситься до романо-германської правової сім'ї, в якій джерелами права виступають нормативно-правові акти. Але, так як наше життя постійно змінюється, і є досить інтенсивним, було би не неправильно використовувати тільки цей спосіб законотворення. Для вирішення цієї проблеми варто звернутись до судового прецеденту, так як його застосування порівняно з нормативно-правовими актами дозволяє заповнити прогалини законодавчого регулювання та швидше відреагувати на зміни в суспільних відносинах. Крім того, питання місця судового прецеденту зростає в умовах проведення судової реформи України та зближення романо-германської та англо-саксонської правових систем.

Щоб розглядати судовий прецедент, спочатку, потрібно визначити, що собою являє саме значення «джерела права». На думку Н. М. Пархоменко, джерелом права виступає зовнішня форма об'єктивації правової норми, яка тільки після об'єктивації стає загальнообов'язковою, а її реалізація забезпечується відповідними засобами державного примусу [1, с. 233]. Н. Н. Вопленко зазначає, що згідно широкого підходу джерело права розуміють не лише як витоки права або правотворчу силу, а також як форми і способи закріплення і зовнішнього вираження правових норм. Також він робить висновок про те, що розглядати джерела права лише в якості фактора, який формує право чи зовнішньої форми об'єктивації чи вираження правових норм звужує зміст поняття [2, с. 12]. У свою чергу М.Н. Марченко вказує, що суть усіх наукових позицій зводиться до такого: джерелами права, по-суті, визнаються «фактори, які створюють право», а різниця існує лише у тому, що визнає той чи інший дослідник у якості правотворчого фактора [3, с. 43].

Беручи до уваги історію розвитку прецеденту, Е. А. Лук'янова зазначала, що судові прецеденти створювалися судами в разі виникнення

казусів, а саме коли відповідь не можна знайти в законах і звичаях. Сутність таких судових рішень полягала в наданні їм нормативного характеру по конкретній справі, що приймалася за правило при вирішенні інших аналогічних справ. Прецедентна форма права була значно поширена в античних і феодальних державах. Правовий звичай і судовий прецедент підготували підґрунтя для появи закону [4, с. 10].

В наукових колах немає одностайної думки щодо ролі судового прецеденту в системі джерел національного права. З приводу цього питання існують два підходи

Відповідно до першого, судовий прецедент фактично виконує функції джерела права, в зв'язку з чим потребує офіційного визнання. Прихильники визнання судового прецеденту наводять ряд проблем, які він дозволить вирішити та переваги його запровадження. Так, Л.А. Луць зазначає, що необхідність визнання судового прецеденту офіційним джерелом права на сьогодні спричинена прогалинами та колізіями існуючої системи законодавства та покликана необхідністю забезпечення справедливого судового розгляду справ та визнанням за Конституційним Судом України та Верховним Судом України правотворчих функцій [5, с. 12].

За допомогою судового прецеденту також можна вирішити актуальну проблему єдності правозастосовної практики в Україні, що спричиняє звернення громадян до Європейського суду з прав людини та підриває авторитет національного правосуддя. Саме законодавче закріплення обов'язку нижчестоящих судів дотримуватись рішень вищих судових інстанцій може вирішити проблему неоднакового застосування судами правових норм [6].

Суттєве значення в напрямку створення судового прецеденту законодавцем уже зроблено: прийнято Закон України «Про доступ до судових рішень» [8, ст. 128], яким з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції створено Єдиний державний реєстр судових рішень, та Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [9, ст. 260], який зобов'язує суди застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерела права. На користь впровадження судового прецеденту як джерела права свідчить і те, що система прецедентного права, у разі її запровадження, зобов'язуватиме суддів усіх рівнів постійно підвищувати свій професійний рівень, адже кожна зміна або скасування судового

рішення автоматично порушує питання про причини допущених помилок і як наслідок – тягне дисциплінарну відповідальність.

Прихильники іншого підходу вважають, що судовий прецедент може стати стимулом для збільшення відсотка неправосудних рішень та розширенням свободи судового розсуду в Україні, так як в першу чергу до цього кроку ще не готова судова система. Численні недоліки, такі як недосконалість та подекуди абсурдність судової системи, відсутність об'єктивного відбору кандидатів на посаду судді, низький рівень професійної підготовки суддів, повна безвідповідальність та свавілля, корумпованість суддів, заполітизованість вищих судових інстанцій яскраво демонструють небезпеку, яку може принести судовий прецедент у його класичному варіанті [7].

Незважаючи на суттєві переваги судового прецеденту у регулюванні суспільних відносин в умовах реформування судової системи та наявності значних її недоліків, визнавати на законодавчому рівні судовий прецедент джерелом права поки що недоцільно, однак при внесенні змін в законодавство в обов'язковому порядку необхідно враховувати існуючу судову практику.

1.Пархоменко Н.М. З'ясування дійсного змісту категорій «форма» та «джерело» права як передумова ефективної реалізації прав і свобод людини і громадянина / Н.М. Пархоменко // «Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні»: монографія / кол. авторів; за заг. ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – С. 216-236.

2.Вопленко Н.Н. Источники и форми права: Учеб. пособие. – Волгоград: Изд-во Вол ГУ, 2004. – 102 с.

3.Марченко М.Н. Источники права: учеб. Пособие. – М.: ТК Велби, Изд- во Проспект, 2008. – 760 с.

4.Лукянова Є. А. Закон как источник советского уголовного права / Лукьянова Є. А. – М., 1988. – 152 с.

5.Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л.А. Луць // Вісник центру суддівський студій. – 2006. – № 6. – С. 9-15.

6.Судовий прецедент в Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.interlegal.com.ua/ corporate/?p=552.

7.Кухнюк Д.В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Д.В. Кухнюк ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008. – 17 с.

8.Закон України «Про доступ до судових рішень» // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — №15.

9.Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30.

Горбатюк Олена Петрівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО АРБІТРАЖУ ЯК ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СРСР

У період з 1917 по 1920 роки в Україні поряд із державними інститутами створюється і судова система. Одеський комерційний суд продовжував функціонувати аж до 1920 року, хоча був формально ліквідований постановою Народного секретаріату УНР 4 січня 1918 року. Де-юре комерційні суди у Російській імперії були ліквідовані в роки громадянської війни, тобто у період так званого «військового комунізму». Із запровадженням нового політичного та економічного устрою комерційні суди стали просто непотрібними, оскільки всі підприємства стали державними, у зв'язку з чим всі суперечки, які виникали між ними, вирішувались адміністративним шляхом. Декретом про суд №2 1918 року прямо передбачалось, що судові позови між різними казенними установами не допускаються.

У зв'язку з формуванням нової економічної політики (НЕПу), питання щодо створення незалежних судових органів та відмови від адміністративного методу вирішення спорів знову стає актуальним.

Господарська реформа, яка розпочалась у 1921 році, запроваджувала комерційний розрахунок, надавала підприємствам оперативну та майнову самостійність, а відносини, які існували між підприємствами, почали будуватись виключно на договірних засадах.

Разом з тим, в економіці складалась критична ситуація, спричинена відсутністю економічних традицій здійснення комерційної діяльності та відповідної нормативної бази. У зв'язку з такими обставинами постало питання про створення спеціального органу, який би здійснював правосуддя у господарських спорах. Швидко та кваліфіковано розглядати такі спори органи управління вже не могли.

Крім того, в результаті запровадження нової економічної політики, окремі господарюючі суб'єкти, які були наділені правами юридичної особи, вимагали забезпечення їм належних процесуальних гарантій, відсутніх в

умовах адміністративної форми захисту. Органи загальної судової системи, які розглядали справи у кількох інстанціях і не були знайомі з усіма проблемами господарювання, не могли бути використані як органи для вирішення господарських спорів. З огляду на ситуацію, що склалась, Президія Вищої Ради Народного Господарства (далі ВРНГ) Постановою від 3 квітня 1922 року створила Арбітражну комісію при ВРНГ та арбітражні комісії при місцевих органах виконавчої влади [1, с.21].

Арбітражні комісії при обласних губернських економічних нарадах були створені постановою від 21 вересня 1922року. Нею одночасно було затверджено і Положення про порядок вирішення майнових спорів між державними установами і підприємствами [2]. Систему арбітражних органів в Україні очолила Вища арбітражна комісія при Українській економічній Нараді. Законодавче її оформлення відбулось у 1926 році. Положенням про арбітражну комісію ВРНГ СРСР встановлювалась заборона передачі спорів, що виникали між установами і органами системи ВРНГ, на вирішення цивільного суду [3].

За характером своєї діяльності арбітражні комісії нагадували суди. Судочинство у них здійснювалось за правилами цивільно-процесуальних кодексів союзних республік з деякими особливостями, обумовленими підсудністю справ арбітражним комісіям.

Справи в арбітражних комісіях розглядались колегіально: головуючим та двома членами. Один із арбітрів був юрист, а інші – господарники.

Першим процесуальним документом, який регулював порядок розгляду господарських спорів арбітражними комісіями, були Правила провадження справ в арбітражних комісіях, затверджені Радою праці та оборони. Однак, після створення СРСР основним процесуальним документом стало Положення про арбітражні комісії при Раді праці та оборони СРСР, затверджене Центральним виконавчим комітетом 6 травня 1924 року [4]. Арбітражна система виглядала наступним чином: рішення місцевих арбітражних комісій можна було оскаржити у вищу арбітражну комісію при економічній раді союзної республіки, а в подальшому - у Вищу арбітражну комісію при Раді праці та оборони СРСР. Рішення Вищої арбітражної комісії у свою чергу могли бути скасовані Верховним судом СРСР. Крім того, нагляд за роботою арбітражних комісій здійснювали органи прокуратури. Організаційно арбітражні комісії підпорядковувались органам управління народного господарства.

Інститут державного та відомчого арбітражу, створений у 1922 році, був пристосований для вирішення спорів між різними частинами єдиної,

централізованої державної структури господарювання. Економіка у той час не була саморегулюючим інструментом ринку, а функціонувала на началах адміністративного управління, хоча формально і проголошувалась господарська самостійність суб'єктів господарювання.

Система державного арбітражу була сформована, але правова природа її була суперечливою і до кінця не з'ясованою. З одного боку арбітражні комісії вирішували економічні спори між державними організаціями та підприємствами, з іншого - були підпорядковані державному органу при якому були створені. Крім того, відповідний орган мав право змінювати чи скасовувати рішення державного арбітражу.

Уже на початку 1929 року постало питання про ліквідацію державних арбітражів. Постановою ВЦВК та РНК СРСР від 06.02.1929 окремі категорії господарських спорів були передані на розгляд спеціально створеним господарським сесіям судів. А вже 4 березня 1931 Постановою ЦВК та РНК були скасовані арбітражні комісії, з метою «закріплення єдності судової системи СРСР, підняття державної дисципліни та підвищення відповідальності господарських органів за свою роботу» [5, с.135].

В юридичній літературі ліквідація арбітражних комісій пояснюється невиправданістю їх подвійної правової природи, оскільки за характером своєї діяльності вони нагадували суди, але разом з тим підпорядковувались органам управління – народним господарствам.

Причиною ліквідації арбітражних комісій була необґрунтованість їх широких повноважень, а також невиправданість існування двох різних процесів (загальноцивільного та арбітражного). Крім того, не на користь арбітражів були і порівняно дорогий процес та повільний розгляд справ.

Отже, арбітражі, так само як і свого часу комерційні суди, були ліквідовані.

1.Ткачев В. Н. Проблемы реализации уголовной политики в отношении несовершеннолетних : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Ростов, 2007. 51 с.

2.Указ Президента Про Раду з питань реформування судової системи України. Офіційний вісник України від 21.12.2001. 2001 р., №49. Ст. 2184.

3.Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006 «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». Офіційний вісник України. 2006. N 19. Ст. 1376.

4.Українець Л. В. Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури». Х., 2006. 19 с.

5.Херринг Дж. Акт про права людини та принцип блага у сімейному праві: суперечність чи взаємодоповнення? за ред. Ф. Батлера ; пер. з англ. К. : Сфера, 2006. С. 131-151.

Григорчук Остап Олегович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

СВОБОДА ЯК ВИТОК ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проведення історико-теоретичного аналізу ідеї прав людини через категорію свободи є закономірним і актуальним, оскільки відповідає сучасному гуманістичному підходу до розгляду будь-якої історико-правової проблематики. *По-перше*, права людини виявляються як реально забезпечені форми і види реалізації індивідом свободи. Сутністю права є свобода людини, але свобода не будь-яка, а певним чином визначена і забезпечена. Та свобода, яка складається з можливості робити все, що забажається, є ілюзією свободи, свавіллям. Дійсна свобода пов’язана з необхідністю – об’єктивними законами розвитку суспільства, реалізується на основі їх пізнання і відповідно до них. Права людини можна назвати тим простором, – соціальним, духовним, політичним, – в якому людина реалізує свою свободу, не порушуючи свободи інших суб'єктів суспільного життя [2, с.33]. *По-друге*, відбиває гуманістичну спрямованість політико-правових ідей мислителів України. В їх творчості свобода розумілася як споконвічне притаманне людині право жити не у неволі, а вільно здійснювати свої потреби й інтереси.

Кожний історичний етап політико-правової думки України наповнюється новими ідеями про свободу людини. Як свобода, так і ідеї про неї, не є застиглими, абстрактними категоріями: вони розвиваються, збагачуються, вдосконалюються в процесі розвитку людини і суспільства, виступають показниками цивілізації. "Всесвітня історія є прогрес в усвідомленні свободи – прогрес, який ми повинні пізнати в його необхідності"[3, с.12].

Сучасна політико-правова думка давно вже усвідомила, що абсолютно правильної світобудови для людства не існує, а свобода завжди буде поняттям, яке не має і не може мати остаточного завершення [5, с.39]. А тому треба творити свій світ відкритим, кожна особистість має зберігати чужу свободу так само, як і свою, оскільки це одна суспільна свобода [7, с. 33].

Нинішній ідеал свободи, формуючи змістовні характеристики поняття права, зайвий раз підкреслює, що свобода – це конкретне соціальне становище людини або людей у їх взаємовідносинах з державою. Це образ можливої та дозволеної поведінки людини в суспільстві, головний показник демократизму суспільства і держави, зокрема правової держави і громадянського суспільства [6, с.89].

Отже, відштовхуючись від сучасного розуміння права як форми буття і вираження свободи, автор робить спробу дати ретроспективний аналіз становлення і розвитку свободи як витоку ідеї прав людини в політико-правовій думці України. Теоретико-методологічними орієнтирами слугують чинні міжнародно-правові акти, зокрема Хартія прав людини, яка включає Загальну Декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Такий підхід не означає, що автор збирається модернізувати минуле, додаючи досягнення в галузі прав людини до культури попередніх поколінь. Рівень і вимоги сучасного знання про права людини слугують тією методологічною базою, на якій проводиться аналіз зародження і розвиток ідеї про права людини в конкретних історичних умовах життєдіяльності певного суспільства. Принцип історизму тут є керівним.

Свобода як фундаментальна ознака людини передбачає, перш за все, вирішення проблеми свободи волевиявлення [8, с.300]. Свобода і воля — два слова, які означають одне і те ж поняття. Свободна воля є вираженням права. Вольовий характер права обумовлений саме тим, що право – міра та форма свободи людей, тобто свобода їх волі, здатність і можливість робити власний вибір і поводити себе відповідно до власних потреб, інтересів та мети за умови визначеності відповідних прав, обов’язків, відповідальності та гарантій. Свобода волі не може бути абсолютною, необмеженою. У конкретних відносинах свобода волі кожної сторони обмежена як загальним рівнем розвитку суспільства та існуючої в ньому державної влади, так і свободою волевиявлення вчинків інших суб’єктів права [9, с.713].

Християнські богослови розробили вчення про свободу волі як наслідок відповідальності людини перед Богом. Таке розуміння свободи пов’язувало її з окремою особистістю, точніше з її духом. Але це була обмежена свобода. Душа може бути вільною, коли тіло заковане в кріпацьку неволю.

В історії політико-правової думки України за точку відліку дослідження розвитку ідеї свободи, як важливого складника ідеї прав людини слід брати Київську Русь, яка була ранньофеодальною державою, де тільки-но формувалися головні соціальні інституції феодального суспільства і не знала рабовласницького ладу з його нелюдським ставленням до особистої свободи. Це позначилося на певних змінах і уявленнях у розумінні свободи, прав людини.

У первісному ладі можна шукати зародження ідеї прав людини та її свободи, на рівні окремої особи або людського угрупування тільки тоді, коли відбулося усвідомлення членом роду (племені) себе як індивіда, його уособлення від "цілого". Набуття людиною рис автономної особи супроводжувалося соціально обумовленою необхідністю забезпечення її свободи. А це, скоріше за все, відбулося в період так званої "військової демократії". У правилах поведінки родоплемінної організації, які називають мононормами через нерозчленованість різних складових елементів, (норм релігії, моралі, звичаїв), права й обов’язки ще не були відокремлені одні від одних. У мононормах права членів роду становили зворотній бік обов’язків, були невіддільні від них, оскільки первіснообщинний індивід не мав відокремленого особистого інтересу, відмінного від інтересів роду. Тільки в період розпаду первіснообщинного ладу, коли відбувся суспільний поділ праці, виникла соціальна неоднорідність, приватна власність, відносини обміну, все більш самостійного значення набувають права [1, с.66]. Крім заборон (табу) і обов'язків, що обмежували діяльність індивідів, права (дозвіл) забезпечували можливість вибору варіантів рішень і дій у різноманітних ситуаціях. Система соціального регулювання із переважно забороняючої ставала забороняючо-дозволяючою [4, с.18]. З формуванням держави права і обов’язки по-різному розподілялися у соціальному середовищі – між окремими прошарками суспільства, між класами (станами) і державою. З цього часу права індивіда сприймаються як його можливості, свободи, дозвіл, зумовлені його соціальною роллю і закріплені державою.

1.Бочарников Д. М.Грушевський про історію створення та кримінальне право “Руської Правди”. Право України. 1996. №11. С. 65–69.

2.Возьний В.І. Державно–правові погляди академіка С.С.Дністрянського: Дис... канд. юр. наук: 12.00.01. НАНУ, Ін–т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 1999. 180 с.

3.Горбаль В.М. Права людини у правовій думці Наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції). Автореф. дис…канд. юр. наук: 12.00.01. Нац. Унів. внутр. справ. Х., 2001. 20 с.

4.Мацькевич М.М. Розвиток національної ідеї в Галичині за часів Австро–Угорщини. Проблема державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали III регіональної наукової конференції: лютий 1997 р. Львів, 1997. С. 108–116.

5.Мироненко О. Представницькі органи Литовсько–Руської держави в контексті еволюції українського парламентаризму. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 2. С. 38–49.

6.Мироненко О. Раціоналістичне (юснатуралістичне) праворозуміння на Україні у другій половині XVIII століття як первісний концептуальний фундамент вітчизняної конституційної юстиції майбутнього. Вісник Конституційного суду України. 2000. № 1. С. 89–104.

7.Молчанов М.О. Державницька думка Михайла Драгоманова. Ін–т держ. управління і самоврядування при КМ України. К., 1994. 40 с.

8.Подолинський С.А. Вибрані твори. Упорядник Л.Корнійчук. К.: КНЕУ, 2000. 328 с.

9.Попович М.В. Нарис історії культури України. К.: АртЕк, 1998. 728 с.: іл.

Гриців Віталій Юрієвич –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

КОРПОРАТИВНІ НОРМИ У ГАЛУЗЯХ ПРАВА УКРАЇНИ

Норма є елементарною ланкою системи права, будівельним матеріалом для її галузей, підгалузей, інститутів. Будь-які зміни у суспільних відносинах, нові соціально-економічні потреби передусім знаходять своє правове відображення у первинних елементах правової структури – юридичних нормах. Лише створений у достатній кількості та практично апробований нормативний матеріал компонується у вищі системоутворюючі форми – галузі, інститути.

Корпоративна норма знаходиться у самих витоках соціальної практики, у безпосередній близькості до адресата, що надає їй можливість майже миттєво реагувати на зміни суспільних відносин. Вона нерідко виступає передумовою для норм правових. На базі останніх формуються галузі чи інститути права, до яких згідно з своєю предметною ознакою можуть бути віднесені корпоративні норми.

У літературі галузь права визначається як уособлена всередині даної системи сукупність однорідних правових норм, що регулюють певну сферу родових суспільних відносин. Тривалий час серед науковців дебатувалося питання щодо критеріїв поділу права на галузі. У процесі обговорення цієї проблеми у 1955-1958 роках було визнано за необхідне, крім основного критерію класифікації – предмета регулювання, виділити і додатковий – метод правового регулювання. При цьому під предметом правового регулювання слід розуміти якісно однорідний вид суспільних відносин, на які справляють вплив норми даної галузі права. Метод правового регулювання – це сукупність прийомів, способів і засобів впливу права на суспільні відносини. Предмет є матеріальним критерієм поділу норм права за галузями, а метод слугує додатковим юридичним критерієм, оскільки він є похідним від предмета [1].

Метод регулювання іманентний не лише галузі права, а й системі права як вищому рівню його структури. Однак своє фактичне закріплення юридичний метод отримує на рівні окремо взятої правової норми, множина яких становить його матеріально-юридичну основу [3].

У зв’язку з цим прийнято розрізняти метод правового регулювання взагалі та галузеві методи регулювання як загальне та особливе.

Корпоративні норми володіють якістю “полігалузевості”, тобто за предметом регулювання належать до різних галузей права. Норми галузі права відрізняються високим ступенем однорідності предмета свого регулювання. Відповідно для віднесення корпоративної норми до тієї чи іншої галузі необхідно, щоб вона повністю збіглася за предметом регулювання з галузевим нормативно-правовим масивом.

Слід зазначити, що галузі відображають не лише внутрішню систему права, але до певної міри і структуру соціально-економічної та політичної побудови суспільства, значущість певної сфери відносин, розвиток їх інфраструктури.

З приводу поділу права на галузі існують різні думки. М. Матузов виділяє такі основні галузі права, як: конституційне, адміністративне, фінансове, земельне, сільськогосподарське, трудове, цивільне, кримінальне, кримінально-виконавче, кримінально-процесуальне, цивільне процесуальне. Д. Нефедов вважає, що існує лише дві основні галузі права – публічне і приватне, крім того, існують галузі законодавства, які мають комплексний характер і їх кількість зумовлена волею законодавця. Рівень комплексності галузей законодавства відмінний. Можна виділити галузі з низьким рівнем комплексності (наприклад, цивільне, адміністративне,

кримінальне) і галузі з підвищеним ступенем інтеграції різногалузевих норм. До останніх належать комерційне і банківське законодавство як його інститут [2].

Сучасна наука корпоративні норми та корпоративні правовідносини пов'язує передусім з цивільним правом. Воно регулює весь цивільний оборот, договірні і зобов'язальні відносини, майнові відносини юридичних і фізичних осіб, включає інститут власності, спадщини, представництва, інтелектуальної власності та інші. Головний метод регулювання цивільного права – диспозитивний.

Корпоративні норми у цій галузі права регулюють відносини за участю рівних, вертикально не підпорядкованих, але пов'язаних кореспондуючими майновими правами та обов'язками суб'єктів.

Вітчизняне цивільне право виділяє єдиний інститут корпоративних відносин, в рамках якого відбувається ототожнення корпоративних та внутрішньочленських правовідносин.

Корпоративні норми майнового характеру регулюють відносини, пов'язані з оборотом матеріальних цінностей всередині організації, порядком ведення господарських операцій, майновими правами і обов'язками учасників.

Організаційні норми регламентують управлінські відносини, структуру внутрішніх органів та їх підпорядкування, коло прав та обов'язків уповноважених осіб, правовий статус організації.

Цивільне право регулює корпоративні відносини, які мають економічне значення та складаються, як правило, в комерційних або ж підприємницьких організаціях. Вони можуть бути охарактеризовані як організаційно-майнові, виникають між організацією, її членами та третіми особами і наділені економічним змістом. Теорія держави і права корпоративні відносини розглядає більш широко, включаючи до них також цілий комплекс відносин, що складаються в некомерційних організаціях; та внутрішні відносини, що не мають економічного змісту.

Всі внутрішні відносини в організації не можуть бути зведені лише до корпоративних. Корпоративні відносини – це лише ті внутрішні відносини, які пов'язані з використанням корпоративних обов'язків та з реалізацією і захистом внутрішньоорганізаційними способами і засобами корпоративних прав [4].

Центром корпоративного регулювання завжди є конкретна юридична особа. Поняття, особливості створення та основні питання діяльності останньої встановлюються нормами цивільного законодавства. Саме вони

передбачають наявність корпоративних актів та закріплення в них ряду питань.

Масив корпоративних норм, що регулюють цивільні відносини, є дуже великим, оскільки широкою є сама сфера цивільного права. Корпоративні норми застосовуються майже в усіх інститутах цієї галузі.

У регулюванні правовідносин сфери трудового права корпоративні норми також займають провідне місце. Корпоративні норми опосередковують взаємодію працівників та роботодавців у сфері найманої праці і є однією з форм соціально-трудового партнерства в організації. Функціональне призначення юридичного опосередкування суспільних відносин у трудовому праві можна визначити як зовнішнє оформлення впливу на поведінку працівників і роботодавця у процесі несамостійної, неодноособової, договірної праці, що надає можливість суб'єктам на власний розсуд регулювати соціально-трудові відносини, визначати зміст корпоративних норм трудового права (згодою сторін чи роботодавцем в односторонньому порядку), які не повинні суперечити нормативним актам органів державної влади і місцевого самоврядування.

Корпоративні норми у трудовому праві виконують ряд особливих галузевих функцій, до них належать: виробнича, партнерська, організаційна, виховна і освітня.

На сьогодні корпоративне регулювання у трудовому праві потребує більш активного вивчення з урахуванням нових тенденцій на ринку праці, сучасних економічних вимог, конкурентного середовища. Наприклад, кожна окремо взята корпорація має певні критерії підбору працівників та визначену шкалу пріоритетних якостей, що знаходить своє закріплення на рівні корпоративних актів. Водночас продовжують діяти загальноправові соціальні гарантії праці, наприклад, заборона відмовляти у прийнятті на роботу жінці з причини її вагітності. Конкуренція диктує більш жорсткі вимоги щодо професійного рівня працівників, інтегруються міжнародні ступені оцінки їх кваліфікації, впроваджуються нові національні стандарти, розширюється сфера соціальних гарантій працівників та їх заохочень, наприклад, медична страховка, спеціальні інвестиційні програми. Ці відносини здобули відповідного корпоративного регулювання, однак не завжди вони є оформленими належними та адекватними засобами. Ці та інші проблеми потребують розв'язання в рамках сучасної науки трудового права.

У вітчизняному аграрному праві корпоративні норми історично набули широкого застосування, адже радянське сільськогосподарське або

ж колгоспне право метод локального регулювання закріплювало для великої кількості відносин цієї галузі. У внутрішній структурі управління колгоспів провідним органом були загальні збори, що наближає їх до моделі корпоративного управління. Діяльність колгоспів значною мірою заснована на саморегуляції та самоорганізації. Корпоративними нормами здійснювалось регулювання основних внутрішніх та договірних відносин всередині галузі колгоспного права. Вони містились у статутах, правилах внутрішнього трудового розпорядку, положеннях про оплату праці і внутрішньогосподарські розрахунки.

На сучасному етапі аграрне право регулює відносини, об'єднані за змістом, суттю, цілями, які складаються у процесі підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств, заснованих на різних формах власності й господарювання, яка спрямована на виробництво, транспортування, зберігання і реалізацію сільськогосподарської продукції й сировини. В основі правового опосередкування цих відносин лежить не імперативний, а більшою мірою диспозитивний метод. Одним із специфічних методів аграрного права є також метод локально-правового регулювання, що підкреслює особливий автономний статус суб'єктів цієї галузі.

Норми аграрного права визначають юридичне становище аграрних приватних (кооперативного чи корпоративного типу), державних та спільних підприємств, а також регулюють майнові, земельні, організаційно-управлінські і трудові відносини, що складаються у процесі виробничої та підприємницької діяльності цих суб'єктів. Корпоративні норми є формою вираження і закріплення бажаної моделі поведінки та стереотипу аграрних відносин. Вони відображають багатоукладність економіки та демократизм ринково орієнтованих методів господарювання. Поява у аграрному секторі корпоратизованих підприємств у формі господарських товариств збільшила сферу застосування корпоративних норм та дещо нівелювала їх галузеву особливість як таких, що регулюють відносини лише між специфічними організаційно-правовими суб'єктами – колгоспами, радгоспами. Хоча ряд організаційних особливостей за підприємствами цієї галузі продовжує зберігатися й усувати їх є недоцільним. Наприклад, лише в аграрному праві функціонує такий суб'єкт, як фермерське господарство.

Корпоративні норми відіграють важливу роль і при реалізації норм підприємницького (господарського) права, предметом якого є суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, а також тісно пов'язані з

ними некомерційні відносини, включаючи відносини по державному регулюванню народного господарства. Підприємницьке право є комплексною галуззю, яка керується як цивільно-правовим – диспозитивним методом, так і адміністративним [5, с. 22-30]. Така варіативність методів зумовлена структурою відносин у сфері ринкової економіки, які регулюються підприємницьким правом. Серед них прийнято виділяти дві найбільш значущі групи, неоднорідні за своєю суттю: товарно-грошові (майнові) і управлінські. Перші складаються між суб'єктами по горизонталі, другі – становлять управлінські відносини в сфері економіки за участю держави та її уповноважених органів. При цьому корпоративні норми опосередковують обидва блоки цих відносин.

В основі підприємницького права лежить суб'єктивне право учасників господарського обороту на здійснення підприємницької діяльності, яке означає можливість вибору організаційно-правових форм реалізації підприємницької діяльності, виду (сфери) та території здійснення підприємництва і закріплення цих умов за допомогою корпоративних норм.

Однак без активної ролі держави успішне функціонування ринкової економіки неможливе, особливого значення воно набуває у перехідні періоди. незважаючи на демократизацію економічного життя, переміщення значної його частини з публічно-правової сфери у приватно-правову, управлінська функція держави залишається необхідною передумовою для забезпечення законності господарської діяльності. Нові ринкові умови визначають інші пріоритети державного контролю у сфері економіки, інтеграцію його у нові області – інвестиційної, емісійної, грошово-розрахункової діяльності суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим держава спрямовує внутрішні відносини юридичних осіб, використовуючи додатково такі методи підприємницького права, як метод рекомендацій та метод владних приписів. Саме законодавчими імперативами встановлюються необхідні вимоги щодо складу та змісту корпоративних документів, які закріплюють реалізацію суттєвих економічних процесів, таких як випуск цінних паперів, їх обіг, порядок залучення коштів у довірче управління, ведення особливих видів професійної діяльності та ін. Втручання держави у відносини всередині юридичної особи є обмеженим, однак за допомогою інститутів ліцензування, надання спеціальних дозволів, свідоцтв, реєстрації здійснюється контроль змісту корпоративної норми, встановлюється обов'язковість її прийняття для регулювання певного кола відносин. Стимулювання та зобов'язання законодавчими засобами суб'єктів

господарської діяльності до прийняття корпоративних норм має важливе значення. Оскільки сподівання на законодавство як єдине джерело нормативного регулювання має латентний зміст – зовні цілком прогресивне і сучасне, відповідаючи принципу побудови правової держави, воно приховує прагнення на використання прогалин у законодавстві для існування поза законом, на власний розсуд, необмежений ніякими регламентами і процедурами. Корпоративна норма забезпечує прозорість внутрішніх процесів, її перевірка та реєстрація державними органами, а також доведення до відома зацікавлених осіб надає можливість контролю та своєчасного звернення за захистом своїх прав до юрисдикційних органів.

1.Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

2.Нефедов В.Д. Правовой статус коммерческого банка: Автореф. дисс. … канд. юрид. наук. СПб., 1994.

3.Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб.: Юрид. институт СПб., 2002. 474 с.

4.Степанов П.В. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права: Автореф. дисс. … канд. юрид. наук. М., 1999.

5.Толстой Ю.К. На путях кодификации гражданского законодательства. Правоведение. 1994. № 3. С. 22-30.

Дубіль Іван Михайлович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ПРО ПРАВО ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Аспектам взаємодії людей під час правового спілкування приділяли увагу мислителі ще з давніх часів. Так, універсальний філософ Стародавнього світу Аристотель використовував дефініцію правового спілкування, вказуючи на те, що будь-яке спілкування (людське, політичне, правове) прагне до досягнення певного блага [1, с. 22]. Таким благом до якого прагне правове спілкування виступає забезпечення

сумісного, мирного співіснування людей у суспільстві при наданні їм можливості жити відповідно до їх прагнень [1, с. 49]. Аристотель погоджується з тим, що у кожному суспільстві можуть виникати конфліктні ситуації, але на його думку, право за таких умов повинно виконати власну примирну функцію, прагнучи до об'єднання людей, шляхом їх виховання під егідою моралі, філософії та поваги до законів [1, с. 58]. "Прагнути до об'єднання та узагальнення маси необхідно... шляхом її виховання. Той, хто має намір виховати масу й розраховує, що завдяки її вихованню і держава прийде у добрий стан, жорстоко б помилився у своїх розрахунках, якщо б став виправляти державу за допомогою засобів, запропонованих Сократом, а не впровадженням добрих норовів, філософії та законів" [1, с. 58].

М.Т. Цицерон приділяв значну увагу питанню управління державою. Так, він вказує на необхідність сполучення влади народу і влади спеціальної ради, яка складається з перших осіб держави. При цьому категорично не припускається узурповування повноважень радою, оскільки остання повинна діяти в інтересах держави, як надбання народу. З цього приводу Цицерон говорить наступне: "Кожна держава, для того щоб мати довге життя повинна керуватися радою, яка повинна виходити з тієї причини, що виступила породженням громадянської общини" [6, с. 21]. Механізм державного управління виписаний філософом з позицій рівності повноважень, що виступає запорукою відсутності конфліктів у державі. У протилежному випадку, "якщо у державі немає рівномірного розподілу прав, обов'язків і повноважень – для того, щоб достатньо влади було у магістрів, достатньо впливу у ради й достатньо свободи у народу, то такий державний лад не може зберігатися незмінним" [6, с. 49]. Цицерон надавав перевагу миру та спокою не тільки усередині держави, але й при побудові взаємин з іншими країнами. На його думку "найкраща держава сама ніколи не розпочне війни, окрім тих випадків, коли це вона робить в силу наданого нею слова чи задля захисту свого добробуту" [6, с. 65]. Таким чином, якщо у державі будуть наслідуватися всі вказані вище умови, вона буде "злагоджено звучати (немов би складена із звуків); оскільки тим, що музики називають гармонією у співах, у державі є згода, це найтісніший та найкращий зв'язок, який забезпечує безпеку у кожній державі й не можливий без справедливості" [6, с. 53].

Мішель Монтень підтримував гуманістичні погляди епохи Відродження, а тому віддавав перевагу милосердю та вибачливості у людському спілкуванні [4, с. 166]. Філософ вважав, що завдяки їм можна

досягти набагато більше, чим за допомогою упертості, непохитності й жорстокості по відношенню до інших. “Той, хто за природною покірністю і ввічливістю пробачив би нанесені йому образи, поступив би прекрасно й заслуговував би на похвалу; але той, хто, був заторкнутий образою за живе й розлютований, зміг озброїтися розумом й після довгої боротьби подолати шалене бажання помститися та вийти переможцем, вчинив би без сумніву дещо набагато більше” [4, с. 170].

Усі конфліктні ситуації, в тому числі й на державному рівні Монтень закликав вирішувати мирним шляхом – шляхом переговорів. Так, він детально аналізує процедуру і порядок проведення сторонами переговорів про мир під час воєнних дій та укладання відповідної угоди. Монтень акцентує на тому, що укладена угода про припинення воєнних дій не повинна порушуватися і сторони в праві розраховувати на взаємну чесність. Як приклад до цього автор приводить відповідь полководця Олександра Полисперхонту, який радив скористатися нічною темрявою для несподіваного нападу на війська Дарія після укладеного перемир’я. “Не в моїх правилах, – сказав Олександр, – отримувати вкрадену перемогу” [4, с. 170]. Велику роль покладає мислитель на здіснення розумного посередництва при наявності спірної ситуації як на державному, так і на буденному рівні. “Ніщо не заважає підтримувати добрі стосунки з тими, хто ворогує між собою, і поводити себе при цьому порядно; відчувайте дружню прихильність до обох... у всякому разі достатньо стриману й не тягнучу вас до однієї із сторін настільки сильно, для того щоб вона могла використовувати вас за власним розсудом; і ще задовольняйтеся скромною мірою їх прихильності й, опинившись у каламутній воді, не намагайтеся ловити у ній рибку” [5, с. 172].

М.Монтень не поділяв спорів, які вели інші філософи про найкращу форму суспільного устрою, вважаючи їх корисними тільки для вправляння наших думок, так як на його думку найкращий державний устрій для будь-якого народу – це той, який зміг зберегти його як єдине ціле [5, с. 173].

Томас Гоббс визнавав, що особам, які проживають у суспільстві, яке перебуває у природному стані, притаманне бажання завдавати шкоду одне одному. З цього виходить, “що ми не можемо ні очікувати безпеки від інших, ані забезпечити її для самих себе” [7, с. 53]. Причини через які людина завдає шкоди собі подібним на думку Т.Гоббса різні, наприклад: пусте бахвальство, амбіційність, неправильна оцінку власних зусиль, неоднаковість характерів, суперництво, недовіра, жадання слави, одночасне бажання володіти тим, що неможливо ні розподілити, ні

користуватися ним водночас [7, с. 55]. Таким чином, виникає боротьба прагнень і зіштовхування різноспрямованих бажань, що не відповідає праву і закону. Подібний стан у суспільстві Т.Гоббс вважав природнім й назвав його не просто війною, а "війною всіх проти всіх" [7, с. 61]. У зв'язку з цим філософ окремо відзначив, що "люди, які перебувають у природному стані, тобто в стані війни, не можуть сподіватися на тривалу безпеку. Тому істинний розум велить нам шукати миру, доки є хоч мізерна можливість досягти його" [7, с. 53]. Необхідність пошуку мирного співіснування викликана перш за все тим, що у стані війни всіх проти всіх "немає місця для працелюбності, оскільки нікому не гарантовані плоди його роботи, а через це не існує землеробство, судноплавство, морська торгівля, зручних будівель немає, немає засобів руху та переміщення речей... немає знань про земну поверхню, підрахунку часу, ремісництва, літератури, немає суспільства, а гірше за усе, існує одвічний страх й постійна небезпека насильницької смерті, і життя людини самотнє, злиденне, безпросвітне, глупе й короткочасне" [7, с. 54]. Закономірно, що у такому стані люди, дбаючи про власний самозахист, укладають між собою угоду, яка називається "суспільний договір", який покликаний утримувати усіх людей, що прийшли до взаємної згоди, миру і допомоги заради суспільного блага, від нових сутичок [7, с. 55]. Утворення, що виникло на підставі укладання суспільного договору Т.Гоббс пропонує називати державою або громадянським суспільством (societas civilis), а також громадянською особою (persona civilis). Це він пояснює тим, що існує єдина для всіх воля, тому вона повинна прийматися за одну особу й бути відмінною від усіх людей та визначатися окремим найменуванням, володіючи власними правами і майном. Тому ні громадянин, ні всі громадяни, за виключенням того, хто представляє загальну волю не повинні вважатися державою [7, с. 61].

Не зменшуючи значення суспільного договору, Т.Гоббс підтримує таку позицію, що його укладання не позбавляє суспільство конфліктних ситуацій повністю, оскільки це є неможливим. Для подолання конфліктів Т.Гоббс обирає шлях примирення протилежних поглядів, який має забезпечити право, впроваджене у природних законах. "Необхідно шукати мир всюди, де його можна зберегти", − зауважує філософ [8, с. 60].

Право у Т.Гоббса не виконує карних функцій, навіть у тих випадках, коли внаслідок правового конфлікту особі протиправними діями іншої заподіяна шкода. Право у цьому сенсі повинно перевиховати особу в дусі поваги до суспільних благ та інтересів, показавши всім членам суспільства

необхідність узгоджувати власні інтереси з інтересами інших, виконавши, таким чином, функції загальної та спеціальної превенції. Такий підхід обґрунтовується тим, що право, має своїм базисом природній закон про необхідність пробачати іншим їх провини; окрім того помста та покарання не мають ніякої мети, оскільки вони спрямовані у минуле, а те що не має ніякої мети − суєтне й протирічить розуму [8, с. 56]. Прогресивною на той час виступає ідея про процесуальне втілення примирної функції права. Так, для збереження соціального миру та злагоди Т.Гоббс вводить інститути посередників при вирішенні конфліктів [7, с. 113] та третейського судді (арбітра), до якого сторонам, які сперечаються, необхідно, звернутися як до третьої неупередженої сторони й за допомогою взаємних поступок підкоритися постановленому ним рішенню у спірному питанні [8, с. 60].

Голландський мислитель Бенедикт Спіноза також не піддавав сумніву той факт, що "... усі люди – як варвари, так і цивілізовані – усюди знаходяться у спілкуванні й створюють деякий громадянський стан..." [3, с. 90], який він називав суспільством. Суспільство розглядалося ним як механізм, який цілком може знайти своє пояснення у категоріях фізичної природи [2]. Аналогічно іншим мислителям XVII ст. Б.Спіноза ототожнює суспільство і державу. Остання вникає, на його думку, не на підставі соціально-економічних процесів, а на підставі суспільного договору, за яким кожен поступився правом діяти на власний розсуд [3, с. 62]. Необхідність укладання такого договору викликана необхідністю захищати власні права на які починають посягати інші внаслідок пануючої норовливості всіх людей в умовах, які філософ називає природнім станом. "... У природному стані кожен залишається власноправним до тих пір, поки він може захищати себе від пригноблення з боку інших... доки природне право людей визначається міццю кожного й належить кожному окремо, до тих пір воно нікчемне... існує в уявленні, а не у дійсності, оскільки здійснення його зовсім не забезпечене..." [3, с. 96]. На цій підставі філософ зауважував, що призначення держави заключається не у тому, щоб панувати і тримати людство у страхові, а, навпаки, у тому, щоб звільнити кожного від страху, для того щоб він жив у безпеці, найкращим чином здійснюючи своє природне право на існування та діяльність без шкоди для себе та оточуючих. " ... Мета держави... не в тому, щоб перетворювати людей із розумних істот на тварин чи автомати, а напроти, в тому щоб їх душа і тіло відправляли свої функції не піддаючись небезпеці, а самі вони користувалися вільним розумом щоб вони не

суперничали одне з одним у ненависті, гніві чи хитрості та не ставилися ворожо одне до одного.

Тенденція по формуванню нових, відмінних від традиційних методологічних підходів до праворозуміння, яка спостерігається у теперішній час у правовій науці, має своє обґрунтування з точки зору історичного і загальноцивілізаційного підходів. За давніх часів право характеризувалося відсутністю публічного позову, виконанням ролі упорядкованого заходу ведення війни, відсутністю судової влади у сучасному розумінні, владнанням взаємних претензій за допомогою спеціальних примирювальних процедур. Серед ознак права, яких воно набуває за сучасних умов: діалогічний характер; націленість на суб'єктів спілкування задля забезпечення їх потреб та інтересів; налагодження зв'язків між суб'єктами, сприяння їх порозумінню тощо.

1.Бердяев Н.А. Русская идея. Судьба России. М.: ООО «Издательство В. Шевчук», 2000. 544 с.

2.Зібрання законодавства України. 2000. Том 6.

3.Зименкова Н.Н. Коммуникация в процессе функционирования и развития общества. Дисс. … канд. филос. наук: 09.00.11. М., 2004. 157 с.

4.Максимов С.И. Философско – правовая концепция К. О. Апеля и Ю. Хабермаса. Проблеми законності. 2002. № 55. С. 166-174.

5.Максимов С.И. Экзистенционально-феноменологическая концепция права. Проблеми законності. 2003. № 62. С. 143-150.

6.Розин В.М. Генезис права: методологический и культурологический анализ. М.: NOTA BENE Медиа Трейд Компания, 2003. 336 с.

7.Синергетике – 30 лет. Интервью с профессором Г. Хакеном. Вопросы философии. 2000. № 3. С. 53-61.

8.Социальная коммуникация в современном мире. Под общ. ред. заслуженного деятеля науки РФ, академика РАО, д-ра психол. наук, проф. Е. Б. Перелыгиной. М.: Изд.-во «Альтекс», 2004. 446 с.

Заремба Христина Тарасівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ

Питання класифікації при дослідженні будь-якої проблеми є досить важливим, оскільки дає можливість виокремити окремі групи, особливості досліджуваного об'єкта або явища. Традиційно класифікація визначається як система субпідрядних понять тієї або іншої галузі знань, чи діяльності людини для встановлення зв'язків між цими поняттями, чи класами об'єктів [2, с. 34] або як розподіл предметів на класи, зроблений таким чином, що кожен клас займає щодо іншого точно визначене й закріплене місце.

Сучасний вчений А. Тер-Акопов визначає такі правила класифікації:

–основа класифікації кожного виду поняття повинна бути одна й та сама;

–об'єми видових понять, утворених у процесі класифікації, не повинні співпадати або перетинатися один з одним;

–класифікація має бути розмірною, тобто не повинні указуватися зайві члени поділу та не повинно бути прогалин у класифікації, а обсяг членів поділу повинен дорівнювати обсягу діленого поняття;

–класифікація будь-якого поняття повинна бути послідовною та безперервною [5, с. 47-48].

Науковці виокремлюють два види класифікацій. Перший вид – це природні класифікації, тобто такі, основа поділу яких є суттєвою ознакою об'єкта. Прикладом такої класифікації в межах дослідження юридичної діяльності в англо-американській правовій сім'ї можна навести поділ в залежності від напрямку діяльності юристів. Іншим видом класифікацій є штучні класифікації, основою поділу яких є несуттєві ознаки [6, с. 68-69]. Наприклад, поділ юридичної діяльності в залежності від потрібних для її виконання знань, умінь і навичок.

Одною з найбільш об'ємних класифікацій юридичної діяльності можна назвати її розподіл на види залежно від призначення в правовій

системі. Таку класифікацію підтримують сучасні науковці В. Бабкін, С. Гусарєв, С. Сливка, О. Скакун, О. Шмоткін та інші, і її можна застосовувати для класифікації не тільки юридичної діяльності взагалі, а й для англо-американської правової сім'ї зокрема. За даним критерієм юридична діяльність поділяється на юридичну наукову, юридичну навчальну, юридичну практичну [3, с. 33-41]. Домінуючою для юристів англо-американської правової сім'ї є юридична практична діяльність, що зумовлюється особливостями практичної діяльності суддів, які, крім звичайного вирішення справи та винесення вироку, своїми діями можуть створювати судові прецеденти, що зумовлює її вплив не тільки на інші види юридичної практичної діяльності, але й на зміст юридичної навчальної та особливості структури та здійснення юридичної наукової діяльності.

Іншим критерієм класифікації може бути напрямок діяльності юристів. У даному випадку можна виокремити правозахисну, правовідновлюючу, правоохоронну, правовстановлюючу, установчу, наглядову та контрольну діяльність. Таку класифікацію розробили сучасні науковці М. Байтін, В. Горшенєв, О. Міцкевич, І. Самощенко, а доповнив В. Карташов, який додав ще розпорядчу, інтерпретаційну, правоконкретизуючу, координаційну, систематизаційну юридичну діяльність [4, с. 117-118]. Дана класифікація має значення для дослідження не тільки юридичної практичної діяльності в англо-американській правовій сім'ї. Такі підвиди як систематизаційний та інтерпретаційний мають значення і для юридичної наукової та юридичної освітньої діяльності.

Юридичну діяльність також можна класифікувати і за критерієм характеру та обсягу професійних знань на таку, яка потребує додаткових спеціальних знань і таку, яка їх не потребує. Межі між даними підвидами, на перший погляд, не є чітко виділеними, тому необхідно зробити деякі пояснення щодо того, що слід розуміти під спеціальними знаннями та загальними знаннями. Так, спеціальні знання, у даному випадку, це той характер та обсяг знань, які потрібні для безпосереднього виконання своїх функціональних обов'язків, і без володіння якими їх виконання було б неможливе. У свою чергу, загальними знаннями в даному випадку виступають ті знання, які, хоча безпосередньо, й не пов'язані з виконанням своїх прямих службових обов'язків проте зумовлені кваліфікацією юриста. Виходячи з цього, безпосередній обсяг спеціальних знань для кожного виду юридичної професії має свої особливі риси [1].

До іншого критерію класифікації відноситься галузь права, у якій відбувається юридична діяльність. За цим критерієм виокремлюються такі види юридичної діяльності: діяльність у галузі кримінального права й процесу, цивільного, трудового, сімейного права й цивільного процесу, адміністративного права й процесу, конституційного права тощо. Стосовно даної класифікації, то треба зазначити, що юридична діяльність може виконуватися в декількох галузях одночасно, адже, наприклад, у процесі ведення кримінальної справи може виникнути необхідність подання до суду цивільного позову, тому таку класифікацію доречно доповнити змішаним або міжгалузевим видом юридичної діяльності.

За критерієм наявності чи відсутності вимог до віку суб'єкта юридичної діяльності, остання поділяється на таку, що має або таку, що не має вікових обмежень. Так, юридична наукова та навчальна діяльність загалом не мають вікових обмежень, а суддівська, поліцейська, прокурорська та деякі види діяльності вищих державних юристів має обмеження за віком. Проте слід зазначити, що юридична діяльність не всіх суддів англо-американської правової сім'ї відноситься до другого типу, оскільки є такі посади суддів, які обіймаються пожиттєво.

Одним з видів класифікацій, на нашу думку, можна також назвати час здійснення юридичної діяльності. За даним критерієм усю юридичну діяльність в англо-американській правовій сім'ї можна поділити на постійну та тимчасову. У даному контексті під тимчасовою юридичною діяльністю слід розуміти здійснення деяких видів юридичної діяльності на основі разових контрактів або домовленостей, зокрема, для здійснення прокурорської діяльності по обвинуваченню особи під час судового процесу в деяких випадках залучаються звичайні представники солісіторів або баристерів (останні – частіше). За аналогією постійною юридичною діяльністю є здійснення особою своєї професійної діяльності на довгостроковій основі, наприклад, професійна діяльність солісіторів, баристерів, аторнеїв, суддів тощо.

1.Бурлай Є.В. Категорія "правова система": соціально–філософські аспекти аналізу. Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: зб. матер. міжвуз. наук студ. конф. Вип. 4. К. : Київ. ун-т права, 2003. С. 8–12.

2.Гусарєв С.Д. Класифікаційні критерії у загальній характеристиці юридичної діяльності. Науковий вісник НАВСУ. 2006. № 1. С. 33–41.

3.Корчевна Л.О. Проблема різноджерельного права: Дослід порівняльного правознавства: Монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 360 с.

4.Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. К. : Видавничий Дім "Слово", 2005. 320 с.

5.Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.
6.Оніщенко Н.М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: Монографія; відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко. К. : ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2008. 320 с.

Ільчук Роман Олегович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАКОНОДАВЧЕ ОФОРМЛЕННЯ ІДЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ЦЕНТРАЛІЗМУ І РЕГІОНАЛЬНИХ ПРИВІЛЕЇВ В ІСПАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Буржуазним перетворенням Іспанської держави передувала епоха так званого «просвіченого абсолютизму», що був характерним для багатьох європейських країн. Сини Філіпа V Бурбона, іспанські королі Фердинанд VI і Карл III у другій половині XVIII ст. стали на шлях суспільних реформ у дусі ідей французьких просвітників. Водночас вони намагалися посилити свою центральну владу за рахунок послаблення величезного впливу на державні справи аристократії і церкви, залучення до королівської скарбниці їхнього майна. Крім того, у реформаторській діяльності королі мали рахуватися зі специфічним державним устроєм країни. Адже монархи титулувалися «королями Іспаній», оскільки вважалося, що подібно до двох Індій, західної та східної, існувало й кілька Іспаній, у формі корони кастильської, арагонської, наваррської, баскських провінцій та інших володінь, що більшою чи меншою мірою зберігали старовинні фуерос і звичаї, провінційну й муніципальну автономію, мали певний вираз своїх особливих інтересів і прав у центральному уряді у формі верховних рад.

У країні почали відкриватися громадські бібліотеки і навчальні заклади, розповсюджувалася гуманітарна література Відродження, чим створено ґрунт для підриву католицької всемогутності. У 1763 р. було підписано конкордат іспанської корони з римським Папою, за яким

місцева католицька церква підпадала під безпосередній контроль держави, що зробило її майже незалежною від святого престолу. У 1767 р. вийшов королівський указ про вигнання із Іспанії всіх єзуїтів. Протягом доби конфіскували їхнє майно і папери, 5000 членів ордену заарештували, відвезли до кораблів і відправили в Італію. Королівський міністр Аранда навіть спробував скасувати інквізицію, але зміг лише домогтися виключення з її компетенції справ, що стосувалися мирян, а також обмеження суворості карних процесів. З 1781 р. припинилися спалення єретиків [3, с. 160–162, 121–122]. Церква змушена була реагувати на королівський наступ. У 1793 р. за наказом Головного інквізитора Хуан Антоніо Лор'єнте склав «Роздуми про судочинство святого трибуналу», де пропонувалося здійснити численні демократичні перетворення в судовому процесі [4, с. 516].

Обмеження аристократичної влади іспанська корона здійснювала через економічні й адміністративні реформи. В основу перших було покладено відому на той час у Європі політику кольбертизму, що руйнувала натуральне господарство: заохочувалося створення великих торговельних компаній і ввезення сировини із забороною її вивезення, об'єднувалися митні тарифи, будувалися шляхи сполучення між головними містами, запрошувалося іноземні фахівці, засновувалися королівські мануфактури, активізувалася розроблення залізних, мідних, свинцевих копалин, на які була багата країна. Стосовно управління провінціями іспанські Бурбони наслідували своїх французьких родичів: його очолили призначені інтенданти — вірні агенти королівської влади. Провінції складалися з округів, де управляли коррехидори або алькальди, які контролювали діяльність міських рад, що мали їм щорічно звітувати. Реформи іспанського «просвіченого абсолютизму» закріпив новий кодекс 1804 р. «Novisima Recopilacion», що навів лад у минулому хаосі законів і ордонансів [1, с. 159, 162–163].

З військами Наполеона I до країни прийшла й перша революція, що відбулася під гаслом боротьби за національну незалежність проти французьких окупантів. Іспанці не сприйняли ні французького короля, ні написану для них Наполеоном I конституцію. По всій Іспанії розгорнулася партизанська боротьба проти військ загарбників, що активно підтримувалася державами-супротивниками наполеонівської Франції, особливо Англією. У гірських баскських провінціях і великих містах було організовано народне ополчення, яке успішно протистояло французьким військам, тут влада залишалася в руках місцевих правителів і рад. Іноземне

завоювання збудило національну самосвідомість іспанців, на зміну провінційним хунтам прийшла центральна хунта, яка засідала у Севільї й перебрала на себе керівництво національною обороною країни. Проте пересування французьких військ примусило хунту перебратися до укріпленого Кадіса, який став осередком відродження іспанської державності. Утворена замість хунти регентська рада оголосила про скликання кортесів, що було здійснено у серпні 1810 р. [3, с. 128–129].

За своїми ознаками це було не середньовічне станово-представницьке зібрання, а буржуазний парламент. Вибори депутатів уперше відбувалися не за станами. Правом голосу користувалися дієздатні іспанці, які досягли 25-річного віку, такими були й умови для кандидатів у депутати. Голосування здійснювалося за пропорційною системою — один депутат від 50 тис. громадян. Склад кадіських кортесів виявився доволі демократичним, оскільки населення в окупованих французами центральних регіонах Іспанії було консервативнішим, ніж у приморських областях, представники яких мали більшість у парламенті. Кортеси визнавали себе вищою законодавчою установою країни. Вони послідовно вотували скасування «старого ладу» в Іспанії, оголосили свободу друку і прийняли аграрний закон, яким відмінили поміщицькі права, що забезпечували економічну залежність селян від великих світських і духовних землевласників. Сформована для вироблення проекту конституційна комісія у 1811 р. надала на обговорення палати свою працю. Палка дискусія між лібералами й захисниками старини закінчилася 23 січня 1812 р. ухваленням Основного закону [2, с. 25–26].

Конституція 1812 р. проголосила в Іспанії обмежену спадкову монархію й римо-католицьку релігію як єдину, дозволену іспанцям. Король правив «милістю Божою й конституції». Іспанська нація визначалася як сукупність усіх іспанців, які проживали в обох півкулях, як у метрополії, так і в колоніях, без відмінностей у правах. Особиста свобода, недоторканність, майнові права іспанських громадян гарантувалися окремими статтями конституції. Зазначалося, що уряд суверенної нації організується на принципах розподілу влади. Законодавча влада належала кортесам і королю, виконавча — королю, при якому створювалася Державна рада в кількості 40 осіб, визначених монархом із числа кандидатів запропонованих кортесами. Право застосовувати закони у справах цивільних і кримінальних надавалося суддям, незалежним і незамінним. Сутність кортесів визначалася як зібрання депутатів, які представляли всю націю, обираючись на два роки за триступеневою

системою виборів по приходах, округах і провінціях серед повноправних громадян, світських і духовних, які досягли 25-річного віку й відповідали семирічному цензу осілості в одній місцевості, із розрахунку — один депутат на 70 тис. місцевих жителів. Сесії кортесів мали скликатися щорічно у столиці Іспанської державі Мадриді, а в проміжках між ними засідала постійна комісія із семи осіб, яка мала розглядати поточні справи. На сесіях кортеси вповноважувалися тлумачити, скасовувати закони, а за необхідністю переглядати і діючу конституцію; приймати присягу про дотримання конституційних положень від короля, спадкоємця престолу, регента; затверджувати союзні й торговельні угоди; щорічно визначати чисельність армії і флоту; встановлювати податки для всіх іспанців, без винятку; дозволяти державні позики; контролювати діяльність центральної і місцевої адміністрації; притягати міністрів до відповідальності.

На стародавні автономні свободи Конституція 1812 р. уваги майже не звертала, адже вона затверджувала територіальний поділ країни за французьким типом. Досягаючи адміністративної раціональності, законодавець майже не враховував історичних традицій. Основною ланкою вертикального управління повинна була стати провінція. Лише ст. 364 дозволяла «створити у кожній провінції підрозділи національної міліції із місцевих мешканців, пропорційно до кількості населення та інших обставин». Наступна стаття визначала порядок використання національної міліції. Зазначалося, що «у разі потреби король може використовувати ці підрозділи, але лише у межах провінції, а за її межами — за згодою кортесів» [5].

Ліберальні діячі початку XIX ст. пов’язували прогресивний розвиток країни із ідеєю «міцної» держави та «раціонального державного устрою». З усіх регіонів Іспанії привілеї зберегли лише Наварра і баскські провінції. Наварра, згідно з декретами Nueva Planta Філіпа V, зберегла риси королівства: власні суди, земельну власність, митниці, право карбувати монету, Фердинанд VII також визнав ці фуерос. Біскайа, Гіпуксоа, Алава продовжували користуватися середньовічними юридичними привілеями, а також внутрішніми митницями, звільненням від податків та від військового обов’язку поза межами Басконії [6].

Отже, Конституція 1812 р. законодавчо закріплювала в Іспанії централізовану державу буржуазно-ліберального змісту. Проте, на думку В. К. Піскорського, «батьки конституції» припустилися фатальної помилки, оскільки принесли в жертву підвалинам централізації, єдності та нероздільності іспанської монархії глибоку прив’язаність окремих її

областей до своїх вільностей і звичаїв, що містилися у стародавніх фуерос. Вигоди широкого народного представництва із гарантіями громадянської й політичної свободи, за конституцією, значною мірою знецінювалися наявністю численного чиновництва і бюрократичною системою управління, що порушувала місцеві вільності. Пульс народного життя був не в Мадриді, штучному центрі, а в історичних областях Іспанії, кожна з яких утворювала свої урядові хунти й самостійні військові загони в період боротьби з Наполеоном, що визначило подальшу буремну політичну історію країни [3, с. 166–167].

1.Місцеві органи державної влади та самоврядування: історико-правовий аспект: матеріали XI історико-правової конференції. (Суми, 16–18 квітня 2004 р.). Суми: Сумська філія НУВС, 2004. 351 с.

2.Пархоменко Н. М. Унітарна держава. Великий енциклопедичний юридичний словник ; за ред. акад. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ «Видавництво „Юридична думка”», 2007. 992 с.

3.Савчук С. В. Юридична соціологія : монографія. Чернівці : Рута, 2003. 240 с.

4.Ярмиш О. Н. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник для вищих навчальних закладів. Харків : Видавництво НУВС, 2002. 672.

5. Pazos Juan Bary. Constitucionalismo histórico y división territorial del estado. Barcelona: Universidad Internacionál de Cataluña, 1999. 51 p.

6. Reyment R. A. Moros y Cristianos. Sociedad. 2001. 09 de Enero.

Колич Ольга Іванівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

Проблема злочинності відома будь-якій державі та суспільству. Запобігання злочинності займає чільне місце серед актуальних соціальних проблем, оскільки це явище несе загрозу суспільному порядку та стабільності. Будучи загрозою не тільки інтересам індивіда, але й соціуму та держави загалом, злочинність, як мегапроблема цивілізації, потребує подальшого наукового дослідження на концептуальному рівні.

Спроби відповісти на запитання стосовно сутності та причин злочинності існували протягом усієї історії людства, адже і сама злочинність існує стільки, скільки людська цивілізація. Злочинність притаманна для кожного суспільства і у кожний історичний період, адже

завжди існувала категорія осіб, які посягали на державний та суспільний устрій, моральні норми та певні блага. Саме тому різнобічні спроби осмислити злочинність існували як в історичній ретроспективі, так і у наш час.

У сучасній науці превалює розуміння злочинності, як сукупності злочинів, вчиненій на певній території і за певний період часу. Проте таке доволі позитивістське розуміння злочинності суттєво звужує рамки дослідження даного явища, упускаючи соціальні та психологічні фактори, які пояснюють її онтологічний та філософський аспекти.

А. Закалюк розуміє злочинність як феномен суспільного життя у виді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства [3, с.129].

Н. Сметаніна пропонує детермінувати злочинність із кримінологічного ракурсу: злочинність – це кримінальна практика людей, що проявляється як явище у виді множинності злочинів і осіб, котрі їх вчинили, і яка підялгає кількісно-якісній інтерпретації (кримінологічному виміру) [7, с.320].

На думку О. Литвинова, злочини є найбільш соціально небезпечними діяннями, які завдають шкоди життєво необхідним соціальним благам, заважають становленню та розвитку основних суспільних відносин [5, с.12].

Злочинність – це явище, яке завжди пов’язане із порушенням соціальних норм. Такі норми допомагають підтримувати порядок та баланс у суспільстві, а також демонструють рамки, зразки бажаної поведінки у суспільстві. До соціальних норм відносять: 1) духовні норми, які основані на загальнолюдських цінностях та відображаються у науковій думці, релігії та художній культурі; 2) моральні норми, як вимоги окремої соціальної групи стосовно діяльності індивідів, які входять до її складу. Даний вид норм не є письмово закріпленим; 3) етичні норми, які збігаються із моральними у разі відображення у них моральних цінностей, проте в окремих випадках можуть їм суперечити; 4) правові норми, які є конкретними, а також письмово закріпленими в нормативно-правових актах [6, с.26-27].

Феномен злочинності має вихід на проблематику як соціології права так і філософії права, а також кримінології. Комплексне дослідження злочинності дасть змогу перейти від осмислення загальних філософських аспектів до розробки конкретних практичних завдань та напрямів протидії злочинності та мінімалізації її причин і факторів сприяння.

Кримінологія займається розробкою загальних проблем протидії злочинності, виявлення її причин і умов виникнення, вивчення особи злочинця, впливу на нього. Кримінологія досліджує злочинність як соціальне явище, яке проявляється в суспільно небезпечній поведінці людей [1, с.111].

Основою усіх наук про суспільство є філософія. Тому доцільно розглядати проблему злочиності, як суспільного явища, насамперед із філософсько-правової точки зору.

О. Зайналабідов вважає, що розглядаючи злочин у філософському сенсі, тобто як онтологічний акт, насамперед доводиться помітити, що він являє собою заперечення [2, с.30]. Вчиняючи злочин, особа заперечує загальноприйняті соціальні норми та правила поведінки. Таке заперечення виходить із внутрішньої природи людини, якщо йдеться про умисні злочини. Тобто особа бажає порушити норми та готова це зробити, і її внутрішня готовність матеріалізується у зовнішній поведінці або бездіяльності.

Злочинність як соціальний феномен можлива лише у тих суспільствах, де наявні норми. У первісних суспільствах це були традиції, звичаї, релігійні норми. Із зародженням та розвитком держави та права розуміння злочинів стало пов’язаним із правими нормами, які забороняють певну поведінку чи діяння, а також втсановлюють відповідальність за порушення закону. Із виникненням держави остання стає генераторм і одночасно охоронцем прийнятих законів, здійснюючи каральні функції за їх порушення і невиконання. Відповідно й злочинні діяння отримують нову оцінку, виходячи з того, чи є вони порушенням законів конкретної держави чи ні [4, с.55]. Таким чином, злочинність, за своєю суттю, є оціночною оболонкою, яка наповнена суспільно небезпечними діяннями. Оцінку діянь як суспільно небезпечних здійснює держава, матеріалізуючи її у вигляді кримінально-правових заборон. Формування таких заборон залежить від конкретно-історичного рівня розвитку суспільства та цивілізації. Злочинність не є тим феноменом, що виникає на порожньому місці, не маючи передумов у державі та суспільстві. З іншого боку, будучи значно детермінованою останніми, вона також впливає на державу як інституцію, на суспільний вимір людського буття [8, с.6].

Держава створює закони та охороняє їх, а також виконує каральну функцію за невиконання та порушення законів. Тому злочини та злочинність пов’язані із конкретною державою, адже для того, аби певне діяння визнавалося злочинним, необхідно, щоби воно було передбачено законодавством.

Як зазначає Ю. Курилюк, чи тотожний або навпаки не тотожний закон морально-етичним нормам, моральності – питання яке протягом століть залишається дискусійним. Багато дослідників пов'язували закон з феноменом моральності. Науковець вважає більш доцільним співвідносити закон із правовими нормами держави, адже моральні норми можуть діаметрально відрізнятися [4, с.56].

Зростання злочинності та її поширеність пов'язана із соціальною аномією загалом, та нівелюванням моральними нормами і ціннісними орієнтаціями окремих членів суспільства зокрема. Посилення культу грошей, сили та влади сприяє деструктивізації суспільства та занепаду моральних установок. Тому виникає логічне запитання: якщо особистість формується в дезорганізованому суспільстві, в умовах кризи, занепаду ціннісних орієнтації та пропаганди насильства та гедонізму, то чи можна вважати десруктивну, девіантну і навіть злочинну поведінку вільним вибором людини? Тому, на нашу думку, первинною ланкою попередження злочинності є культивування законослухняності, моральних норм та принципів, культури співжиття у суспільстві, контроль за ЗМІ та інтернет-ресурсами з метою нівелювання пропаганди деструктивних тенденцій та трендів, поширення ідеології законослухняності, моральності, загальнолюдських цінностей.

Отже, проблематика злочинності відома кожному суспільству на всіх етапах розвитку. Визначення переліку злочинних діянь залежить від конкретної держави та наявних у ній правових норм. Для дослідження феномену злочинності необхідно застосовувати комплексний підхід, залучаючи пізнавальні ресурси юриспруденції, соціології права, філософії права та кримінології.

1.Веприцький Р.С. Поняття та змаіст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства. Європейські перспективи. №9. 2013. С.110-114.

2.Зайналабидов А.С. Преступность в современном российском обществе: опыт системного анализа: дис. д-ра филос. наук. 09.00.11. Ростов-на-Дону, 2004. 347 с.

3.Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології в 3-х т. т.1. Київ. 2007. 423 с.

4.Курилюк Ю.Б. Соціальна зумовленість злочинності в сучасному суспільстві. Юридична наука. №9. 2014. С.53-64.

5.Литвинов О.М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні: Монографія. Херсон: ОЛДІ-пляю, 2003. 312 с.

6.Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. К.: Либідь, 2012. 520 с.

7.Сметаніна Н.В. Методологічні питання вивчення злочинності як шлях пошуку її сутнісної основи. Часопис Київського університету права. №2. 2012. С.317-321.

8.Шандра Б.Б. Філософсько-правовий аналіз злочинності як імплементації суспільної свідомості у злочинну діяльність: автореф. дис. … канд. юрид. наук. 12.00.12. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів. 2014. 17 с.

Королишин Христина Миколаївна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцентка кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ОСОБЛИВОГО СУБ'ЄКТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Для того, щоб розкрити сутність категорії «особливий суб'єкт» інформаційних правовідносин, необхідно проаналізувати традиційні для юриспруденції засади, на яких відбувається поділ у загальній класифікації суб'єктів різновидів з назвами: «спеціальний суб'єкт», «спеціально-галузевий суб'єкт» «суб'єкт зі спеціальною правосуб'єктністю», «суб'єкт зі спеціальною правоздатністю», «забезпечувальний суб'єкт». Виокремлення серед цих понять категорії «особливий суб'єкт», шляхом розкриття якостей, що не властиві іншим суб'єктам, дасть можливості поширити традиційну класифікацію суб'єктів правових відносин і обновити сучасне наукове юридичне розуміння ролі окремих учасників інформаційних правовідносин у закріпленні демократичних основ у суспільстві.

Актуальність питання удосконалення класифікації суб'єктів правових відносин і, зокрема у сфері інформаційного обігу, обумовлена недостатнім рівнем категоріальної юридичної розробленості цих питань, активізацією руху соціальної інформації в сучасних правовідносинах. Вплив соціальної інформації на розвиток особистості, життя суспільства і держави незаперечне. Без руху соціальної інформації, що пов'язує між собою населення, суспільство і публічно-правові інститути, неможливе життя сучасних держав . Інформація справляє соціально орієнтований вплив суб'єкта на об'єкт, для кожного суб'єкта розширюються обрії життя. Тенденція розширення різноманітності в підходах до класифікації суб'єктів права і правовідносин призвели до того, що спроби виділити специфічність тієї чи іншої категорії формують доктринальні обґрунтування групових якостей їх окремих видів. Поява цілої плеяди «спеціальних», «забезпечувальних», «лідируючих» «відокремлених», «особливих», «специфічних» та інших суб'єктів в обігу теорії правовідносин не завжди виправдані. Але такі галузеві й міжгалузеві способи наукових підходів у класифікації здатні виступати каталізатором процесу розширення спектру

корисних наукових досліджень, самого погляду на усталені категорії та поняття в юриспруденції.

В інформаційному праві суб'єкти, як і в будь-якій іншій галузевій сфері, можуть бути класифіковані за декількома підставами. На думку А.І. Марущака основною видовою класифікацією суб'єктів інформаційних правовідносин є їх поділ за правовим статусом на фізичних осіб: громадяни України, іноземці, особи без громадянства; юридичних осіб приватного і публічного права, у тому числі міжнародного; соціальні спільноти: держави, територіальні громади тощо.

За предметом правового регулювання (інформаційні та тісно пов'язані з інформаційними відносини) суб'єкти інформаційних правовідносин поділяються на суб'єктів власне інформаційних правовідносин (наприклад, запитувач і власник інформації) і суб'єктів правовідносин, що тісно пов'язані з інформаційними (наприклад, орган управління державним майном і об'єкт управління). Останні здійснюють діяльність, що регламентується нормами адміністративного, цивільного, господарського, фінансового та інших галузей права, однак у процесі такої діяльності вступають у інформаційні відносини з іншими суб'єктами [2, с. 113-116].

Л. В. Туманов і А. А. Снитніков виділяють особливу групу суб'єктів – фізичних і юридичних осіб, які професійно займаються збором і опрацюванням інформації – приватних детективів, які діють як підприємці без створення юридичної особи, брокерів, патентні бюро, пенсійні фонди [3, с. 129-130].

С. Є. Чанов, поділяючи точку зору Л. В. Туманова та А. А. Снитнікова, указує на розбіжності понять «суб'єкт інформаційного права» і «суб'єкт інформаційних правовідносин». На їх думку, суб'єкт інформаційного права часто має лише інформаційну правоздатність, тому що самостійно не може реалізувати свої права та обов'язки. Суб'єкт інформаційного права – це особа, яка потенційно має можливість стати учасником інформаційного правовідношення, а суб'єкт інформаційних правовідносин є їх реальним учасником [4, с. 79].

При цьому надзвичайне правове становище деяких з них не «викидає» їх із цього галузевого обігу, а формує структуру «особливої» правосуб'єктності. Дослідження проблем розуміння «особливого» суб'єкта інформаційних правовідносин є не тільки вираженням ролі і статусу подібних учасників інформаційного обігу в соціальних зв'язках, а й способом розкриття розмаїтості самого поняття «сторона правовідношення».

Специфічним різновидом суб'єктів виступає, на думку С. Н. Єгорова, забезпечувальний суб'єкт. Забезпечувальний суб'єкт – суб'єкт (суб'єкти), якому цією нормою ставиться в обов'язок забезпечувати наданий нею елемент зовнішньої свободи. Це всі особи та органи, завданням яких є забезпечення елемента зовнішньої свободи, що надається наділюваному суб'єкту. На відміну від попередніх суб'єктів, обмеження зовнішньої свободи яких виражається в забороні, обмеження зовнішньої свободи забезпечувальних суб'єктів виражається в тому, що зобов'язує їх вчиняти певні дії [5, с. 110-111].

Спеціальна (посадова, службова, професійна) правоздатність – це така правоздатність, коли потрібні спеціальні пізнання чи талант, наприклад, судді, лікаря, ученого, артиста, музиканта і т. п. Правоздатність організацій, юридичних осіб також є спеціальною, вона визначається метою і завданнями їхньої діяльності, зафіксованими у відповідних статутах і положеннях. Виникає в момент створення (реєстрації) тієї чи іншої організації і припиняється разом з її ліквідацією [6, с.72].

Законодавець не проводить чіткого розмежування понять «посадової особи» і «службової особи». Часто нетотожність перекладу призводить до синонімізації понять категорій «службова особа» і «посадова особа», з етимологічної точки зору це невиправдано. З цього приводу заслуговує уваги точка зору О. Кульбашної про співвідношення понять службова і посадова особа. Службова особа є учасником адміністративно-правових відносин, а посадова особа є учасником службово-трудових відносин [1, с. 98-99]. Професор А. В. Петришин погоджується з цією позицією при дослідженні юридичної природи поняття «посадова особа» і «службова особа» [2, с. 284-288].

Специфічним суб'єктом правовідносин, на думку В. Н. Хропанюка, виступає сама держава. Вона є найважливішим учасником державно-правових і адміністративно-правових відносин. Держава силою своєї унікальної природи, а також притаманних їй особливих, суверенних властивостей історично займає пріоритетне місце в системі правових відносин. Будучи офіційним представником країни на міжнародній арені, держава є провідним суб'єктом діючого міжнародного права, діяльність якого спрямована на максимально ефективне забезпечення міжнародного правопорядку [3, с. 71-79].

У науковому юридичному обігу, в юридичній практиці розповсюдженим є використання при класифікації суб'єктів правових відносин, у загальному і в галузево-прикладному розумінні, різновиді

суб'єкта, який має ознаки, що відрізняють його від інших і має підстави для формування специфічної правосуб'єктності. Найменування такої категорії суб'єктів, залежно від рівня теоретичної чи галузевої концепції змінюється. Одночасно вживаються терміни: «спеціальний суб'єкт», «обов'язковий суб'єкт», «лідируючий суб'єкт», «комплексний суб'єкт» «допоміжний суб'єкт», «особливий суб'єкт», але ці поняття не є синонімічними. У юриспруденції не сформувалася єдина думка щодо стандарту використання цієї термінології. Тому поширеною є ситуація, коли ці різновиди плутають між собою, поширюють частини значення одного на зміст іншого, підмінюють ці види тощо. Досліджуючи поняття «особливий суб'єкт інформаційних правовідносин», що сприяє розширенню загальної класифікації суб'єктів правових відносин, доцільно розмежувати ці категорії відокремленими ознаками.

Найбільш уживаним терміном у національному законодавстві та науковому юридичному обігу серед перерахованих вище є «спеціальний суб'єкт». Але розуміння його в різних галузевих сферах не є однаковим [4, с. 79]. У кримінально-правовому тлумаченні спеціальний суб'єкт – це особа, яка, крім необхідних загальних ознак (осудність, досягнення певного віку), додатково має спеціальні (особливі) ознаки. Отже, ознаки спеціального суб'єкта завжди доповнюють загальне поняття, і тому вони завжди є додатковими. До них можна віднести посадову особу, службову особу, лікар, працівник транспорту, військовослужбовець, особливо небезпечний рецидивіст тощо.

До питання про спеціальних суб'єктів правових відносин звертаються також А. Ю. Олейник, С. Д. Гусарев, О. Л. Слюсаренко, вони стверджують: «У межах однієї галузі права чи міжгалузевого комплексу виділяють також загальні та спеціальні суб'єкти» [6, с. 99]. На жаль, самі автори не дають дефініції їхнього розуміння галузевого чи комплексного міжгалузевого спеціального суб'єкта правових відносин, що не дає можливості використовувати його для поширення класифікації різновидів сторін правовідносин.

Порівнюючи зазначені варіанти вживання терміна «спеціальний» щодо суб'єкта правових відносин можна відзначити, що в них одна і та сама категорія застосовується і до колективних і до індивідуальних суб'єктів, що не може бути виправданим з погляду прагнення до єдиної стандартизованої форми розуміння і використання їх у юридичному обігу. Можливо, корисним буде впровадження до фундаментальної юриспруденції терміна,

що стане синонімічним до «спеціального» суб'єкта, наприклад, «відділений» (за показником відокремленості майна) чи якісь інші варіанти.

Характеристика «обов'язкових» і «допоміжних» суб'єктів виникає у зв'язку з розумінням забезпечувальних правових відносин. Забезпечувальні правовідносини мають владний характер, тому що пов'язані з необхідністю застосування влади. Владні відносини характеризуються наявністю спеціального владного суб'єкта, здатного підкоряти інших суб'єктів своїй волі. Суб'єкти забезпечувальних правовідносин поділяються на обов'язкові та допоміжні. До обов'язкового відноситься комплексний суб'єкт. Це носій владних повноважень, що володіє правом і обов'язком зробити правовий вплив шляхом застосування санкції правової норми. Цей суб'єкт має забезпечувальну компетенцію, сюди можуть бути віднесені державні органи, посадові особи тощо. Але необхідно відзначити, що держава в цілому не може бути суб'єктом забезпечувальних правовідносин. Другий суб'єкт забезпечувальних правовідносин – це особа або орган, до якого застосовуються юридичні санкції. Вони мають права і несуть обов'язки. Допоміжний суб'єкт забезпечувальних правовідносин – особи або організації, що лише здійснюють допомогу обов'язковим суб'єктам у розвитку забезпечувальних правовідносин [7, с. 41].

В юридичній літературі склалася ситуація, коли одночасно вживаються терміни «спеціальний суб'єкт», «обов'язковий суб'єкт», «лідируючий суб'єкт», «комплексний суб'єкт», «допоміжний суб'єкт», «особливий суб'єкт», але ці поняття не є синонімічними. Очевидно, що в юриспруденції не сформувалося єдиної думки щодо стандарту вживання цієї термінології. Тому часто ці різновиди суб'єктів плутають між собою, поширюють частини значення одного на зміст іншого, підмінюють види.

Порівняльний аналіз видів суб'єктів правовідносин з відокремленою правосуб'єктністю, та розкриття змісту відмінних елементів, зазначених різновидів суб'єктів правових відносин, призводить до виявлення у них таких закономірностей:

1. Ознаки, що характеризують суб'єкта як спеціального, з одного боку, є додатковими, оскільки доповнюють загальне поняття. З другого боку – вони є обмежувальними, адже обмежують коло осіб, які відносяться до спеціального суб'єкта; поняття «спеціальний суб'єкт» вживається як до фізичних, так і юридичних осіб; поняття «спеціальний суб'єкт» вживається як до індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Під спеціальним суб'єктом у галузевому законодавстві найчастіше розуміється посадова особа, наділена владними повноваженнями.

2. Кримінально-правове розуміння «спеціального суб'єкта» орієнтоване, насамперед, на формування засад відмінної від інших суб'єктів деліктоздатності. Поширеним є застосування терміна «спеціальний суб'єкт» на такий різновид сторони правових відносин як колективний суб'єкт у вигляді державного органу чи комерційної організації. Критеріями їх «специфічності» виступають державно-владні повноваження або наявність права здійснювати професійну підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку.

3. Практика вживання терміна «спеціальний суб'єкт» чи «суб'єкт зі спеціальною правосуб'єктністю» застосовується теорією держави і права; з погляду прагнення до єдиної «стандартизованої» форми розуміння і використання в юридичному обігу професійних термінів і, зокрема, категорії «спеціальний суб'єкт», не може бути виправданим його вживання однакове як стосовно індивідуальних, так і колективних суб'єктів, фізичних та юридичних осіб. Нераціонально і нелогічно ставити в один термінологічний ланцюг «рецидивістів», «посадових осіб» і «вагітних жінок».

4. Доцільним, на наш погляд, вбачається використання у фундаментальній юриспруденції поняття, що стане відмінним від «спеціального суб'єкта», наприклад, «окремий», «особливий» чи інші варіанти; визначення «обов'язкового суб'єкта» або «комплексного суб'єкта» формується переважно на умовах наявності державно-владних повноважень у такої сторони правових відносин. Таким суб’єктам може приписуватись якість «лідируючого суб'єкта», суб'єкта, виконуючого свої функції в «чужому» інтересі, з метою оптимального вирішення юридичної справи, що розглядається.

1.Городов О.А. Информационное право: учебник. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. 256 с.

2.Графский В.Г. Всеобщая история государства и права: учебник для вузов. М. : Издательство НОРМА, 2003 . 740 с.

3.Григонис Э.П. Теория государства и права. СПб.: Питер, 2002. 320 с.

4.Джужа О. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: деякі проблеми. Право України. 2006. № 6. С.79-81.

5.Егоров С.Н. Аксиоматические основы теории права. СПб.: Лексикон, 2001. 272 с.

6.Жуковська О. Право на свободу слова та інформації в українському законодавстві та судовій практиці (деякі аспекти проблеми). Свобода інформації та право на приватність в Україні. Т. 1: Доступ до інформації: hic et nunc!. Харків: Фоліо, 2004. 212 с.

7.Журналист в поисках информации отв. ред. А. Симонов. М.: Галерея, 2000. 112 с.

Костюкевич Каріна Сергіївна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Корнелюк Юлія Ігорівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

Кожна держава має своєрідну систему права, в загальних рисах вони можуть бути схожими проте якщо розглянути це питання детальніше ми побачимо низку особливостей, що різнять їх між собою. В даній роботі ми розглянемо питання складової системи права, а саме її джерела, на основі яких вона будується та функціонує. Ми б хотіли поговорити не про інститут системи джерел в загальному плані, а саме на прикладі мусульманського права. Дане питання має неабияке значення, адже воно не повністю розкрите науковцями.

Система джерел являє перш за все класифікацію джерел, які становлять основу тої чи іншої системи права, виступають основоположними причинами її формування та розвитку у відповідності до потреб в певний період існування суспільства. Класифікація та систематизація джерел права дає змогу нам виявити шляхи їх розвитку, та визначити способи за якими вони укладаються у логічно завершену систему права [1, с. 45].

Цікавим є те, що кожна система джерел в різних державах відрізняється в певних аспектах, як: історичних, технологічних, територіальних, релігійних та інших. Проте, джерела є також спільними як наприклад міжнародні договори укладені між державами Європейського союзу, чи успадковані інститути права державами, що вийшли з пострадянського простору.

З цього прикладу ми бачимо, що певні держави мають спільні джерела права і їх правові системи відповідно мають більше спільних рис. Тобто для таких держав стає легше налагодити відносини у зв’язку з спільністю джерел права, які вони використовують.[2, с.78]

Мусульманське право від двох наведених прикладів відрізняється особливістю тим, що воно побудоване на релігійних нормах. Вони визначають основоположні засади на яких будуються відносини у

середовищі мусульман так і мусульманської країни в цілому [2, с.80]. Особливість дотримання норм зазначених у релігії дає можливість об'єднуватись нації, гуртуватись довкола спільної для них всіх риси, а саме релігійному спрямуванні.

У складі мусульманського права виділяють дві групи взаємозалежних норм:

1) юридичні розпорядження Корану і суни — збірник юридично значущих переказів про вчинки, висловлення і мовчанку пророка Магомета.

2) норми, сформульовані мусульмансько-правовою доктриною на основі «раціональних» джерел — одностайної думки найавторитетніших правознавців («іджма»), умовиводи за аналогією («кмяс»). Основними нормами вважаються норми першої групи, особливо ті, що записані в Корані.[3, 112с.]

Як нам відомо релігія має великий вплив на думку віруючих людей, по-суті вона закладає основи моральних цінностей, яких людина дотримується протягом життя. Коли релігійна норма вливається в систему джерел права або є взагалі основою, це стає цікавою особливістю такої системи, адже для цього необхідні такі чинники як однодумство, наявність великої більшості, що підтримує дану релігію.

Чому мусульманське право базується на основі норм шаріату? Відповідь: тому що протягом історії, мусульманська віра не мала переслідування з боку держави, тобто історично так склалось, що вона навпаки мала постійну підтримку з боку держави і державна влада підлаштовувала свою діяльність відповідно до принципів зазначених у священній для мусульман книзі – Корані. Віра відігравала об'єднуючим фактором для людей, виступала для них цінністю, яку потрібно оберігати і відповідно жити згідно визначених нею приписів.

Розглянемо послідовно кожне із стародавніх джерел мусульманського права [4, 37-38с.].

1. Коран — священна книга мусульман і перше за значенням джерело мусульманського права, як й усієї мусульманської цивілізації. Його не можна вважати систематизованим юридичним документом. Лише незначна частина Корану стосується питань правових взаємовідносин мусульман, а також інших віруючих. Більшість положень присвячено питанням релігії та ісламської моральності. Серед норм, що регулюють взаємостосунки людей, Коран містить загальні положення, які мають форму абстрагованих релігійно-моральних орієнтирів, що надають простору для тлумачення.

Невелика кількість конкретних правил поведінки виникла здебільшого при розв'язанні пророком конкретних конфліктів, оцінці ним конкретних фактів або при відповіді на поставлені йому запитання. Приклади, що наведені в Корані є найбільш розповсюдженими, тобто людина з такими ситуаціями стикається часто у своєму житті, отже перебрати ці правила за якими вирішуються дані суперечки є неабияк доцільно. Коран відкриває для правової системи мусульманського права, загальні принципи побудови суспільства, але все рівно залишається не тільки загальний але й релігійний підтекст [5, 197с.]

2. Суна — свого роду тлумачення Корану в перші десятиріччя після смерті пророка Магомета. Суна укладалася протягом кількох століть (із VII по IX) і мала на меті викласти приклади з життя Магомета для керівництва віруючими своїх дій. Як і Коран, суна містить мало норм юридичного характеру, в ній домінують морально-релігійні положення. Так само, як і Коран, переважна частина нормативних розпоряджень суни не містить широких принципів-узагальнень, а складається із конкретних казусів-випадків із життя Магомета [6, 65с.]

Суна за своїм призначенням виступає більш вужчим джерелом права, її застосування доречне до певних інститутів права, відповідно до визначених у ній ситуацій чи змодельованих прикладів. Виступає другим у списку по важливості джерелом права і відіграє важливу роль у формуванні засад системи права.

3. Іджма - загальна (єдина) думка авторитетних правознавців ісламу, виражається як суб’єктивна думка, що несе важливість і сенс для мусульман. Їх думка є шанованою і вважається більш ніж дорадчою при вирішенні суспільно-важливих питань.

Іджма має три ступені:

1) Незаперечна Іджма. Кожен з муджтахідів ясно висловлює свою згоду з висунутим судженням. Якщо хоча б один з муджтахідів заявить про свою незгоду, Іджма не рахується прийнятою.

2) Мовчазна іджма. Почувши висунуте одним з муджтахідів судження, всі інші муджтахіди мовчки приймають його і не висловлюють свою незгоду з цього приводу.

3) Іджма, по якій з одного боку є загальна згода, але з іншого боку є розбіжності. Наприклад, є загальна згода з питання про те, що дід помер є його спадкоємцем, але є розбіжності з приводу його частки [6, 69с.].

4. Кияс — рішення за аналогією. Правила застосування до нових схожих випадків розпоряджень, установлених Кораном, суною або

іджмою, причому іджма має більше значення, ніж інші джерела [7]. Судження за аналогією - це засіб пояснення випадків протягом життя пророка, його висловлених думок або мовчанки, які можна застосувати до вирішення знову виникаючих конкретних ситуацій. Звідси ми бачимо, що мусульманське право базується на авторитеті.

Шаріат у власному розумінні - релігійне явище, в якому місце мають лише окремі сліди правового початку. Мусульманське право, на відміну від нього, переважно правовий феномен, хоча і одягнений часом в релігійну оболонку і орієнтований на релігійне правосвідомість [3, с. 17]

Мусульманське право – це своєрідна релігійно-правова доктрина, яка сформувалася протягом тринадцяти століть існування ісламської релігії. Ця доктрина виступає складовою частиною соціально-релігійного світогляду – ісламу, і характеризується своєрідним підходом до розуміння правової норми та правової системи взагалі, оскільки нерозривно пов'язана з релігійною догмою [8, 93с.].

Релігійна догма виступає орієнтиром не тільки для простої людини а й для нації в цілому, тобто політична влада також опирається на ці догми і формує напрямок своєї діяльності так, щоб не порушувати зазначені вищі правила поведінки.

Не варто забувати, що мусульманське право не є частиною національного права, воно не входить в його складову та являє собою особливий вид права, що базується на основі мусульманського релігійного спрямування. Тобто, національне право країн в яких мусульманство є основною релігією, а також входить до системи джерел, не є однаковим зважаючи на відмінності культури та історичного розвитку. Як приклад національне право Туреччини відрізняється від національного права Сирії чи Ірану. Їхні національні системи можуть бути схожі але ніяк не поєднуються в одне поняття з мусульманським правом.

На даний час національне право модернізується приймаючи все більше норм та інститутів характерних для держав романо-германської правової сім'ї. Також, важливим є прийняття міжнародних договорів, що утверджують принципи та стандарти на загальному рівні для всіх держав учасниць. Не можемо сказати, що мусульманське право і його джерела відходять на задній план вони надалі залишаються головним фундаментом на якому базується національне право різних мусульманських держав. Процес входження мусульманських держав зважаючи на їх історично зумовлену відокремленість є хорошим показником для світової політики загалом.

1.Скакун О.Ф. Теория государства и права, учебник. Х: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
2.Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн., Навч.посібник, К.: Центр учбової літератури, 2008, 730 с.
3.Орленко В. І.. Історія держави і права зарубіжних країн., Посібник, К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В. 2008, 244 с.
4.Легка О. В. Джерела мусульманського права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Дніпро, 2015, №6, 37-43с.
5.Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник, К.: Кондор, 2006, 404 с.
6.Сюкияйнен Л.Р. Шариат и мусульманско-правовая культура. – М. 2009, 251с.
7.Леже Р. Великі правові системи сучасності: порівняльно-правовий підхід, М.: Волтерс Клувер, 2010, 592 с.
8.Кнапп В. Великі системи права в сучасному світі. Мусульманське право. М., 2000, 404с.

Лаганяк Надія Ярославівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЧНИХ ЗАКОНІВ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА

Головною проблемою сьогодення є якість нашого законодавства. Вона доповнюється проблемою реалізації законів та інших нормативних актів. Нині відбувається інтенсивний процес реформування та творення законодавства України, це складний та тривалий процес, який потребує напруженої праці та знань. Очевидним є те, що поряд із безумовними досягненнями залишається багато невирішених державотворчих і правових проблем, які вимагають термінового законодавчого розв’язання.

Зазначимо, що законодавство це система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини. Є головним засобом реалізації функцій законодавчої влади. В Україні цей термін вживається у кількох значеннях: 1) система законів України формуються Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади. Головною, визначальною складовою цієї системи є Конституція України. Всі інші закони приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ст. 8 Конституції).

Складовою законодавства є і міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України шляхом прийняття закону про ратифікацію відповідного договору (ст. 9 Конституції); 2) у широкому значенні система законів та інших нормативно правових актів, що приймаються Верховною Радою України та вищими органами виконавчої влади: постанови Верховної Ради, укази Президента України, постанови і декрети Кабінету Міністрів України. Ці акти розвивають, конкретизують відповідні закони і за діючою в Україні доктриною не повинні їм суперечити. Юридична сила нормативних актів визначається компетенцією державного органу, який приймає відповідний акт. Складовою законодавства у цьому розумінні є і міжнародні договори ратифіковані законом чи постановою Верховної Ради України. Поняття «законодавство» у широкому значенні використовується при здійсненні його систематизації та в деяких інших випадках. Саме так витлумачив термін «законодавство», вжитий у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України, Конституційний Суд України своїм рішенням від 9 липня 1998 р.; 3) у найширшому значенні – система законів і постанов Верховної Ради України, указів Президента України, постанов, декретів і розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також нормативних актів міністерств і відомств, місцевих рад та місцевих державних адміністрацій. До законодавства у цьому тлумаченні належать також Конституція Автономної Республіки Крим, акти Верховної Ради і постанови Кабінету Міністрів Автономної Республіки Крим, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4].

Система законодавства (англ. system of legislation) – цілісна та взаємоузгоджена сукупність законодавчих актів, в яких окремі нормативні приписи розподілені в залежності від предмета регулювання на галузі та інститути законодавства. Система законодавства – багатогранне суб'єктивно-об'єктивне утворення зі складною структурою. Основна роль в ній належить нормативним актам, а також їх структурним підрозділам. Вони дозволяють групувати окремі розділи, статті, пункти нормативних актів в залежності від змісту в них норм права в різні більш стійкі формування – інститути законодавства. Стаття закону тут виступає зовнішньою формою вираження правового змісту, який сконцентрований у правовому приписі.

Категорія «система законодавства» – одна з найбільш розповсюджених у правовій науці та практиці, є елементом правової системи і сама має структурну будову. Однак, використовуючи поняття

системи стосовно характеристики законодавства України, важливо виразити в ньому специфічні риси і якості законодавства як визначеного цілісного утворення, якому в правовій системі відведена принципова роль. З багатьох визначень категорії системи можна запозичити те його розуміння, в якому вона характеризується як сукупність компонентів, взаємодія взаємозумовленість яких формують нові інтегративні якості, не властиві даним компонентам окремо [5, с 22]. Тобто, в характеристиці системи законодавства відображаються два взаємопов'язаних аспекти – статичний (постійний) і динамічний (гнучкість компонентів системи законодавства, їх взаємозумовленість і взаємозв'язок з органами, що приймають, відносинами які вони регулюють). Отже, головне в характеристиці системи законодавства – це властива їй структура, що являє собою засіб зв'язку між компонентами, які створюють таку систему [5].

Розрізняють три основні види структурної організації законодавства: галузеву структуру, субординаційну і федеративну.

1. Галузева (горизонтальна) – нормативно-правовий акт, галузевий інститут, підгалузь, галузь, правовий комплекс (комплексна галузь). Відображає предмет правового регулювання. Ділення законодавчих актів по предмету регулювання: конституційне законодавство, цивільне законодавство та ін.

2. Ієрархічна, субординаційна (вертикальна) зумовлена різною юридичною силою нормативно-правових актів.

3. Федеративна розглядається як організаційний принцип, що виходить із федеративної форми державного устрою, який передбачає наявність двох основних рівнів законодавства – федеративного (загальнодержавного) та законодавства суб'єктів федерації [3].

Сучасними українськими дослідниками правова держава за соціально-змістовними ознаками позначається як держава, у суспільному і державному житті якої панують закони, що закріплюють основні права громадян, виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому основні загальнолюдські цінності та ідеали. Урегулювання відносин між особою і державою здійснюється за принципом «Особі дозволено чинити все те, що прямо не заборонено законом», встановлена взаємна відповідальність особи і держави, громадяни повинні бути обізнані з життєво важливими юридичними законами та вміти використовувати їх □1, с. 6-7□.

Закони як акти, що мають найвищу юридичну силу, відрізняються не тільки від інших нормативно-правових актів, але і самі є неоднорідними. Всі закони, ми пропонуємо, поділити на такі види: Конституція, конституційні, органічні, звичайні та надзвичайні закони.

В.М. Шаповал зазначав, що термін конституційний закон (акт) не має однозначного тлумачення та визначення. Цей термін іноді вживається для позначення конституції, хоча «з огляду на усталену теорію конституціоналізму для таких цілей йому бракує точності». І далі автор продовжує: в Україні правової форми конституційного закону не існує, хоча спроба її запровадження передувала прийняттю Конституційного Договору [3, с. 28].

Конституційні закони – це органічно поєднані з Основним Законом нормативні акти, які приймаються в порядку, передбаченому розділом XIII Конституції України, або якими вносяться зміни до Конституції. На наш погляд, основна ознака конституційних законів є те що вони вносять зміни та доповнення до Конституції України. Не можна визначати конституційні закони як такі, що конкретизують положення Основного Закону, оскільки це є функція інших законів. Тільки закони, що вносять до неї зміни, визначаються як конституційні закони.

Конституційними ж законами їх можна визнати хоча б тому, що вони покликані докладно регламентувати питання самої Конституції, шляхом внесення до неї змін та доповнень. У сукупності конституційні закони складатимуть те, що можна позначити терміном «конституційне законодавство».

На відмінно від конституційних законів України, органічні закони деталізують та конкретизують норми Конституцію, а не змінюють її та приймаються абсолютною більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

За загальним правилом, всі нормативно-правові акти повинні відповідати основному закону, покликані розвивати його зміст й забезпечувати ефективне застосування. Але, органічним вважається закон, тільки в тому випадку коли він закріплює порядок утворення і функціонування органів держави або суспільства.

Органічний закон в Україні – це прийнятий законодавчим органом (або шляхом референдуму) нормативно-правовий акт, що деталізує норми Конституції та закріплює порядок утворення і функціонування органів держави, органів місцевого самоврядування та органів об’єднань громадян.

Згідно проведеного нами анкетування, щодо дослідження місця і ролі органічних законів у правовій системі України, серед опитаних поширена думка, що органічні закони прийнято визначати як такі, що конкретизують найважливіші положення конституції та закріплюють порядок утворення та функціонування органів держави.

Виділення органічних законів в окремий вид закону має суттєве державно-правове значення. Конституція не в змозі детально регламентувати всі інститути, що згадуються в ній. Виникає потреба в законах, що розвивають відповідні положення основного закону. Особливий характер даних законів обумовлений тим, що вони випливають з тексту конституції.

Сучасне поняття звичайного закону як формального закону насамперед пов'язане з «народним представництвом», з результатами діяльності парламенту як органу законодавчої влади. Тим самим формальний закон визнається актом органу законодавчої влади, а з урахуванням можливостей його прийняття або затвердження референдумом – актом законодавчої влади.

Формування й існування правової держави в будь-якій країні припускає встановлення не тільки формального, але і реального панування закону у всіх сферах життя суспільства, розширення сфери його прямого, безпосереднього впливу на суспільні відносини. Зрозуміло, було б спрощенням думати, що в умовах правової чи будь-якої іншої держави можна взагалі обійтися без звичайних законів.

Предмет правового регулювання органічних законів якісно відрізняється від предмету правового регулювання звичайних законів своєю вищою політичною важливістю та фундаментальністю, оскільки вони стосуються основних умов політичного існування усього суспільства. Саме цим перш за все пояснюється відносна стабільність конституцій, які не є продуктом повсякденної нормовстановлюючої діяльності. Тому, органічні та звичайні закони необхідно розглядати окремо.

В деяких країнах органічні закони мають підвищену юридичну силу та приймаються в особливому порядку. Звичайні закони - закони, які видаються в порядку звичайної процедури [2, с. 264-265].

Саме тому визначення сутності органічних законів, має не тільки науково-пізнавальний інтерес, а й велике прикладне значення.

1.Дутка Г.І. Закон у системі нормативно-правових актів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень». К., 2003. 18 с.

2.Загальна теорія держави та права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2002. 432 с.

3.Зайчук О.В. Правові системи сучасності та тенденції їх розвитку. Право України, 2002. № 11. С. 26-29.

4.Теорія держави та права. Академічний курс : підручник. Зайчук О.В., Заєць А.П., Журавський В.С., Копиленко О.Л., Оніщенко Н.М. К.: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

5.Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. К.: Юрінком Інтер: Салком, 2005. 560 с.

Левицька Оксана Володимирівна –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДНІСТЬ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ГЛОБАЛЬНИМ КРИТЕРІЯМ СВОБОДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

Найбільш серйозною перешкодою для радикального, широкомасштабного, системного проведення медичної реформи є конституційна норма в статті 49, яка значно застаріла і здебільшого відповідає принципам і цінностям старої радянської системи охорони здоров’я, які ґрунтуються на розумінні безоплатності медицини. Щоб глибше розуміти цю проблему, необхідно послатися на 49 статтю Конституції України [1]. Ця стаття проголошує, що: кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм; держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності.

Вразливість даної статті, для реформаторів, полягає у наступному:

По-перше, неможливо узаконити норму про співоплату на вторинному рівні надання послуг. Ця норма не знайшла відображення в законодавстві, яке визначає порядок фінансування надання медичних послуг.

По-друге, може виявитися, з точки зору цієї норми, не конституційним запровадження обов'язкового медичного страхування, оскільки воно передбачає оплату страхового внеску у розмірі 10-12 % від заробітньої плати. А без запровадження обов'язкового соціального страхування неможливо належним чином забезпечити фінансування медичної галузі.

По-третє, конституційна норма порушує принцип рівності форм власності, оскільки у приватних медичних закладах функціонують ринкові механізми надання медичних послуг.

По-четверте, стаття забороняє скорочення комунальних державних медичних закладів, що унеможливлює інвестування у їхню модернізацію. Споруди цих медичних закладів побудовані за радянськими будівельними стандартами і на сьогодні є непридатними для розміщення нового медичного обладнання. Наприклад, замість трьох існуючих поліклінік можна збудувати одну сучасну, а для цього потрібні інвестори під фінансові зобов'язання державної або місцевої влади.

В Україні хоч система eHealth отримала законодавчий статус і її окремі елементи запроваджено у медичну практику, однак поки що за два роки зроблено дуже мало для забезпечення функціонування цієї системи. На сьогодні у системі eHealth зареєструвалися 25 тисяч лікарів сімейної медицини і 1 279 медзакладів. А 27,7 млн пацієнтів обрали лікарів, яким довіряють, і підписали декларації в електронній системі.

Однак залишаються не вирішеними питання про електронну реєстрацію пацієнтів, електронні медичні картки, електронні рецепти, електронна фіксація порядку участі пацієнтів у державних регіональних програмах медичного обслуговування [4].

Сьогодні в Україні відсутній електронний реєстр ліків з доведеною ефективністю, що сприяє тінізації фармацевтичному ринку, а також тінізації стосунків між лікарем і пацієнтом, в рамках яких лікар зацікавлений виписувати, за відповідні бонуси від аптеки, рецепти на неефективні ліки.

Однією з прогалин, на шляху пройдешня медичної реформи є відсутність законодавчого регулювання використання у лікарській практиці нових міжнародних клінічних протоколів, як найважливішого засобу доказової медицини в нашій країні. 28 квітня 2017 набув чинності Наказ МОЗ України № 1422 від 29 грудня 2016 р., який дозволяє українським лікарям використовувати у своїй роботі міжнародні клінічні протоколи. Уже більше року українські лікарі можуть впроваджувати у своїй роботі ефективні методи діагностики та лікування. Завдяки активній

співпраці Міністерства охорони здоров'я та Міністерства юстиції України та юридичній підтримці Офісу вдалося частково врегулювати питання впровадження міжнародних клінічних протоколів в Україні стало реальністю. Підписання Наказу, який дозволяє закладам охорони здоров'я використовувати у своїй роботі міжнародні клінічні протоколи, це дійсно важливий крок на шляху реформування системи охорони здоров'я України.

Наразі МОЗ України працює над перекладом доказових клінічних протоколів. У першу чергу будуть перекладені протоколи з найбільш актуальних захворювань і станів, що зустрічаються на первинній ланці [5]. Порядок запровадження міжнародних клінічних протоколів має стати нормою закону. Це буде стимулювати потребу у підвищені професійного рівня лікарів та медсестер, за умови, якщо в законодавстві буде прописаний чіткий механізм відповідальності за не дотримання даних протоколів [4].

Клінічні протоколи на засадах доказової медицини – це перш за все чіткий алгоритм дій для практикуючих лікарів. Впровадження міжнародних протоколів сприяє узгодженості надання медичної допомоги пацієнтам на усіх рівнях, а також гарантує, що кожен пацієнт отримає високий рівень надання медичної допомоги. Повноцінне запровадження міжнародних клінічних протоколів можливо лише тоді, коли будуть розроблені всі тарифи медичних послуг і медичні заклади будуть оснащені сучасним устаткуванням [6].

Питання юридичного забезпечення медичної діяльності в Україні останнім часом набувають особливої актуальності. Це передусім пов’язано з активним розвитком приватної медичної практики, використанням новітніх досягнень медичної науки (трансплантологія, репродуктивні технології, клонування), удосконаленням управлінської діяльності в галузі охорони здоров’я [2].

На шляху створення якісної нормативно-правової бази в галузі охорони здоров’я України трапляється чимало перепон і труднощів: недостатньо виражена державна політика у сфері охорони здоров’я громадян, у тому числі її законодавчого забезпечення; відсутність науково обґрунтованої стратегії законодавчої діяльності у сфері охорони здоров’я; низька законотворча активність суб’єктів законодавчої ініціативи; відсутність спеціалістів, які б мали необхідний обсяг знань як у сфері юриспруденції, так і в медицині; неконсолідованість діяльності представників правової і медичної науки; недостатнє використання позитивного досвіду в регулюванні охорони здоров’я за кордоном; правова

база охорони здоров'я є дуже нечіткою, нерідко зустрічаються законодавчі колізії і ситуації, коли норми різних актів, що регламентують у тій чи іншій мірі охорону здоров'я, суперечать один одному; надмірна розпорошеність норм, що стосується охорони здоров'я, по всьому українському законодавству [6].

Підсумовуючи сказане можна висловити пропозиції, які стосуються вдосконалення інституційної бази трансформації системи охорони здоров'я, що полягає у необхідності ухвалення ряду законодавчих актів щодо закріплення: змін до Конституції України, які б забезпечили гарантії доступу українського народу до якісної та справедливої системи охорони здоров'я в рамках обов'язкового та добровільного медичного страхування, а також бюджетного фінансування для вразливих категорій населення;в повному обсязі е- HEALTH до 20 року; електронного реєстру ліків з доведеною ефективністю; розмежування компетенції між державою та об'єднаними територіальними громадами щодо фінансування ПМД та розбудови медичних закладів; спрощеного порядку реєстрації лікарських препаратів, які виробляються у високорозвинутих країнах; оприлюднення тарифів на медичні послуги на рівні вторинної спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги; міжнародних клінічних протоколів в обов'язковому порядку як сучасних стандартів діагностики та лікування; в повному обсязі Єдиного державного кваліфікаційного іспиту і відповідно до цього узгодження навчальних планів та навчальних програм із змістом цих тестів; обов'язкового та добровільного медичного страхування для забезпечення диференційованого підходу до оплати медичних послуг серед різних категорій населення; змін до патентного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, які б унеможливлювали пролонгацію патенту, якщо його термін дії закінчився для фірми – виробника (це б забезпечило доступ хворих до генериків, які в декілька раз дешевші ніж препарати – оригінали); заборонити рекламу ліків; юридичного статусу стратегії медичної освіти.

Таким чином, щоб усунути названі бар'єри на шляху радикальної трансформації системи охорони здоров'я України необхідно ухвалити ще ряд законодавчих актів, які будуть позитивно впливати на якість надання медичних послуг і здешевлення ліків та медичного устаткування.

1.Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР / Верховна рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996, стаття 49.

2.Любінець О.В. Медичне право та законодавство про охорону здоров'я – базис програмно-цільового планування в охороні здоров'я // Вісн. соц. гігієни та орг. охорони здоров'я України. 2004. № 4. С. 75–79.

3.МОЗ України запускає онлайн-платформу з протоколами на засадах доказової медицини. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/moz-ukrayini-zapuskaye-onlajn-platformu-z-protokolami-na-zasadah-dokazovoyi-medicini

4.Наказ МОЗ України № 1422 від 29.12.2016. «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 року № 751». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-17

5.Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення. Закон України № 2168-VIII від 19.10.2017 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-

6.Солонина Э. Ліки для українців: 14 мільярдів гривень – на «фуфломіцини». URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29460348.html

Макашутін Ілля Володимирович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Коваль Ігор Мирославович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Найсуттєвішою політичною та юридичною умовою існування держави як територіальної організації населення є її суверенітет. В останні десятиріччя суверенітет як невід’ємна властивість держави під дією процесів глобалізації та інтеграції зазнає певних трансформацій. Всеосяжний розвиток глобалізації, охоплюючи всі виміри суспільного життя – економічний, політичний, соціокультурний, науково-технологічний, інформаційно-комунікативний, змінює усталений світовий економічний порядок, систему світової політики та характеристики її ключових акторів, якими передусім є держава. Як наслідок не може не зазнати певних перетворень і така властивість інституту державності, як суверенітет, оскільки уявлення про останній, зазнаючи змін, визначають його як своєрідний синдром розвитку людства [4]. Тому сьогодні уявлення про державний суверенітет дещо відрізняються від його розуміння за часів підписання Вестфальських угод 1648 р. Така історична трансформація актуалізує дослідження, присвячені проблемам еволюції теорії і практики державного суверенітету, а також специфіки його реалізації в умовах побудови наднаціональних організацій влади.

Ідея суверенітету походить з давнини [1]. На нашу думку, і в цьому ми погоджуємося з іншими дослідниками, більш обґрунтованим є підхід, згідно з яким заснування категорії «суверенітет», зміцнення відповідного принципу відбувалося в умовах подолання феодальної роздробленості державної влади і централізації численних напів автономних і автономних провінцій і общин. Доки церква виконувала в суспільстві інтегральні і квазідержавні функції, говорити про суверенітет держави було важко. Отже, зазначає О. Бруннер, про суверенітет і державну централізацію можна говорити лише стосовно Нового часу [3]

Основні тези сучасного розуміння суверенітету були обґрунтовані Жаном Боденом. У книзі "Шість книг про республіку" (1576 рік) він проаналізував сутність держави через поняття "суверенітет". На думку Ж. Бодена, суверенітет – це "абсолютна і постійна влада", "найвища влада веліти" [2]. Вона єдина, неподільна й не обмежена будь-чим. Він твердив, що джерелом державного суверенітету є народ. Боден робить висновок, що верховну і постійну владу над громадянами з правом життя і смерті народ може передати одному з громадян без будь–яких обмежень так само, як це може зробити власник, що хоче когось обдарувати [2]. Типологію державного ладу Боден встановлює залежно від того, хто в державі є "утримувачем суверенності" [5]. Без перебільшеня Ж. Бодена, що розробив ідею державного суверенітету, можна назвати також одним із засновників ідеї національної держави. На його думку, територіальна національна держава є тим центром зосередження могутності й влади, який не обмежений ні у своїй владі, ні у своїх функціях, ані у часі [2].

Концепція суверенітету, що за чотири століття поступово набула більш- менш усталеного змісту, в епоху Новітнього часу знову викликала гострі дискусії з приводу питання про сутність і межі державного суверенітету. Особливої актуальності вони набули в останні десятиліття, коли у зв'язку зі створенням Євросоюзу місце і роль держави як головного суб'єкта влади і носія суверенітету зазнали переоцінки та перегляду у дослідженях багатьох правознавців і політологів. З цього приводу слід зазначити, що не правильно стверджувати, що існує нагальна потреба в розробці нової теорії державного суверенітету або відмова від нього взагалі, точніше буде сказати, що існує потреба в оновленні існуючої теорії з метою приведення її у відповідність до нових реалій.

Специфіка сучасної ситуації щодо реалізації державного суверенітету обумовлена значним збільшенням кількості суб'єктів світової політики внаслідок інтенсивного розвитку процесів глобалізації та

інтернаціоналізації, що призводить до посилення економічної та політичної інтеграції, створення числених міждержавних і міжнародних неурядових організацій. Кількісні та якісні зміни у міждержавних відносинах за умов глобалізації, а також сегментація світової спільноти на державні та недержавні суб'єкти надають актуальності проблемі уточнення ролі і статусу держави у міжнародних відносинах. Окрім того, що на сучасному етапі розвитку держава втратила роль єдиного гравця на світовій арені, її ще фактично все частіше намагаються позбавити ролі провідного суб'єкта такі потужні міждержавні організації, як ООН, ЄС, ВТО, НАТО тощо. Починаючи з другої половини XX ст. до сфери міжнародних відносин все активніше долучаються міжнародні організації, транснаціональні корпорації, великі міста, транскордонні регіони, етнічні меншини, професійні асоціації, соціальні рухи, правозахисні організації тощо. Як наслідок у сучасній глобалізованій світовій політиці можливості держави здійснювати контроль за міжнародною політикою обмежуються, а отже, послаблюються й можливості виключно самостійно реалізовувати свої суверенні права.

Очевидно, що існують два способи обмеження права реалізації суверенітету: добровільний (тобто самообмеження) і примусовий. Самообмеження в реалізації окремих суверенних прав має місце, наприклад, тоді, коли декілька держав об'єднуються в союз, делегуючи право реалізації чітко визначених у договорі суверених прав наднаціональним органам влади. Далі всіх у цьому напрямку пішли країни Європи, утворивши ЄС як інтеграційне об'єднання, в якому вони узгоджено і за участю інститутів Союзу здійснють переважну більшість функцій держави.

Примусове обмеження суверенітету відбувається у тих випадках, коли міжнародна організація, держава або группа держав, застосовуючи силу, втручається у справи іншої держави з метою врегулювання її внутрішніх конфліктів. Втручання відбувається без згоди держави з санкції міжнародного співтовариства або без неї. Примусове обмеження суверенітету має тимчасовий характер і триває доти, доки внутрішні конфлікти не будуть врегульовані або іноземні війська не залишать територію держави внаслідок інших причин. Отже, у випадку примусового обмеження суверенітету, коли це здійснюється з санкції ООН, проявляються елементи наднаціональності, які присутні у механізмі діяльності деяких спеціалізованих установ ООН.

1. Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі : теоретичні засади. І. А. Грицяк; Нац. акад. держ. управління при Президентові України. К. : Вид-во НАДУ, 2005. 236 с.

2. Дайнеко А.Е. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты. А.Е. Дайнеко, Г. В. Забавский, А. Е. Дайнеко (науч. ред.). М. : Изд-во деловой и учеб. лит., 2004. 336 с.

3. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна: монографія. В.В. Копійка. К. : Юрид. думка, 2005. 448 с.

4. Лук'янов Д.В. Національна правова система України серед сімей правових систем сучасності. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 6 т. Х. : Право, 2008. Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. С. 705–724.

5. Моисеев А.А. Соотношение суверенитета и надгосударственности в современном международном праве (в контексте глобализации) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10. А.А. Моисеев. М., 2007. 46 с.

Парута Олена Володимирівна –
к.ю.н.,
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО КОНФОРМІЗМУ В ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Існування відмінних і водночас науково обґрунтованих підходів до дослідження, породжує на перший погляд непримиримі протиріччя у формулюванні загального визначення поняття «конформізм». Конформізм у науковій літературі описано через різні, часто навіть суперечливі ознаки як-от: співучасть – пристосуванство, підпорядкування; згода – угодництво; засада продуктивної діяльності людини – деструктивна сила суспільства; приєднання – некритичне прийняття пануючої думки і стандартів, стереотипів, пропагандистських кліше та ін. Терміном "конформізм" (від *lat.* conformis) зазвичай позначають пасивне, пристосовницьке прийняття особою готових стандартів у поведінці, безапеляційне засвоєння існуючого стану речей (норм, правил, традицій), безумовну поступливість індивіда перед існуючими авторитетами.

Конформізм — явище багаторівневе і поліструктурне, яке може розглядатися в різних аспектах – психологічному, філософському, правовому, етичному, педагогічному тощо. Конформізм зазвичай

розцінюється як свідчення готовності людини до наслідування, незважаючи на існуючі суперечності чи внутрішнє психологічне неприйняття діючих уставів. Незважаючи на множинність поглядів на сутність конформізму, на його психологічну та соціальну природу, теорія правової соціалізації потребує аналізу його насамперед як композиційного явища, що має вплив на розвиток правової системи.

А. Соловйова, яка досліджувала проблему конформізму як прояву прагнення особи до підкорення у 30-70-х рр. минулого століття, визначає прагнення до свободи цілком природним для кожної людини. Проте на її думку, за первинністю задоволення на першому місці знаходяться фізіологічні та екзистенціальні потреби, в тому числі потреба безпеки людини. Відповідно, коли складаються обставини, за яких особа має обирати між свободою та безпекою, вона зупинялася на останній, оскільки так почувається значно комфортніше. Досить часто, на думку авторки, конформізм, який можна розуміти як пристосування, пасивне прийняття існуючого порядку, пануючих думок особистості, а також відсутність власної позиції, некритичне слідування загальним поглядам, тенденціям, авторитетам, у діяльності людини призводить до панування посередності, рабської психології, а отже, до застою, рутини, загибелі творчих думок та ідей, пошукової активності членів суспільства" [1, с. 44].

Важливою з точки зору оцінки значення правового конформізму для правової соціалізації є думка А. Сотник, яка відносить конформізм до проблеми відчуження людини. Головним фактором відчуження людини від суспільних процесів та здатності впливати на їх перебіг, від власної сутності (в т.ч. кризи ідентичності і духовності особи) А. Сотник називає "масову культуру" як неминучу реальність сучасності, яка головним чином орієнтується не на людину, а на певні безособові установки чи доктрини, що різними способами нав’язуються соціуму. Авторка висловлює побоювання, що сучасна людина все частіше стає об’єктом для маніпуляцій, вказує, що "якщо раніше відчуження людини розглядалося у формі обмеження свободи, відсутності демократії, у низькому рівні життя, гонці озброєнь, то сьогодні з’являються нові прояви відчуження у формі соціальних конфліктів, тероризму, психічних хвороб, криміналізації суспільства, апатії та конформізму". Осмислення даного феномену, на думку дослідниці, відкриває нові аспекти культуротворчого процесу, без яких неможливе формування особистості, котра б могла творити підґрунтя подальшого розвитку незалежної і самобутньої України [2, с. 337, 331].

Дещо іншою є позиція Т. Андрєєвої і П. Давидова, які припускають, що конформна поведінка зазвичай відповідає цілям суспільства та використовує законні засоби їх досягнення (за винятком нонконформістської (делінквентної) поведінки). Однак аномістичне суспільство сприяє появі нової форми девіантної конформістської поведінки – моральноправовий конформізм, який характеризується відсутністю адекватної оцінки правових приписів, цінностей права та моралі [3].

А. Ягудіна вважає, що правовий конформізм доцільно розділити на правомірний і протиправний. Під правомірним конформізмом розуміється поведінка, що відповідає вимогам юридичних норм, однак при якій особа некритично ставиться до права і юридично значущих наслідків власної діяльності, не бажає відстоювати свої принципи чи індивідуальні установки [1, с. 76]. Конформна правомірна поведінка підпорядковується загальній думці, характеризується стійкою залежністю від загальноприйнятих ідеалів, думок та зразків поведінки. Протиправний конформізм авторка визначає як поведінку, яка вимогам юридичних норм не відповідає і має стійку психологічну залежність від думок і моделей поведінки, що поширені у кримінальному середовищі.

"Правовий конформізм як вид деформованої правосвідомості характеризується нечіткістю або взагалі відсутністю правових ціннісних орієнтацій, – вважає О. Проць. У людини немає власних уявлень про цінність права та правові цінності, тому немає і власних установок на правову поведінку, хоча раціональний елемент її правосвідомості може бути сформованим. Людина-конформіст копіює правову поведінку свого найближчого оточення, можливо, навіть не поділяючи мотивів цієї поведінки, не замислюючись над ними (діє як усі)" [5, с. 41]. Правовий конформізм автор визначає як загрозу, адже поведінка людини залежить від поведінки її групи, і якщо в соціальному оточенні переважають негативні правові явища, то правовий конформіст легко схиляється до правопорушень. О. Проць приходить до висновку, що правовий конформізм (у його позитивному різновиді) може бути визнаний соціально корисним явищем тільки за умови перебування конформіста у правослухняному соціальному середовищі.

Отже, конформність як акцентуація характеру особи демонструє бездумне, а часто просто кон’юнктурне підкорення більшості. Конформна поведінка характеризується відсутністю власної позиції домінантності,

безпринципною і некритичною покорою авторитету чи традиції, а за характером відзначається хаотичністю і нестабільністю.

Відсутність критичного мислення, глибокого переконання особи жити у відповідності з чинними правовими нормами часто стає причиною появи тих чи інших проявів девіантної поведінки. Задачею правників є оцінка правового конформізму як ризику правової соціалізації з описом усіх можливих небезпек пристосовницького відношення суб'єкта права до правової реальності. Ми вважаємо, що дослідження правового конформізму, його проявів і причин розвитку у сучасному суспільстві є запорукою внесення важливих коректив у стратегію правової соціалізації населення держави.

1. Соловйова А. С. Проблема конформізму як прояву прагнення особи до підкорення у зарубіжній політичній думці 30-70-х рр. XX століття. Наукові праці. Політичні науки. Вип. 118. Т. 131. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 44-50. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/74055-155137-1-SM.pdf С. 44

2. Сотник А. Роздуми про дегуманізацію сучасної суспільної думки. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Mist_2008_4-5_49.pdf

3. Андрєєва Т. О., Давидов П. Г. Конформізм, соціальна аномія та моральноправовий конформізм, спроби іх модифікації та сутність. URL: http://www.iai.dn.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat41.html

4. Ягудина А.Ю. Классификация видов правового конформизма. Вестник Саратовской государственной юридической академии. № 3 (128). 2019. С. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/klassifikatsiya-vidov-pravovogo-konformizma.pdf

5. Проць О. Є. Поняття і види деформованої правосвідомості : дискусійні питання. Право і суспільство. №2/15. С. 38-43. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Pis_2015_2_9.pdf

Сковронський Дмитро Миколайович –
к.ю.н.,
доцент кафедри теорії,історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВИЛА ПІДГОТОВКИ ВИСТУПУ ЗАХИСНИКА В СУДІ

Підготовка захисної промови – копітка праця, яку здійснює адвокат. Це пов’язано з тим, що діяльність захисника, який виступатиме в суді з промовою, передбачає цілий ряд важливих та необхідних справ, які напряму співвідносяться із підготовкою промови. До початку виступу в суді адвокат повинен відповідально підійти до своєї діяльності на усіх стадіях процесу. Перед підготовкою промови та її виголошенням, адвокат має виконати наступні дії:

1. Побудувати чітку стратегію та тактику захисту.

2. Викликати у клієнта довіру до себе, створити атмосферу взаємоповаги.

3. Психологічно підтримувати свого підзахисного та його близьких.

4. Досконало вивчити матеріали провадження.

5. Повідомити клієнту про можливі варіанти захисної стратегії та озвучити підзахисному правові наслідки конкретної стратегії.

6. Не думати про винуватість свого клієнта, не тиснути на нього та не допитувати про причетність клієнта до скоєного злочину.

Липівська О.А., аналізуючи практичний досвід відомих захисників, зауважує, що певні правила для адвоката під час підготовки до виступу в суді сформулював Р. Мозес. Він стверджував, що захиснику це потрібно для того, аби домогтися виправдання для свого підзахисного. Так, юрист рекомендує, що найкраще – це гідний початок виступу, який дозволить справити позитивне перше враження. Усі мають бути з першого погляду переконані у компетентності та професіоналізмі адвоката. Наступним правилом є заклик виглядати надійною людиною. Це передбачає встановлення довіри між адвокатом та підзахисним, а також й іншими учасниками процесу. Будь-що сказане чи зроблене адвокатом має бути перевагою захисника. Також потрібно підготувати тактику подачі доказів у суді. Адвокат всебічно має вивчити представлені докази та могти представити їх усім учасникам процесу. Водночас юрист радить писати для вух, а не для очей. Тому перед тим, аби щось сказати в суді, варто підготуватися заздалегідь. Окрім того, потрібно звертати увагу на темп, голос, жести та слова. Р. Мозес вважав: потрібно починати з позитиву. Якщо сторона обвинувачення описує вчинене правопорушення і подає все у світлі негативу, тим самим формуючи негативне ставлення до обвинуваченого, то захисник першочергово звертає увагу на позитивні сторони підзахисного, тим самим передбачаючи допомогу своєму клієнту. Ще одне правило вказує на необхідність говорити коротко та по суті. Так, адвокат має представляти тільки основні факти та обставини, які стосуються кримінального провадження. Також адвокат за різних обставин повинен піддавати сумніву висловлене учасниками процесу, протестуючи при цьому, якщо почуте суперечить чинному законодавству. Адвокат також має пам’ятати у процесі виступу, що слухачі найкраще пам’ятають тільки те, що сказане на початку та у кінці. На думку юриста, адвокат має дотримуватися «правила п’ятьох Р», тобто , preparation, produce, practice, present, process, у перекладі з англійського – підготовка, створення,

практика, представлення, процес. Юрист Дж. Морроу порівнював захисну діяльність із архітектурною справою та будівництвом, де кожен етап схожий на будівництво будинку – від вивчення ґрунту, тобто історії підзахисного, до отримання документів на будинок, тобто, судового рішення про долю підзахисного [1, с. 155].

При підготовці до виступу варто сформувати той темп та формат, у якому зручно працювати. Варто подумати про чинники, які можуть завадити ухвалити рішення на користь підзахисного. Кожен власний аргумент потрібно підстрахувати, якщо судді не погодяться із висловлюваннями адвоката у певних позиціях. Аби уникнути непорозумінь, можна поставити себе на місце суддів, і написати ряд запитань, які б вони поставили, і одразу написати приблизні короткі відповіді на них. Потрібно досліджувати усі матеріали, аби потім найкраще володіти справою та гідно пояснювати аргументи. Кожен підготовлений виступ потрібно репетирувати, аби аргументи звучали переконливо, усе в промові було знайоме, щоб не вертатися щоразу до своїх записів. Потрібно якнайкраще запам'ятати вступне слово для встановлення контакту із авдиторією, а також останні пункти виступу – такий прийом допоможе створити ефект запланованої кінцівки, а не думки, яка прийшла запізно, тобто, запізнилася. Назви справ варто називати лише у двох випадках:

1) якщо дія норм права є сумнівною, і захисник намагається переконати суд, що саме його аргументи є вірними;

2) відбувається посилання на справу, і адвокат переконує, що саме цей випадок схожий на справу його підзахисного.

Отже, адвокат має знати матеріали справи, але під час виступу не перелічувати всі факти, тільки якщо це передбачено поставленим запитанням. На інші справи можна посилатися лише у випадку, якщо вони аналогічні з точкою зору захисника, чи схожі з аргументами, які наводяться. Аргументи повинні бути влучними і короткими, бо надмірне цитування чи задовгі тексти втомлять авдиторію і відвернуть увагу учасників процесу від основного змісту промови. Адвокат має знати зміст та значення аргументів, а також їх хронологічний порядок. Якщо сторона обвинувачення починає перекручувати факти, адвокат може вказати на це, але у спосіб, який може допомогти у вирішенні справи на користь захисника та підзахисного. Кінцівка промови має бути сильною та лаконічною [2]. Те, що очікується від суду, адвокат може висловити в одному реченні, і пояснити, чого варте уваги саме рішення захисника. Іноді досягти успішного виступу можна висловлюючи ту основну думку,

яка була сказана у вступі. Якщо адвокат завершить виступ до закінчення відведеного часу, це може вразити присутніх в залі суду. Не варто відповідати на всі аргументи сторони обвинувачення, краще заперечити основні, найбільш потужні, стратегічні. Суд має переконатися в тому, що варто ухвалити рішення на користь сторони захисту. Заперечувати аргументи варто у випадку, якщо вони стосуються безпосередньо інтересів захисника, або у нього є відповідні контраргументи. Потрібно встановити, що є основним для судді, і якнайкраще пояснити причину, чому саме позиція захисту є переконливою, правдивою та чіткою.

1.Липівська О. А. Організаційно-правові засади захисної діяльності адвоката у кримінальному процесі України // Вісник кримінального судочинства. 2016. № 2. С. 152-158.

2.URL: https: //law.duke.edu/students/orgs/mootcourt/tips/

Смірнова Марта Рубенівна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Беліченко Олександра Валентинівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ ФАШИЗМУ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСУПІЛЬСТВА

Історичне виникнення будь-якої політичної ідеології завжди зумовлено низкою суттєвих факторів, таких як поява нових суспільних відносин, поглядів чи ідей, що відбиває настрої та ідеали тих чи інших груп населення за конкретний історично обумовлений період.

Це стосується й фашизму як ідеології, що пропагує категоричні та реакційні ідеї, пов’язані з дискримінацією суспільства, мілітаризацією населення та заперечення прав людини в цілому, що ставить під загрозу забезпечення основоположних засад соціально-правової системи та розвиток громадянського суспільства зокрема. Термін «фашизм» можна розглядати як у вузькому, так і широкому розумінні. Вузьке значення стосується визначеного суспільно-політичного явища в Італії, що охоплювало період від 1922 до 1943 року, на чолі з Б.Муссоліні. У більш широкому понятті фашизм можна розглядати як різновид політичного

режиму, що забезпечується державними правими тоталітарними утвореннями, які використовують свою особливу ідеологію для «просвітлення» мас та впливу на них [1, с.92].

Деякі науковці розглядають фашизм як соціальну реакцію на невдалу спробу реалізації демократичного проекту, тому що для розбудови цієї демократії забракло соціально-психологічного ресурсу [1, с.97].

Фашизм як ідеологія ніколи не припиняв цікавити правознавців, психологів і не тільки та підживлювати їхні суперечки щодо цього явища [2].

У юридичній літературі одні вчені визначають громадянське суспільство як систему недержавних відносин, інші – як всі суспільні зв'язки, які виникають поза сферою політики та розглядаються як сукупність неполітичних відносин, галузь спонтанного самовиявлення інтересів й волі вільних індивідів та їх асоціацій [3, с. 57]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що під громадянським суспільством слід розуміти суспільство з досконалою системою взаємодії між громадянами та забезпеченням державою їх рівних можливостей розпоряджатися своїми силами, майном, спираючись на основоположні права та свободи людини й громадянина.

Політолог Ф.М. Рудич розрізняє три суперечливі варіанти взаємодії громадянського суспільства і держави. У першому випадку громадянське суспільство «пригнічує» держава, внаслідок чого виникає тоталітарний режим. В цій ситуації відбувається обмеження прав і свобод людини, утиски з різних сторін. Особа не почувається вільною у своїх можливостях та діях. У другому варіанті – за існування хиткої рівноваги, а точніше за її відсутності між громадянським суспільством і державою виникають авторитарні режими різного ступеня жорстокості. У свою чергу третій варіант передбачає, що держава виконує волю громадянського суспільства та діє в правових межах, що зумовлює виникнення й функціонування демократичного режиму [4, с. 36]. Як ми бачимо, перший варіант описує спосіб взаємодії суспільства та держави при фашизмі.

Беніто Муссоліні у своїй праці «Доктрина фашизму» дуже яскраво описав бачення фашизму, причому його ідеї були такі легко доступні населенню, що захоплювали одразу своєю простотою та величністю водночас, тому італійцям почала дуже імпонувати ця ідеологія. Також розповсюдження фашизму у світі пояснювалося низькою соціальною компетентністю громадян. Муссоліні стверджував, що особа у вигляді індивіда могла існувати лише у державі, поза державою особа не може і не

буде існувати. Держава була репрезентативним органом усього народу згідно з принципом: «Все в державі, нічого проти держави та нічого поза державою». Таким чином фашисти хотіли показати, що все крутиться навколо держави, якщо ти проти неї, то ти – ніхто. Фашизм проголошував відновлення Римської імперії у Європі, повернення Італії усієї повноти імперської влади та колосального впливу у житті націй [5].

Ідеї фашизму почали легко почали розповсюджуватись та отримувати підтримку серед населення, яке зазнало після Першої світової війни величезних людських, економічних, культурних та політичних втрат. Ідеї відродження величі колишньої Римської імперії, нові традиції державотворення посіли важливе місце у політичній свідомості людей, вони повинні були створити нову спільноту без жодної автономії індивідів [6, с.194].

Роже Бурдерон відзначав, що фашистська ідеологія намагалася надати своїй «системі» народних форм та змісту, переконати всіх у демократичності спрямування їх діяльності, хоча насправді за своєю суттю вона була антигуманною, тоталітарною, елітарною та антидемократичною [7, с. 108]. Вся система фашизму опиралася на диктатуру єдиної особи, в руках якої зосереджувалася уся влада, без її вказівок ніщо в державі не могло відбутися, причому у здійсненні одноособової влади диктатор опирався на свою партію, що допомогла прийти йому на верхівку правління [8, с.183].

На практиці у фашистській державі в громадян не було жодних конституційних та громадянських прав та свобод (були лише на папері), а насправді вони обмежувалися, скасовувалися та змінювалися за волею диктатора та правлячої партії [8, с.183].

Угорський філософ Міхей Вайда вказує на те, що фашизм сам по собі є формою тоталітарно-агресивного націоналізму, що відкидає лібералізм та буржуазну демократію, заперечує принцип рівності людей заради шовіністичних ідей [9, с.15-16]. Муссоліні вважав, що держава повинна виступати абсолютом усього, в якому окремі особи чи групи є відносними і можуть виступати лише частиною цієї надзвичайно важливої інституції. Він проголошував боротьбу всім демократичним доктринам, відкидав демократію, висміював таку форму правління як республіка, тому що їй надавали занадто багато значень як досконалому устрою [5].

Американський історик М.Лайонс розвиває ідею тоталітарності фашизму, що полягає у координації вертикального контролю всіх інститутів зверху донизу диктатором за допомогою різних важелів впливу,

возвеличенні однієї нації, якій повинні підкорятися усі інші, застосуванні масових заходів та ритуалів для створення відчуття єдності та зв'язку суспільства в цілому, відкиданні та запереченні плюралізму, громадянських прав, демократичного прийняття рішень та рівності взагалі [9, с.35].

Також фашизм сповідував ідею постійної боротьби, що суперечить демократичним цінностям суспільства: пацифізм відкидався та вважався негідним жодного фашиста, адже лише у боротьбі можна було пізнати себе, удосконалити державу, дати поштовх до нового розвитку людства. Тільки війна могла виявити шляхетних, участь у ній була обов'язком кожного [5].

Держава тепер виступала не просто політичною одиницею, а була інструментом сили та примусу в руках диктатора. Поліція відігравала велику роль, адже здійснювала поліційний контроль та терор за вказівкою верхівки держави. Таку державу вже можна назвати поліційною з мілітаристськими нахилами. Також не треба забувати про надзвичайний вплив пропаганди на свідомість громадян на користь пануючого режиму, про скасування свободи друку. Диктатори знають, що втілення будь-якої програми у життя можна здійснити лише за допомогою впливу на маси, які володіють примітивними реакціями і на яких легко можна впливати: головне – переконати, що це все їм потрібно [8, с.184].

Італійський фашизм, пропагуючи відродження Римської імперії, мав на меті змінити Європу, не визнаючи рівності націй, зі встановленням єдиної влади фашистів над іншими спорідненими державами. Дана ідеологія застосовувала психологічний вплив на свідомість людей (їх страхи, побоювання, думки), переконуючи у беззахисності кожного. Тому держава зобов'язувалась допомогти кожному та створити монолітне ядро управління життям суспільства (яке і не здогадувалось, що буде позбавлене політичних прав та правових способів захисту людей, що не підтримуватимуть режим) [6, с.194-195].

Р. Бурдерон розглядає обов'язкові масові збори громадян у вигляді пропагандистських маніфестацій як збіговиська з нахилом до терористичних акцій озброєних груп. Він вважає, що навіювання та примус є основними складовими втілення фашистської ідеології у практичне життя, адже вони взаємно доповнюють один одного. Таким чином людьми набагато легше керувати та нав'язувати їм свої основні думки, ідеї тощо [7, с.128].

Як ми бачимо, розповсюдження фашизму несе за собою знецінення основних цінностей громадянського суспільства, тому як наслідок відбувається скасування принципів рівності, гарантування й охорони прав та свобод людини і громадянина. Таким чином варто зазначити, що фашизм у свій час суттєво вплинув на громадянське суспільство, оскільки внаслідок практики застосування його основних ідей заперечувалися будь-які соціальні цінності, припинялася дія принципів рівності і справедливості, нівелювалися невід'ємні права людини перед правами будь-якої спільноти (класу, нації, конфесії тощо).

Отже, слід усвідомлювати факт короткочасності існування будь-якої ідеології, що протидіє розвитку громадянського суспільства та ставить під загрозу реалізацію основних прав та свобод людини та громадянина й суспільства в цілому.

1. Жовтянська В. В. Соціально-психологічні чинники фашизму / В. В. Жовтянська // Проблеми політичної психології. - 2016. - Вип. 3. - С. 92-102.

2. Траверсо Э. Привиди фашизму. URL: https://commons.com.ua/uk/prividi-fashizmu/ (дата звернення: 31.03.2020)

3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. Пер. с англ. М.: Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с.

4. Рудич Ф. М. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку: Монографія. К.: Парламентське видавництво, 2006. 412 с.

5. Муссоліні Б. Доктрина фашизму URL: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1932.Mussolini.php (дата звернення: 31.03.2020)

6. Дмитрашко С. Праворадикальні тоталітарні рухи І-ї половини XX століття: італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм / С. Дмитрашко // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2014. - № 10. - С. 188-199.

7. Бурдерон, Роже. Фашизм: идеология и практика = Le fascisme ideologie et pratiques : пер. с фр. / Роже Бурдерон; Пер. Елена Наумовна Феерштейн; Вступ.ст. Эрнст Генри . – Москва : Прогресс, 1983 . – 165 с.

8. Ткачук П. Тоталітарні режими в країнах Європи і їх згубний вплив на згортання демократії [Текст] / П. Ткачук, А. Луньков // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. До 45-річчя від дня народження Вегеша Миколи Михайловича / ред. кол. В.Андрущенко, О.Бабкіна, В.Бурдяк та ін. – Ужгород : Говерла, 2009. – Вип. 12. – С. 180–185.

9. Лайонс М. Что такое фашизм? Перевод с английского Константина Харитонова и Кирилла Медведева. — М.: Свободное Марксистское Издательство (С. М. И.), 2014. — 52 с.

Терлюк Іван Ярославович –
к. і.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ҐЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ (1990-ТІ РР.)

Проголошення України суверенною і незалежною державою на підставі Акта проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.), висунуло на порядок дня потребу масштабних змін у дотеперішній державно-правовій структурі республіки – необхідність нормативно-правового забезпечення процесу становлення незалежної національної державності, визначення державних атрибутів, закріплення прав та статусу людини й громадянина в Україні; творення основ національного державного устрою, зокрема утворення нових владних органів або реорганізації старих, що відповідали б статусу незалежної держави; формування національної судово-правоохоронної та правової систем, зокрема створення нових нормативно-правових актів (або внесення поправок до існуючих), які відображали б нову політико-правову реальність [2, с. 599-604].

У числі першочергових завдань насамперед стояла проблема правонаступництва Української держави, себто визначити її державну територію, долю державних органів, питання майнових прав і обов’язків України, її громадянства.

З цією метою Верховною Радою республіки було прийнято закон «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991 р.). Відповідно до цього закону Україна стала універсальною правонаступницею Української РСР і частково правонаступницею СРСР.

Законом зокрема встановлювалося, що: з моменту проголошення незалежності України вищим органом державної влади в Україні була її Верховна Рада (ВР); до прийняття нової Конституції України діяла Конституція УРСР; закони й інші акти УРСР діяли на території України за умови, якщо вони не суперечили законам України, прийнятим після проголошення незалежності України; органи держави, сформовані на основі Конституції УРСР, діяли до створення органів держави на основі Конституції України; державним кордоном України був її державний кордон у складі СРСР за станом на 16 липня 1990 року; Україна

підтверджувала свої зобов'язання по міжнародних договорах, що були ратифіковані УРСР до проголошення незалежності України, і проголошувала себе правонаступницею прав і обов'язків по договорах СРСР, що не суперечать Конституції України й інтересам Республіки; Україна не несла відповідальності по кредитних договорах СРСР, що були підписані після 1 липня 1991 року без згоди України; усі громадяни СРСР, що постійно мешкали на момент проголошення незалежності України на її території, ставали громадянами України.

При укладанні міжнародних договорів з різноманітних аспектів правонаступництва Україна надалі виходила зі своїх національних інтересів. Так, Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (21 грудня 1991 р.) містить гарантії держав-учасниць СНД з виконання міжнародних зобов'язань, що випливають із договорів і угод колишнього СРСР. Водночас кожна держава СНД мала право підтвердити дію для себе того або іншого договору СРСР.

Важливе значення в процесі врегулювання правонаступництва України у зв'язку з припиненням існування СРСР мало укладення Меморандуму про порозуміння з питання правонаступництва у відношенні договорів колишнього СРСР, що представляють взаємний інтерес (6 червня 1992 р.). Питання про участь у цих договорах мало вирішуватися відповідно до принципів і норм міжнародного права кожною державою-учасницею самостійно, у залежності від специфіки конкретного випадку, характеру й змісту того або іншого договору. Меморандум встановив, що держави-правонаступниці СРСР підтвердили свою участь у договорах колишнього Союзу РСР, які стосуються інтересів двох і більше держав-учасниць Співдружності стосовно їх території із урахуванням їх національних інтересів. Такими договорами є договори про нерозповсюдження різних видів озброєнь, договори щодо роззброєння та щодо кордонів [1, с.57-58]. На основі згаданого Меморандуму для вирішення проблем правонаступництва було створено комісію з правонаступництва у відношенні договорів, що представляють взаємний інтерес, державної власності, боргів і активів колишнього Союзу РСР, у рамках якої було підготовлено значну кількість угод між державами колишнього СРСР (наприклад, Договір про правонаступництво стосовно колишнього державного боргу й активів Союзу РСР 1991 року, Угода глав держав-учасниць СНД про власність колишнього Союзу РСР 1991 року, Угода про розподіл усієї власності колишнього Союзу РСР за кордоном

1992 року, Декларація глав держав-учасниць СНД про міжнародні зобов'язання в галузі прав людини й основних свобод 1993 року та ін.).

Важливим елементом становлення незалежності будь-якої держави є створення власних Збройних сил та визначення державних атрибутів, зокрема назви держави, державної мови, державних символів.

Передусім, з метою закріплення визначеної в Акті проголошення незалежності України назви держави – Україна - Верховна Рада УРСР 17 вересня 1991 р. внесла відповідні зміни до Конституції. Було розвинуто положення про зовнішньополітичну діяльність, в якому передбачалося підвищення ролі України як рівноправного учасника міжнародних відносин. А статус української мови як державної, себто офіційно визнаної обов'язкової мови законодавства, судочинства, діловодства, навчання дітей у школах, офіційних засобів масової інформації і т.ін., визначала ст.10 Конституції України (1996 р.).

Закріплення української мови державною мовою в Україні означає, що саме українська мова є: 1) мовою актів органів державної влади й управління; 2) мовою діловодства й документації; 3) мовою судочинства, адміністративного провадження, нотаріального діловодства, прокурорського нагляду; 4) мовою міжнародних договорів і угод, освіти; 5) мовою офіційних засобів масової інформації та зв'язку; 6) мовою офіційних назв державних та громадських органів, господарських товариств, топонімів. Закріплення за українською мовою статусу державної мови означає також наявність в Україні державної (офіційної) політики щодо української мови, проблем її збереження та дальшого розвитку.

Верховна Рада України затвердила державні символи - державний герб України, прапор і гімн. Адже без урегулювання проблеми державних символів неможливою ставала дипломатична діяльність Української держави.

Постанова ВР «Про державний прапор України» (28 січня 1992 р.) затверджувала як державний національний прапор українців - стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Уперше як національний синьо-жовтий прапор замайорів над будинком Львівської міської ради (3 квітня 1990 р.) та Верховної Ради УРСР (4 вересня 1991 р.). Державний герб України – золотий Тризуб, офіційний відмітний знак, який є емблемою держави, затверджено постановою ВР України «Про державний герб України» (19 лютого 1992 р.). В основу гімну незалежної України покладені слова національного гімну «Ще не вмерла Україна»,

створеного Павлом Чубинським (1862 р.). Музику написав Михайло Вербицький (1865 р.). Гімн незалежної України затверджено указом Президії ВР України «Про державний гімн України» (15 січня 1992 р.). Слова Державного гімну України передбачено затвердити окремим законом. Конституцією України підтверджено конституційне закріплення державних символів України – прапора, герба і мелодії національного гімну «Ще не вмерла Україна» як мелодії Державного гімну України.

Україна не мала своїх збройних сил. Розташоване на її території військове угруповання в 700 тис. осіб підпорядковувалося колишньому СРСР; наявність його в Україні суперечила нейтральному і позаблоковому статусу України, який проголосила Верховна Рада. Через те прийнята парламентом постанова «Про військові формування на Україні» (24 серпня 1991 р.) підпорядкувала усі війська, дислоковані на території республіки Верховній Раді. Тоді ж було створене Міністерство оборони України. На базі внутрішніх військ згідно з законом «Про Національну гвардію України» (4 листопада 1991 р.) було озброєний загін для захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, а також життя, гідності, конституційних прав і свобод громадян від злочинних посягань та інших антигромадських дій. На службу в Національну гвардію приймалися громадяни України незалежно від національності та віросповідання. її комплектування здійснювалося за контрактом.

Закон «Про Збройні сили України» (6 грудня 1991 р.) заборонив використовувати їх без рішення Верховної Ради на виконання завдань, не пов'язаних з обороною держави, встановлював використання у Збройних силах України української мови, забороняв діяльність у військах будь-яких політичних партій і рухів. Згідно з законом загальне керівництво Збройними силами України здійснює Президент України як Головнокомандувач (з 12 грудня 1991 р.) Збройних сил України і Голова Ради оборони України. Безпосереднє керівництво Збройними силами покладалося на Міністерство оборони України. Однак частини стратегічних сил колишнього СРСР підпорядковувалися не Міністерству оборони України, на чолі якого став генерал-майор авіації Костянтин Морозов, а керівництву збройних сил Співдружності Незалежних Держав. Це призвело до загострення ситуації у військах, і президент Л.Кравчук 5 квітня 1992 р. підпорядкував усі війська, що перебували в Україні, Міністерству оборони України. Військовослужбовці за бажанням присягали на вірність Україні. У той же час 3 жовтня 1993 р. Верховна Рада оголосила, що українські Збройні сили захищають національні

інтереси своєї держави, відмовляються від застосування зброї для розв'язання політичних проблем на терені України.

Складовою процесу становлення незалежної української національної державності було нормативне забезпечення правового статусу людини й громадянина в Україні. Було прийнято ряд законів, що визначали правовий статус населення, спрямовувалися на дотримання прав людини. Зокрема, практичне значення для демократичних перетворень у суспільстві мало прийняття законів про реабілітацію репресованих, про свободу совісті і релігійних організацій, про права національних меншин.

Після здобуття Україною незалежності становище інституту громадянства України регламентував Закон «Про громадянство України» (8 жовтня 1991 р.). Закон встановив, що громадянство України визначає постійний правовий зв'язок особи і Української держави, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Для визначення належності до громадянства України законодавець встановив т. зв. «нульовий варіант». Згідно з ним громадянами України визнавалися всі особи, які на момент набрання чинності Законом (13 листопада 1991 р.) проживали на її території і не заперечували проти набуття громадянства України. Законом передбачалося також широке коло підстав набуття громадянства України: 1) за народженням; 2) за походженням; 3) через прийняття до громадянства; 4) через поновлення у громадянстві; 5) за іншими підставами, передбаченими Законом; 6) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Законом передбачалося єдине громадянство. Але на підставі двосторонніх міждержавних договорів (стаття 1) допускалося подвійне громадянство. Стаття 4 Конституції України (28 червня 1996 р.) не допускає подвійного громадянства. Неодноразові зміни і доповнення закону «Про громадянство України» (останні - від 11 травня 2007 р.) спрямовувалися на більш ефективне і справедливе вирішення права особи на громадянство, становлення справді відкритого демократичного суспільства.

Важливим кроком нашої держави на шляху забезпечення прав людини стало формування законодавства про національні меншини. Спеціальна постанова «Декларація прав національностей України» (1 листопада 1991 р.) від імені Української держави гарантувала усім народам і національностям, що проживають на її території: 1) рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права; 2) право на збереження їх традиційного розселення і забезпечення існування національно-

адміністративних одиниць, обов'язок Держави створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур; 3) право вільного користування рідними мовами в сфері суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації; 4) право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів; 5) право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях. Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

З метою гарантування національним меншинам вільного розвитку був прийнятий Закон «Про національні меншини в Україні» (25 червня 1992 р.). Його ідейно-тематична спрямованість та зміст цілком узгоджуються з міжнародними стандартами. Зокрема, законодавець виходить з того, що права меншин є невід'ємною частиною загальновизнаних прав людини. Закон дає офіційне визначення «національної меншини» («групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національної самоідентифікації та спільності між собою»). Центральним у Законі є те, що держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: а) користування і навчання рідною мовою; б) розвиток національно-культурних традицій; в) використання національної символіки; г) відзначення національних свят; д) сповідування своєї релігії; є) задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації; є) створення національно-культурних і навчальних закладів.

Здійснення прав і свобод етнонаціональних меншин забезпечує Конституція України (28 червня 1996 р.). Вона закріплює як основні колективні права та свободи національних меншин, так і індивідуальні права і свободи осіб, які належать до національних меншин України, а також гарантує їх правове забезпечення та перспективи розширення.

Орієнтацію Української держави на світові моделі забезпечення прав людини відбиває Закон «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (21 серпня 1994 р.). У ньому проголошувалося, що «громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну». При цьому за громадянами України зберігаються на її території майно, кошти, цінні папери та інші цінності, що належать їм на праві приватної власності.

Заборонялося будь-яке обмеження їхніх цивільних, політичних, соціальних, економічних та інших прав.

Згідно з Законом України «Про правовий статус іноземців» (4 лютого 1994 р.) в основі правового статусу іноземців, як і статусу громадян України, лежить принцип рівності. Він означає, що іноземці рівні перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, інших обставин. Здійснення іноземцями своїх прав і свобод не повинно завдавати шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян та інших осіб, які проживають в Україні. Відповідно іноземці мусять поважати й дотримуватися Конституції і законів України, поважати традиції та звичаї народу України.

Отже, становлення незалежної української національної державності супроводжувалося нормативним забезпеченням питань міжнародно-правового урегулювання майнових прав і обов'язків України, створення власних Збройних сил, визначення державних атрибутів, а також закріплення правового статусу людини, особи й громадянина в Україні. Українська незалежна держава орієнтувалася на світові моделі забезпечення прав людини і громадянина, і формувалася через реалізацію права на самовизначення українського народу як держава національного типу, в якій традиція і звичай титульної нації кладеться в основу суспільного устрою при гарантуванні прав національних меншин. Право громадянина надавалося кожній людині, що жила в Україні, незалежно від походження та національної належності. В основі правового статусу іноземців, як і статусу громадян України, лежить принцип рівності. Здійснення прав і свобод етнонаціональних меншин в Україні забезпечують закони та Конституція України.

1. Задорожній О.В., Буткевич В.Г., Мицик В.В. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права / О.В. Задорожний, В.Г. Буткевич, В.В. Мицик. – К. 2001. – 146 с.

2.Терлюк І.Я. Історія держави і права України : [навч. посіб.]. – Вид. 4-те, зі змінами / І.Я. Терлюк. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 772 с.

Турянський Юрій Іванович –
д.е.н., докторант
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

МЕЖІ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: НА ПРИКЛАДІ ГЕНОМУ ЛЮДИНИ

Науково-технічний прогрес змінює соціальну реальність. Така трансформація є глобальною, масовою, поступальною, а основне – радикальною. Правові норми та морально-релігійні приписи не можуть зупинити шалену зміну соціобуття. Оновлення соціальних та наукових інститутів відбувається надшвидкими темпами. Ось як про це говорить відомий сучасний філософ Д. Пірс - «порівняйте короткий проміжок між впровадженням, скажімо, мобільних телефонів та прийняттям у всьому світі, з 50-річним часовим запізненням між впровадженням та впровадженням радіо в усьому світі; і 20-річний відставання між впровадженням та світовим проникненням телебачення. Час між початковим впровадженням та глобальним прийняттям нових технологій швидко скорочується» [1].

Активно розвиваються права нового покоління. Серед них чільне місце займають соматичні права, під якими слід розуміти можливості людини по’вязані з її тілом, органами та пов’язані з розвитком техніка, медицини та біології.

Гуманізм як ідеал суспільного розвитку та існування передбачає цінність індивідуального людського життя, визнання гідності та свободи людини, можливість і необхідність її самовдосконалення. Наразі це все опинилось під загрозою експансії новітніх технологій, які підривають основи людського життєвого світу. Виникла реальна проблема втрати контролю над науковим і технологічним розвитком, а також загроза все більшого непорозуміння між людьми, націями і навіть цивілізаціями. Якщо людство буде активно рухатись у тому ж напрямі, то сутність гуманізму зміниться чи перетвориться, а разом з тим інші принципи та права людини. З розвитком технологій, штучного інтелекту відкриється ще більше можливостей для людини, які стосуються її життя, здоров’я, тіла. І, звичайно, виникнуть нові права, які зараз існують тільки у теорії четвертого покоління прав людини [2].

Вже зараз ми маємо суттєву прогалину в правовому регулюванні. Сфера взаємовідносин в мережі Інтернет практично не врегульована

нормами права, репродуктивні технології також вказують на ряд невирішених проблем. Однією з найбільш проблемних є сфера генетики.

Як констатують футуристи – «ми прямуємо до репродуктивної революції дітей-дизайнерів. Майбутні батьки незабаром будуть вибирати характеристики своїх майбутніх дітей. Ми перебуваємо напередодні постдарвінівського переходу, не в тому сенсі, що тиск на селекцію буде менш суворим, але еволюція вже не буде «сліпою» та «випадковою»: більше не буде природного відбору, а неприродного відбору . Ми будемо вибирати генетичний склад нашого майбутнього потомства, підбираючи та розробляючи алелі та алельні комбінації в очікуванні їх наслідків» [2].

Яку відповідь на це може дати право?

Загальна декларація про геном людини та права людини від 1997 року визначає основні стандарти в цій галузі. Зокрема вказано про особливості досліджень в сфері геному людини, роль держави і правловому регулюванні та декларуються принципи у ставленні до геному людини [3]. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину також від 1997 р.[4] у ст. 13 вказує, що «втручання з метою видозміни геному людини може здійснюватися лише у профілактичних, діагностичних або лікувальних цілях, і тільки якщо воно не має на меті внести будь-яку видозміну у геном нащадків». В продовження вирішення проблеми ст. 14 декларує, що «використання медичних репродуктивних технологій з метою селекції статі майбутньої дитини не дозволяється, за винятком випадків, коли необхідно уникнути серйозного спадкового захворювання, пов'язаного зі статтю».

Насправді правове регулювання питання на цьому закінчується. Декларативна заборона не може зупинити «чорні» дослідження у сфері генетики. Вони в свою чергу мають на меті радикальну трансформацію людської сутності і в подальшому поширення таких новітніх винаходів вже зупинити буде неможливо.

«У міру того, як епоха генетики з відкритим кодом розгортається, завтрашній день біохікери додаватимуть, видалятимуть, редагуватимуть та налаштовуватимуть власний спадковий код у позитивний цикл зворотного зв’язку щодо когнітивного розширення. Комп'ютерна генна інженерія дасть змогу біологічним людям, людям-трансгуманам, а потім і людям-посмертникам синтезувати та вставляти нові гени, варіаційні алелі та навіть конструкторські хромосоми- відновлюючи численні шари регуляції нашої ДНК відповідно до їхніх бажань та мрій, а не до інклюзивної

придатності їх гени в середовищі предків. Співпрацюючи та конкуруючи, біохікери нового покоління використовуватимуть технології стовбурових клітин, щоб розширити їх розум, буквально, через контрольований нейрогенез»[5].

У висновку скажемо про потребу чіткого правового регулювання, наукової та політичної уваги з приводу появи та правового регулювання новітніх соматичних прав. Відсутність правового регулювання – це найгірший спосіб, який може обрати держава. Виключно забороняючими нормами, також не можливо досягти позитивного результату. Саме чітке виважене правове регулювання, що б встановлювало межі допустимості правових можливостей, особливо тих, що повязані з розвитком новітніх технологій.

1. Pearce D. The Abiolitionist Project *Charity International Happiness Conference (2007) URL:* https://www.abolitionist.com/
2. Улашкевич Л.А Майбутнє прав людини через призму трансгуманізму. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62)
3. Загальна декларація про геном людини та права людини: Організація Об'єднаних Націй 11.11.1997 *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: Рада Європи 04.04.1997https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_334
5. Pearce D. The Biointelligence Explosion: How recursively self-improving organic robots will modify their own source code and bootstrap our way to full-spectrum superintelligence (2012) *URL:* https://www.biointelligence-explosion.com/

Чень Андрій Романович –
студент
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Цебенко Соломія Богданівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ЗАРОДЖЕННЯ ЄВРОПИ

Ідея об’єднання Європи була мрією багатьох поколінь впродовж тисячолітньої політичної історії континенту. Правда, дати, коли зародилась така ідея – достеменно невідома. Можемо сказати, що перші ідеї мали в переважній більшості літературний характер, хоч містили докладні розробки питання про мету такого об’єднання, його інституційну структуру і повноваження.

Більшість дослідників сходяться на думці, що одним з перших ініціаторів ідеї об'єднання народів Європи навколо Римської імперії був Юлій Цезар (100 — 44 до н. е.) [1, с.6]. Ця ідея стала дороговказом для багатьох правителів Риму і набула особливого значення, коли Рим став християнським.

Зокрема, Б.А.Філіппов вважав, що запровадження сучасних демократичних інститутів держави відбулось фактично наприкінці XVII — початку XIX ст. [1, с. 6].

В цей час церква в Європі відігравала важливу роль. Тому, й ідея об'єднання Європи була наповнена релігійним змістом, а. церква була одним з перших і найбільш послідовних ініціаторів об'єднавчого процесу в Європі. В той час, влада, прагнучи об'єднати великі етнічні і поліконфесійні народи в єдине ціле, надала Католицькій церкві статус державної. Щоправда, вона, по суті, була наднаціональною і виступала цементуючим фактором європейської цивілізації [1, с. 7].

Після розпаду Римської імперії і завоювання її варварами, традиції державно-правового розвитку Риму зазнали суттєвих змін. Католицька церква всіляко сприяла тим можновладцям що хотіли відродити Римську імперію. Вона розробила два проєкти, які протиставляли християнську Європу зовнішнім ворогам-іновірцям. Перший проект розробив П'єр Дюбуа у праці «Про повернення Святої Землі», де виклав ідею «християнської республіки», що нагадувало федерацію європейських монархій, якою керував Всеєвропейський собор, що складався з духовних і світських князів на чолі з французьким королем [2, с. 36]. Ця ідея зазнала поразки оскільки Європа зробила свій вибір на користь світської влади і національної консолідації.

Другу ідею описав Ж.-Б. Дюрозель, зазначивши, що європейська єдність сформувалась в процесі тривалої еволюції історичного розвитку, а це, в свою чергу, і вказує на такі чотири типи єдності в історії Європи:

1. єдність на основі спільної ідеології (середньовічна «Християнська республіка»;

2. єдність через військову силу (Європа Наполеона і Гітлера);

3. єдність у різноманітності («концерт» європейських держав на основі принципу монархічної легітимності, а пізніше – принципу національного самовизначення);

4. єдність через взаємну згоду (проекти «Сполучених Штатів Європи» XIX-XX ст. [2, с. 19].

Серед тих, хто свого часу відстоював ідею об'єднаної Європи, був король Богемії Іржі з Подебрад, який у 1459 році запропонував створити європейську федерацію, як засіб об'єднання християнського світу, який би забезпечував посередництво врегулювання конфліктів між державами-членами [3].

У трактаті «Новий Кіней» французький монах Е. Крюссе запропоновав створення світової конфедерації, де керівним органом цієї організації мала бути Рада, під головуванням Франції.

Іспанський єпископ Р.Спінола у 1665 році говорив про можливість створення митного союзу між Австрією, Баварією, Іспанією і деякими німецькими князівствами, вважаючи його передумовою до створення політичного союзу.

Французький філософ Ж.Ж. Руссо у XVIII сторіччі запропонував створити політичну асоціацію держав, для єднання всього цивілізованого світу і солідарності економічних інтересів та встановленням вічного миру в Європі

Ідея об'єднання Європи за допомогою військового загарбання у XIX ст. наразилася на спротив тих європейських держав, що діяли за принципом класичного балансу сил. Через силові тенденції, в європейській політиці, Європою прокотилися війни, зокрема, Перша світова війна (1914-1918 рр.). Саме страхіття першої світової війни спонукали до пошуків мирних шляхів інтеграції, що призвело у XX ст. до утворення Європейського союзу [4, с.12-13].

---

1. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова ; за ред. І. В. Яковюка. К. : Ред. журн. «Право України», 2012.

2. Марченко М.Н., Дерябина Е.М. Право Европейского Союза. Вопросы истории и теории. Учебное пособие. М.: Проспект, 2010.

3. Геффернен М. Значення Європи. Географія і геополітика. / Пер. з англ. К.: ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2011. 464 с.

4. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський союз: заснування і етапи становлення. –К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 448 с.

Чорнобай Олена Леонідівна –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ І КРИТИЦИЗМ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Серед принципів аргументації, як загальнотеоретичної, так і правової є вимога наукової достовірності та об'єктивності в оцінці певних теорій та суджень. «Ця вимога полягає в необхідності – при доведенні або спростуванні – відволікатися від прихильності до тих або інших концепцій, від симпатії або антипатії відносно автора заявленої тези, від власного честолюбства або самолюбства. Ніщо не повинно заважати основній задачі аргументації – виявленню істинності або хибності матеріалу, який обговорюється, і не можна дозволити собі відходити від вирішення саме цієї задачі» [1, с. 493].

Власне досягнення цієї вимоги при побудові аргументації здійснюється завдяки критичному мисленню. Критика є свого роду протилежністю аргументації, оскільки спрямована не на переконання в достовірності певних суджень, а на їх спростування. О. М. Юркевич виділяє два основні завдання критики в процесі аргументації: «1) встановлення необґрунтованості положень та недостатності аргументів; 2) встановлення хибності висловленого судження або низького ступеня його імовірності. Перший вид критики здійснюється шляхом критики аргументації, другий – встановлення хибності тези» [2, с. 154].

Аргументація неможлива без критичного осмислення тез, які необхідно довести та виробити в кінцевому підсумку переконання аудиторії у їх достовірності. Критично мислити означає вміння рефлексувати, виявляти активне ставлення до дійсності, усвідомлення її цінності, пошук причин і сенсу того, що відбувається навколо.

В конкретних випадках правозастосування, наприклад, при розгляді судових справ, критика дозволяє піддати аналізу наявні докази в повному обсязі та всесторонньо. В аспекті кримінально-процесуального законодавства яскравим проявом реалізації критичної аргументації виступає визнання доказів неприпустимими. Окрім того, якщо на стадії підготовки аргументи піддаються критичній оцінці, їх доказовість буде набагато важче спростувати опоненту. Таким чином, критичне мислення є

одним з найважливіших аспектів аргументації, від якого значною мірою залежить її успіх.

П.В. Ремизов зачіпає проблему критики законодавства, розуміючи під нею негативне судження індивіда, державної чи громадської організації щодо окремих нормативно-правових актів або їх комплексів, що є результатом законної творчо-пошукової, пізнавально-оціночної, аналітичної розумової діяльності, здійснюваної на основі самобутніх принципів, що виконує специфічні функції для підвищення якості правових актів з метою забезпечення гідного життя людини [3, с. 12].

Р. Ляшенко вважає, що «критика, яка містить розумні міркування та аргументи, є необхідним елементом процесу законотворчості. Критика повинна супроводжувати закон у процесі його реалізації, інакше він перестає бути дієвим. Критичний аналіз діючих законів сприяє їх удосконаленню, шляхом прийняття змін та доповнень» [4, с. 335].

Методологія вирішення Кантом проблеми конфлікту інтерпретацій, як зазначає І. Кривошея, будується на положенні про те, що юридична діяльність людини, як і будь-яка інша, є діяльністю розсудку та ґрунтується на чотирьох логічних функціях: кількість суджень, якість суджень, співвідношення між судженнями, модальність суджень. Кожна з цих функцій в процесі критичного аналізу породжує по три різновиди суджень: функція кількості – загальні, конкретні та одиничні судження; якості – стверджувальні, заперечувальні і безкінечні; відношення між судженнями – категоричні, гіпотетичні і розподільчі; модальності – проблематичні, наявні та необхідні.

Аналізуючи логічні функції розсудку з позицій вирішення протиріч у тлумаченні правових норм, І. Кривошея зазначає: «Головною засадою всієї тлумачної логіки Іммануїла Канта є особистий підхід до проблеми аналізу норми права (будь-яка норма права аналізується з точки зору конкретної особи), яка потребує її роз’яснення, внаслідок чого теоретична і практична сторони інтерпретації взаємопов’язуються в єдине ціле в ході активної діяльності такої особи, спрямованої на розв’язання власних життєвих проблем» [5, с. 5].

Кант вважав, що моральний закон, виражений категоричним імперативом, є вираженням апріорної та незалежної від емпіричного досвіду свободи волі. При цьому підпорядкування такому всезагальному закону повинно бути актом вільного вибору людської волі, що для Канта відповідно акту законотворчому.

Цікавою є аргументація Канта стосовно виправдання покарання за порушення закону. Достатньою підставою для покарання, вважав мислитель, є порушення закону як порушення категоричного імперативу. Покарання, таким чином, є здійсненням справедливості як вищої цілі кримінального правосуддя, а тому, не дивлячись на будь-які утилітарні міркування, порушник закону не може бути звільнений від відповідальності, навіть частково. Намагатись виправдати покарання утилітарними міркуваннями означало б вступити в протиріччя з категоричним імперативом, який забороняє розглядати людину як засіб для досягнення будь-яких цілей, якими б благородними вони не були.

Виходячи з таких міркувань, Кант проголошує єдино розумною практику покарання за принципом таліону («око за око, зуб за зуб»). Такий підхід аргументується загальною логікою морально-правової філософії мислителя. Як зазначає Е. Соловйов, «Моральність є готовність, безумовна рішучість до виконання категоричного імперативу (як в його моральній, так і в його правовій версії). Але як показує досвід, бій за вимоги цього імперативу далеко не завжди закінчується перемогою. І індивід, що зазнав злочинної невдачі (не зробив того, що він мав би зробити), стає правомірним об'єктом примусу влади» [7, с. 199]. Через це Кант вважав неприпустимим суспільний осуд правопорушення в якості гріха, що передбачає спокуту. Вимоги категоричного імперативу передбачають, що правопорушник має здійснити цей акт самостійно, з власної волі, бо лише в такому випадку розкаяння матиме силу та досягне мети – сприятиме виправленню порушника.

Керуючись принципом відплати за порушення, Кант обґрунтовує неприпустимість заміни деяких з них на грошові компенсації, наприклад, за образу гідності. В такому випадку, вважав він, багата людина могла б дозволити собі скільки завгодно ображати інших. Однак, справедливою відплатою в цьому випадку не буде принесення публічних вибачень чи дозвіл на зустрічну образу кривдника, а цілування руки потерпілого.

Ще одним цікавим аспектом практичного застосування Кантом категоричного імперативу в юридичній практиці є вирішення проблеми правомірності брехні, яка стала результатом полеміки Канта з Бенжаменом Константом. Останній відстоював позицію, згідно якої моральні принципи не повинні претендувати на все загальність без врахування конкретних життєвих обставин, оскільки це нанесло ю шкоду спільному суспільству. Тому Констант вважав за необхідне виробити опосередковуючі принципи, які б формулювали умови обмеження для застосування будь-яких

принципів, що вважаються істинними. Такий принцип він намагався вивести з поняття обов'язку, аргументуючи це тим, що обов'язок є тією інстанцією, завдяки якій дотримуються права людей по відношенню один до одного. На основі цього Констант робить висновок, що принцип завжди говорити правду має силу і повинен застосовуватися тільки по відношенню до того, хто має право на істину. Свою думку він ілюструє прикладом: якщо нападник зі зброєю в руках переслідує людину і вимагає зустрічних вказати де вона переховується, то він не має права знати правду, оскільки його дії несуть загрозу життю того, кого він переслідує.

Варто зазначити, що охарактеризовані погляди Канта на гострі проблеми права (і тогочасного, і сьогоднішнього), як і його аргументація, відображають більше теоретичний аспект правової науки, мало зачіпаючи її практичну сторону – аргументоване доведення провини чи, навпаки, невинуватості. Разом з тим, він заклав основи цілого напрямку розвитку правової науки – філософії права, та оголив найбільш суперечливі моменти практичної юриспруденції. Подальший розвиток його ідей, в тому числі і через критичне їх переосмислення, втілився у філософії права Г. Гегеля та Ф. К. фон Савіньї, а також значним чином вплинув на погляди видатного криміналіста А. Фейєрбаха, автора баварського кримінального кодексу.

1.Войшвилло Е. К., Дегтярев М. Г. Логика : Учеб. для студ. высш. учеб. Заведений / Е. К. Войшвилло, М. Г. Дегтярев. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – Стор. 493.

2.Юркевич О. М. Юридична аргументація. Логічні дослідження: монографія / О. М. Юркевич, В. Д. Титов, С. В. Куцепал та ін. ; за заг. ред. О. М. Юркевич. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х. : Право, 2015. – Стор. 154-155.

3.Ремизов П.В. Критика законодательства: теория, практика, техника: автореф. дис... канд. юрид. наук / Ремизов Павел Владимирович. − Н. Новгород, 2012.− С. 12.

4.Ляшенко Р. Критика як складова правової аргументації / Р. Ляшенко // Юридичні факти в системі правового регулювання : зб. наук. пр. за матеріалами VI міжнар. наук.-практ. конф., до 145-річчя академіка Всеукр. акад. наук Станіслава Дністрянського (1870–1935), 26 листоп. 2015 р. – К.: Дакор, 2015. С. 335.

5.Кривошея І. Тлумачення норм права на основі філософських поглядів Іммануїла Канта (перша частина) / І. Кривошия // Юридична Україна. – 2015. – № 6. – С. 5-6.

6.Кант И. Основоположения метафизики нравов // И. Кант − Собр. соч.: В 8 т. − Т. 4.− М., 1994. − Стор. 195.

7.Соловьев Э. Ю. Категорический императив нравственности и права / Э. Ю. Соловьев − М.: Прогресс-Традиция, 2005. − Стор. 199.

Шай Роман Ярославович –
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

РОЗВИТОК ПРАВА В УМОВАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасне суспільство являє собою сукупність різних культур. В одному життєвому просторі існують різнорідні ціннісні системи, кожна з яких претендує на статус самодостатнього світу, зі своїми уявленнями про свободу, рівність і справедливість.

До переоцінки всієї складної системи зв'язків, що виникають у сучасному світі, в тому числі і різнорідних процесів як в економічних відносинах, так і у галузі права, політики та культури, спонукає глобалізація, яка отримала могутній поштовх у другій половині XX ст.. Глобалізація – це процес становлення єдиного взаємозв'язаного світу, в якому народи не відокремлені один від одного звичайними протекціоністськими кордонами, які одночасно перешкоджають їхньому спілкуванню, і які захищають їх від неупорядкованих зовнішніх впливів [1, с. 38]. При цьому йдеться не тільки про вплив глобалізації на національні правові системи окремих країн або регіонів, але й про вплив глобальних процесів на правові системи світової спільноти у цілому.

Глобалізація істотно впливає на трансформацію, зміну та модернізацію державно-правових інститутів, норм і відносин на всесвітній, макрорегіональний та внутрішньодержавний рівень, стимулює, прискорює та оновлює процеси універсалізації у галузі права» [2, с. 13].

Глобалізація як соціально-економічне явище супроводжується політичним універсалізмом, але самосвідомість культур вступає в конфлікт з ним.

Найбільш поширеною реакцією на різнорідність інтересів і цінностей у світі довгий час вважалася політика максимальної нейтралізації відмінностей і зведення їх до якоїсь узагальнюючої формули. Для епохи модерну характерна ситуація коли право виконувало завдання забезпечення громадської солідарності через гарантування рівних свобод. В цей час сутність права бачили в тому, що воно виконує це завдання за допомогою легального примусу та обмеження свобод.

Багато науковців фокусують свою увагу на тих проблемах та труднощах, які пов'язані з «пристосуванням» права до сучасних реалій, що породжені самою глобалізацією [3, с. 53-54].

То які існують шляхи та форми впливу процесу глобалізації на право?

Найперше глобалізація впливає на зміну сутності права як феномену, що все більш активно проявляється як регулятор суспільних відносин не тільки на національному, але й на наддержавному, глобальному рівні – на рівні відносин транснаціональних корпорацій, міжнародних банків, міждержавних об'єднань і величезної кількості різноманітних неурядових організацій. Треба зауважити, що глобалізація як «об'єктивний, невмолимо діючий процес» [4, с. 5] неминуче приносить у соціальну сутність та зміст національного права поряд із класовим і загальнолюдським інтересом, також і іноземний інтерес. Носіями останнього є не лише більш сильні, промислово розвинені держави стосовно менш сильних і менш розвинутих у цьому плані держав, але й транснаціональний капітал.

По-друге, глобалізація надає певний вплив не тільки на сутність права, але й на його зміст, а також на цілі й завдання, що стоять перед ним, на його призначення. Безумовно, право, незалежно від того, як воно розуміється і сприймається у тому чи іншому суспільстві, як воно відображається і представляється у тій або іншій черговій теорії, завжди було і залишається правом. Воно завжди містило у собі загальнообов'язкові правила поведінки, від кого б вони не виходили і ким би вони не забезпечувались. [5, с. 82].

По-третє, процес глобалізації надає певний вплив не тільки на сутність, зміст і призначення права, але і на його джерела, або форми права. Такий вплив відображається на всіх рівнях існування юридичної матерії, а саме – на глобальному, регіональному та внутрішньодержавному (національному). У даний час, як свідчить суспільна практика, найбільш сильним і найбільш помітним впливом з боку глобалізації піддалися джерела регіонального та національного права.

І на кінець, глобалізація надає певний вплив на процес правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності. При цьому йдеться не тільки і навіть не стільки про техніко-юридичну та технологічну, як про інституційну сторону питання, про більш широке залучення до правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності, поряд із національними державними інститутами, також міжнаціональних, наддержавних та регіональних інститутів.

Остатнім часом все більш чітко простежуються такі загальні тенденції розвитку права, як тенденція політизації права, що проявляється, зокрема, у тому, що право все частіше використовується на глобальному, регіональному та національному рівні для вирішення «чисто» політичних та політично значущих проблем, що право взагалі, а публічне право зокрема все більше має політизований характер.

1.Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире. Государство и право. 2005. № 5. С. 38.

2.Twining W. Globalisation and legal Theory. L., 2000. P. 13.

3.Хаустова М. Г. Правова глобалізація. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / за ред О. В. Петришина (голова) та ін. Х.: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права. 2017.

4.Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації. Філософія права і загальна теорія права. 2013. С. 5.

5.Тоффлер О. Третья волна. М. 2002. С. 82.

Шандрук Анастасія Миколаївна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Баран Анастасія Василівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ВЗАЄМОЗВ`ЯЗОК ДЕРЖАВИ З ПОЛІТИЧНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

Протягом всього існування держави суспільство перебувало з нею в тісних взаємозв'язках. Саме завдяки державі людська спільнота набуває цивілізованості, структурованості та стає суспільством. Проте держава – це не лише причина і результат розвитку суспільства, а насамперед, чинник формування політичної системи.

Політична система представляється, як цілісна та організована сукупність політичних інститутів. Інституційною складовою політичної системи є держава, політичні партії, громадські організації, які беруть безпосередню участь у політичному житті країни, а також здійснюють цілу низку функцій, які мають великий вплив на життя суспільства, складають фундамент організованої її діяльності. Перебуваючи при цьому у тісному взаємозв'язку з нормативно – правовою базою, функціональними та

комунікативними процесами, правовою та політичною культурою [2, с. 64].

Політична система – це інтегрована сукупність державних і недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними групами, націями, державами, що забезпечують стабільність суспільства, певний соціальний порядок.

Функціями політичної системи є функції держави, її владних органів, органів місцевого самоврядування, політичних партій (громадських організацій), функції, які виконують такі інститути політичної системи, як вибори і референдуми.

Політична система як сукупність державних і суспільних організацій, об'єднань, а також правових і політичних норм, принципів організаційних і здійснення політичної влади в суспільстві представляє собою багатофункціональну структуру, що вміщує в себе компоненти різноманітного профілю:

1) інституціональний, що складається з різноманітних соціально-політичних інститутів і установ (держава, політичні партії, суспільні рухи, організації, об'єднання, різноманітні органи представницької і безпосередньої демократії, засоби масової інформації тощо);

2) функціональний, що складається з сукупності тих ролей і функцій, які здійснюються як окремими соціально-політичними інститутами, так і їх групами (форми і напрямки політичної діяльності, способи і методи здійснення влади, засоби впливу на суспільне життя тощо);

3) регулятивний, що виступає як сукупність політико-правових норм і інших засобів регулювання взаємозв'язку між суб'єктами політичної системи (Конституція, закони, звичаї, традиції, політичні принципи, погляди тощо);

4) комунікативний, що представляє собою сукупність різноманітних відносин між суб'єктами політичної системи з приводу влади, у зв'язку з опрацюванням і здійсненням політики;

5) ідеологічний, що вміщує в себе сукупність політичних ідей, теорій, концепцій (політична свідомість, політична культура, політична соціалізація). Кожний з компонентів політичної системи має свою особисту структуру, форми внутрішньої і зовнішньої організації і засоби вираження [1, с. 98].

Будучи головним інститутом політичної системи, держава здійснює управління суспільством, охороняє його економічну, соціальну і культурну

сфери. Взаємозв'язок між різними рівнями і гілками державної влади, між державою та громадянським суспільством виконують політичні партії як певні групи людей, яких єднають спільні цілі та інтереси. Головним призначенням партії є досягнення державної влади, оволодіння апаратом управління для реалізації соціальних інтересів, що вона представляє, участь у розробці політичного курсу країни та вплив на висування і призначення державних лідерів [3, с. 244].

Отже, підсумовуючі вище розглянуті положення щодо політичної системи суспільства та її взаємозв'язок з державою, можна зробити висновок, що державі належить особливе місце в політичній системі, оскільки вона є головним засобом виконання поставлених завдань перед суспільством, зосереджує в собі різноманіття політичних інтересів, надає стабільність політичній системі за допомогою впорядкування її діяльності. Держава є центром політичної системи суспільства, адже тільки вона постає офіційним представником усього суспільства та спроможна задовольнити будь – які загально-соціальні потреби.

1.Клімов О. В. Держава в політичній системі суспільства. Гуманітарний часопис, 2006. №3. С. 94–99.

2.Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

3.Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2001. 656 с.

Шинкар Анна Андріївна –
студентка
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Баран Анастасія Василівна –
асистент кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ. МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Права людини – це не просто комплекс можливостей і непорушних свобод, а це неначе броня, яка захищає нас від свавілля зовнішнього світу. Пріорітетним елементом всієї системи прав і свобод є саме громадянські права. Ці права є необмеженими у часі, вони супроводжують нас з самого

моменту народження і тільки вдосконалюються та розвиваються з плином часу. Вони не можуть бути обмежені, скасовані чи припинені.

Вони сформувались в ході буржуазних революцій до початку XX ст. Характеризується цей період встановленням юридичної рівності, коли зруйнувалися станові рамки середньовічного суспільства. Лише тоді рівноправність стала втілюватися в реальну дійсність, набувши юридичного оформлення та закріплення. Принцип юридичної рівності став основою універсальності прав людини та надав їм справді демократичного характеру. А після Другої світової війни необхідність забезпечення основоположних прав та свобод людини була визнана у більшості розвинених країн світу.

Деякі вчені вважають, що саме громадянські права слід розглядати як власне «права людини», а от права інших поколінь є всього лише «соціальними домаганнями». Тобто особисті права є такими, що уявити життя людини без них практично неможливо, а без використвння всіх інших різновидів прав індивід все таки може повноцінно існувати та розвиватись.

Отже, з часов виникла нагальна потребність в закріпленні особистих прав людини в документах, адже найважливіші права людини обов'зково повинні бути у вигляді писаного закону. Прикладами таких документів стали: Велика хартія вольностей (1215р.), Литовські Статути (1529, 1566, 1588 рр.), Петиція про права (1628р.) або також називають «Другою великою хартією»; Habeaus Corpus Act (Закон про недоторканість особи) (1679р.); Білль про права(1689р.); Декларація незалежності США (1776р.); Конституція США (1787р.); Білль про права (США, 1791р.); французька Декларація прав людини і громадянина (1789р.) тощо [4, с. 48].

Проте сьогодні недостатньо просто зафіксувати та проголосити певні принципи неухильного дотримання прав і свобод людини та громадянина. Адже важливо створити й ефективниий захист від протиправних посягань чи зловживань правами, що виступає пріорітетною функцією будь-якої держави. Навіть у XXI ст., жоден найпотужніший у механізмі держави орган влади не може забезпечити достатньо належні умови і засоби реалізації прав і свобод людини без дієвого законодавства.

Фундаментальними міжнародними документами, що відтворюють систему особистих прав людини є: Загальна декларація прав людини (1948р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р., в Україні ратифікована в 1997р.); Міжнародний пакт про

громадянські та політичні права (1966р.) та інші. Отже, що дієвішим є гарантування прав, то ефективнішим є їх реалізація на практиці [1].

Конституція України звісно ж теж гарантує та намагається максимально реалізувати громадянські права для українців. Їм присвячений практично весь II розділ Конституції, а також низка міжнародних нормативно-правових актів, які були ратифіковані Верховною Радою України. Первинним та найвагомішим правом людини є право на життя, що є найвищою соціальною цінністю та скарбом кожної особи. Право кожного на повагу до його гідності, адже гідність – це особливе внутрішнє ставлення людини до самої себе і ставлення до неї збоку суспільства. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Право кожної людини на свободу та особисту недоторканість, тобто ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою без рішення суду, а також право на правовий захист чи оскарження в суді свого затримання. Право на недоторканість житла, тобто охорона житла від незаконного проникнення, вторгнення тощо [3].

Право на таємницю листування,телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Право на невтручання в його особисте і сімейне життя. Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання. Право на свободу думки і слова, адже людина, що не зможе вільно мислити, то й не зможе в повній мірі проявити себе, досягти цілей та вдосконалюватись. Право на свободу світогляду та віросповідання, тобто змушувати людину повірити в щось є порушенням її світобачення [2].

Отже, було згадано основні особисті права людини, цінність яких була відома ще за часів Античності. Зараз ж ми переживаємо світову кризу, коли людство скоріш зловживає своїми природніми правами, що призводить до зародження негативного уявлення про забезпечення прав, що робить життя суспільства більш хаотичним. Звісно, що не всі механізми реалізації є досконалими, що завжди знаходяться прогалини, що порушення особистих прав неможливо цілком ліквідувати, але и повинні зрозуміти, що кожен з нас є носієм громадянських прав і відібрати їх у нас не може ніхто. Існують сотні писаних гарантій цих прав і це чудово. Проте ніщо не замінить розуміння людиною, що вона сама є володарем і творцем своїх особистих прав, а отже розпоряджатись ними може тільки вона сама, але не варто забувати, що благородний має правову перевагу над будь-ким, хто переслідує лише власний інтерес.

1.Журнал «Голос України» Гарантії прав і свобод людини та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України URL: http://www.golos.com.ua/article/47694
2.Конституція України (поточна редакція від 01.01.2020) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254
3.Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. «Конституційне право України» URL:https://pidruchniki.com/1584072016682/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini
4.Покоління прав людини – Данільцева В. Г., Лапка О. Я., с. 48 URL:https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/

Щербай Іванна Романівна –
студентка магістратури
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Сливка Степан Степанович –
д.ю.н.,професор,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ГІДНІСТЬ ЯК ОДНА З ПОЗИТИВНИХ РИС ЛЮДИНИ

Однією з людських властивостей, як ми вже зауважували, є гідність людини. Людину можна прирівнювати до мікрокосмосу, вона повинна бути гідною макрокосмосу – Бога. Вона повинна прагнути бути схожою на Нього, сягати до земної святості.

Щодо змісту поняття гідності, тол висловлюються різноманітні судження, проте однозначного визначення досі немає. В. Блюмкін спеціально досліджував різні поняття гідності і виявив декілька значень цього поняття. Під гідністю розуміють: цінність людини чи спільності людей; сукупність моральних якостей; усвідомлення власної цінності; почуття поваги до себе і зовнішній прояв гідності; вартість; цінність грошових знаків; чин, титул, звання [1].

Якщо розглядати гідність людини, то це, на нашу думку, певні моральні якості людини, які властиві їй з народження, самоусвідомлення людиною своєї цінності, повага до своєї особистості.

Людська гідність – це абсолютна цінність суспільства, яка властива людині як істоті протягом всієї історії свого існування та розвитку. А розвиток людини сам по собі неможливий без її визнання вищою соціальною цінністю, що визначає необхідність поваги до неї, а отже,

поваги її гідності та прав. За словами А. Власова, повага до людської гідності має характер відносин, що засновані на нормах права і моралі, на принципах свободи і взаємної відповідальності між державою, суспільством та особою, між різними особами та соціальними групами [1, с. 7].

Гідність проявляється при взаємодії особи з державою, суспільством, іншими особами та соціальними групами. Адже саме коли людина спілкується з іншими, в її поведінці, розмові відображається її гідність.

Г. Бандзеладзе відзначає, що гідність людини складається з таких трьох елементів: почуття, мислення і воля. Зв'язок між цими елементами є настільки сильним, а єдність їх нероздільною, що насправді уявити їх окремо досить важко. Тільки в абстракції можливий їх поділ і диференційований аналіз. Це вказує на те, що кожна із цих здібностей має коріння у двох інших, і, незважаючи на їхні феноменальні і функціональні відмінності, вони створюють змістовну органічну єдність. Ця єдність виражається тріадою вищих людських цінностей: краси, істини і добра. Саме ці цінності, взаємообумовлюючись, переходять одна в одну і майже однаково є центральними, домінантними і цілісними [2, с. 12].

Вважаємо цікавим твердження, що гідність складається з трьох елементів. Адже саме мислення, почуття і воля певною мірою є складниками людської гідності. Завдяки їх взаємодії й утворюється почуття гідності в людини.

Особливою є інтерпретація людської гідності, яку запропонували П. Рабінович та О. Грищук у вивченні теоретичних особливостей права людини у відшкодуванні моральної шкоди. Ми спиралися на такі доктринальні інтерпретації категорії гідності людини, які можуть бути позначені, як:

- «суб'єктивістський» – самооцінка особою своєї цінності та значення;
- «об'єктивістсько-соціальний» – соціально-групова або загальносуспільна оцінка гідності людини;
- «суб'єктивістсько-соціальний» – самооцінка людиною своєї соціальної оцінки, сформульованої іншими суб'єктами [3].

На думку О. Юлдашева, людина володіє статусом самоцінності, саме тому може бути лише метою і ніколи засобом для реалізації різноманітних планів. Саме цей висновок визначає розуміння людської гідності через формулу: поводься з людьми так, як бажаєш, щоб поводились з тобою. У своїх роздумах про людську гідність вчений спирається на християнську доктрину, яка виходить з безумовної цінності людини, визнаючи її гідність як безперечну. Тому поняття людської гідності для віруючої людини

основане на переконанні в тому, що вона є творінням Бога і внаслідок цього сумлінно служить іншим людям, подвижницьки, із задоволенням виконуючи найскладнішу, невдячну і небезпечну роботу. В умовах Реформації цей принцип набув нового значення, наповнюючись індивідуалістичними моментами. Тепер людина не повинна штучно позбавляти себе жодного добра, справедливість повинна полягати в тому, щоб робити все, але при тому не порушуючи встановлених Творцем правил поведінки, любити інших як самого себе [4, с. 95].

Гідність є однією з головних позитивних рис людини як особистості; міра твердження в особі особистісного початку. Психологічно виступає як належний рівень самооцінки й ефективний спосіб самоконтролю, оснований на чіткому розмежуванні особою того, що припустимо для неї і неприпустимо. Як етична категорія гідність означає обов'язкове визнання цінності людини, її здатності і кінцевої потреби бути моральним суб'єктом. За різними модальностями людського існування відрізняють особисту гідність, професійну гідність, жіночу чи чоловічу гідність, гідність громадянина, національну гідність, людську гідність. У структурі особистості та в практичній поведінці гідність реалізується через такі доброчесності, як скромність, благородство, критичність, відповідальність і вимогливість до себе та інших тощо. Умовою формування і затвердження гідності є потреба в повазі від інших людей (гідним є те, що гідне поваги). Тому повага до гідності морального феномену виступає честю, як безпосередній моральний прояв позитивної громадської оцінки особистості. Гідність займає важливе місце у філософсько-етичних вченнях К'єркегора, В. Соловйова, Марселя, Тилліха та ін. Особливо важливою є роль гідності як універсальної цінності в обґрунтуванні прав людини, в теорії та практиці ненасильства [5, с. 119].

1.Власов А. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. Москва: Изд-во им. Сабашниковых, 2000. 344 с.

2.Бандзеладзе Г. Д. О понятии человеческого достоинства. Тбилиси: Мецничреба, 1979. 107 с.

3.Рабінович П., Грищук О. Гідність людини як фундамент її природного права на компенсацію моральної шкоди. *Вісник Академії правових наук України.* 2002. Вип. 2 (29).

4.Юлдашев О. Природно-правова цінність категорії «гідність людини» як підґрунтя будь-якого реформування (до проблеми принципів державотворення). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1 (28). С. 92–99.

5.Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГЕНЕЗА ДЕРЖАВИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ

Матеріали учасників
заочної науково-практичної конференції
30 квітня 2020 року

Упорядник –
Сливка Степан Степанович
доктор юридичних наук,професор,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»

Матеріали опубліковано в авторській редакції

Підписано до друку 22.04. 2020 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Ум. друк арк. 11,63. Наклад 100 прим.
Друк ПП РА «Медіа-Центр»